

Karel Van Loon

Plod strasti

Karel Van Loon

Plod strasti

Naslov izvornika: De passievrucht

Balkandownload.OrG

***Od početka skoro svako srce
koje je ikada slomljeno, slomljeno je
jer je uvijek postojao muškarac
na kojeg se mogla svaliti krivnja.***

Dolly Parton,
“Nije Bog taj koji je stvorio podivljale anđele”

1

Vozimo se prema bolnici šuteći. Ellen je za volanom, a ja brojim kamenčiće na makadamskoj cesti kojom auti jure kao da su na ratnom pohodu. Ellen prvo vozi prebrzo, pa presporo. Uopće ne pogledava prema kontrolnoj ploči. Ne kažem ništa.

Pokraj nas prolazi sve više reklamnih panoa.

BUDUĆNOST JE STIGLA.

ŠTO POSLOVNOG ČOVJEKA ČINI SRETNIM?

“Novac”, kažem.

“Što?”

“Ništa, ništa.”

Parkiramo automobil u betonskoj utrobi bolničkog kompleksa. Hodamo ulicama koje su prepune ljudi odjevenih u trenirke, te ljudi koji guraju invalidska kolica. Na trgu, uočljivom po vonju prženog ulja i uvelog cvijeća, sastav svira cigansku glazbu.

“Ovdje skreni lijevo”, kažem.

“Tamo je dizalo”, odgovori mi.

Promatram njeno lice u odsjaju staklene površine. Napetost je izbrisala i zadnje tračke boje s njenih usana.

“Ne znam kako ću to podnijeti ...” rekla mi je.

“Ako mi kažu ono čega se pribojavam ...”

Prošlo je više tjedana otkako je dovršila tu rečenicu.

“Molim vas, sjednite”, rekao nam je liječnik. Kada smo sjeli, nastavio je: “Bojim se da nemam dobre vijesti za vas.”

Vidim da se Ellen ukočila. Pognula je glavu tako da joj je brada dodirivala prsa, pogleda prikovana za pod.

“Pogotovo za vas, gospodine.”

Ona se odjednom uspravila, izbacila bradu. Vidim je krajičkom oka. U jednom je trenutku pogledala prema meni. Odjednom sam postao svjestan da sam se preznojio; odjeća mi se priljepila uz tijelo, mokra i hladna.

“Sterilni ste. Ne samo da ne možemo učiniti ništa povodom toga, već znam da će vas ovo pomalo šokirati - oduvijek ste bili.”

Prvo što sam osjetio, barem prvi osjećaj kojeg se mogu sjetiti nakon što je liječnik prestao pričati, bilo je olakšanje. Mora da se dogodila neka ogromna pogreška. Kartoni su zamijenjeni, došlo je do

pogreške u rezultatima testiranja: netko drugi istog imena i prezimena sada sjedi u nekoj drugoj liječničkoj ordinaciji i u ovom trenutku sluša riječi: “Gospodine, s vama je sve u redu. Vaša je sperma zdrava kao dren.”

“Ali to je nemoguće”, odgovorio sam. “Ja imam dijete. Imam trinaestogodišnjeg sina!”

Već duže vrijeme sjedimo u tišini. Ništa se ne miče. Nitko se ne miče. Cijeli bolnički kompleks od betona, čelika i stakla, otvori za dizala, hodnici, mračni prolazi za zvonjavom, kuckanjem, te uzdisanjem cijevi, sobe sa krevetima u kojima su živi, kao i umirući: posjetitelji, liječnici, studenti i stažisti svi su za trenutak utihnuli. Sadašnjost je zaustavljena u jednom jedinom trenutku, jer prošlost iza nje upravo je eksplodirala.

Ellen je pogledala prema liječniku. Liječnik je pogledao prema meni. Moj je pogled ležao na uokvirenoj fotografiji točno iza liječnikove glave: dječak i djevojčica na skijama, vedro nebo bez tračka oblaka i snježni vrhunci u pozadini.

Znam da je nakon toga život krenuo svojim normalnim tijekom. Kao odrasli ljudi otišli smo porazgovarati o tome kako stvari stoje. Zatim smo se odvezli kući, Ellen i ja, prolazeći onim istim cestama, pokraj poznatih reklamnih panoa, kroz onaj isti prijeteći promet.

Znam da se to dogodilo, ali ne sjećam se. Jedino čega se mogu sjetiti je njeno pitanje kada smo skrenuli u našu ulicu.

“Želiš li reći Bou?” upitala je.

Želim li reći Bou?

Želim samo jedno: želim da ono što je danas rečeno nikada nije izgovoreno, želim da se današnji događaji nisu dogodili. Nerazumno je to željeti, znam, ali ne mogu se riješiti tog osjećaja. Zanimariti ga bilo bi puno gore. Tako u mislima preispitujem svoje stare odluke, razmišljam o svemu što sam rekao prije. Obnavljam nedavne događaje da bih mogao sačuvati one stare. Gdje bih rekao da, sada kažem ne. Gdje bih odlučio djelovati, sada odlučujem biti pasivan. Gdje bih popustio njenim željama, misleći da su to i moje želje, sada je u potpunosti odbijam.

“Ne, ne želim dijete s tobom. Već imam svoje dijete i ono mi je dovoljno. Neka i tebi bude dovoljno.”

Znam da na ovaj način riskiram našu ljubav i da, ako ovako nastavim, mi nećemo imati budućnost ali svejedno to činim. Sada to činim. Zato što postoji samo jedna stvar teža od života bez budućnosti, a to je život bez prošlosti.

2

Dakle, Bo ipak nije začet jedne tople ljetne večeri na stražnjem sjedalu žutog Renaulta 5. Svoju bradu koja je lagano isturena prema naprijed, tako da izgleda kao da je pogrešno postavljena, nije naslijedio od mene. Njegove oči, jednake boje kao i Monikine, nemaju oblik mojih očiju kao što su to govorili svi koji su poznavali Moniku. Činjenica da je njegova lijeva noga za pola broja manja od desne, jednako kao i moja čista slučajnost.

Zadnjih se dana često sjetim jednog retka iz Evandjelja po Filipu. "Dijete koje žena nosi nalikovat će njenom voljenom. Ako je to njen muž bit će mu sličan. Ako je to njen preljubnik, nalikovat će njemu."

Jednom sam, prije nekih 5 godina, taj redak pročitao Bou. Sjedili smo za drvenim stolom u kuhinji, pod piramidom svjetlosti, sa gomilom crtaćeg papira i naoštrenih olovaka ispred nas. Crtao sam Bou Kuću znanja. Prvo sam nacrtao tlocrt, a zatim prednju i bočnu stranu kuće.

"Prva soba u Kući znanja", rekao sam mu, "je Soba istinskog znanja. Tu možeš pronaći cjelokupno znanje koje posjeduješ u ovom trenutku. Iza nje leži puno veća soba, Soba mogućeg, sa svim stvarima koje možeš otkriti u životu, ako poživiš dovoljno dugo i ako ostaneš dovoljno znatiželjan."

Bo je zakotrljao olovku po stolnjaku.

Između prednje i stražnje sobe ostavio sam prazan prostor.

"To je Božja soba tame", rekao sam. "Nitko ne zna točno koliko je velika. Bilo koja svjetlost koja u nju uđe u trenutku nestane. Jedini način na koji možeš vidjeti nešto iznutra jest da pustiš oči da ti se naviknu na tamu. Tada ćeš na trenutak vidjeti stvari za koje nikada ne bi ni pomislio da su moguće."

"Postoje ljudi", rekao sam, "koji se toliko uplaše onoga što su vidjeli unutra, da zalupe vratima te sobe i nikada ih ponovno ne otvore. Postoje i ljudi koji postanu toliko ovisni o onome što vide, da rijetko ili nikada više ne izađu iz nje. Božja soba tame je najčarobnija, ali i najopasnija soba u kući."

Kuća znanja imala je i veliki tavan, nazvao sam ga Smetlištem znanja. "TU možeš pronaći najneobičnije stvari. Zabavne, beskorisne stvari, kao što je Teorija o ravnoj Zemlji ili 10 Zlatnih

pravila za debitante. Ali mogu se pronaći i predivne, korisne stvari, kao što je Božanska geometrija i Evandjelje po Filipu.”

“O čemu se tu radi?” upitao me Bo. Otišao sam do police s knjigama i izvadio knjižicu punu dopisanih komentara i uskličnika. Nasumično sam odabrao jedan ulomak i pročitao ga Bou. Bio je to dio o preljubniku. “Što je to preljubnik?” upitao me Bo.

“To je osoba koja voli drugu osobu, ali samo iz zabave.” “A ljubav inače nije zabavna?”

Pravio sam se da to nisam čuo. Na najjednostavnija je pitanja nekada najteže dati odgovor. Nacrtao sam i posljednju sobu u kući: malu nišu u slobodnom dijelu tlocrta.

“Ova soba nema prozore, “ rekao sam. “Osvijetljena je sa samo Jednom žaruljom koja visi sa stropa. To je soba u kojoj se nalaze stvari koje bi bilo bolje ne znati. Zove se Odaja patnje.”

Bo se nagnuo preko stola da je bolje pogleda. “Ideš li ti tamo ikad?”

“Da”, odgovorio sam, “idem tamo nekada.”

Tko je preljubnik kojemu Bo naliči? Jedina osoba koja to zna i koja bi mi mogla reći je Monika. Monika je mrtva već deset godina.

Tada sam mogao, tek mi sada pada na pamet, pridodati još jednu sobu tlocrtu Kuće znanja: Sobu beznađa.

“Što je tamo?” upitao bi me Bo. Tada bi mu odgovorio, “Ništa, u tome je stvar. To je soba kao iz groznog sna: mjesto na kojem možeš provesti cijeli svoj život tražeći nešto što bi moralo biti tamo, a ono ti samo izmiče baš kada misliš da si uspio. To je soba gdje se nalazi cjelokupno znanje koje bi htio, ali iz ovog ili onog razloga ne može biti pronađeno.”

Želim li povesti Boa u tu sobu?

3

Imam kutiju punu slika još iz vremena kada je Monika bila živa. Planirali smo ih polijepiti u tri albuma s koricama od umjetne crne kože, koje je kupila na Kraljičin dan. Nikad to nismo učinili. Kasnije je Ellen uzela albume i u njih stavila druge slike njene, moje i Boove. Monikine slike su još uvijek bile u onoj kutiji na dnu ormara, gdje su ležale godinama a da ih nisam ni pogledao. Sada sam ih izvadio. S poda moje radne sobe mnoge Monike gledaju u mene, pet godina mog života u Kodakovim bojama leži na podu.

Monika u hotelskoj sobi na obali Bretanje. Trudna je već tri mjeseca, jutro je i dosadna sunčana svjetlost ulazi kroz prozor. Ona nosi otkopčanu i zgužvanu svijetlo-plavu mušku košulju. Ruke joj počivaju na golom trbuhu, kao da želi zaštititi svoje dijete. Njezine blijede noge vise s ruba visokog kreveta od kovanog željeza. Za vrijeme trudnoće teško je podnosila jutro, čak i nakon što su prestale jutarnje mučnine. U Bretanji smo znali svako poslijepodne šetati po plaži i udisati morski zrak, da očisti naša gradska pluća. Promatrali bi galebove, tražili školjke i morske zvijezde među travom obraslim stijenama koje su se osušile nakon oseke. Jednog smo dana pronašli mrtvu ovcu koju su pojele ribe i ptice. Osakaćena je životinja samo ležala, zureći u nas praznim očnim dupljama, kao neko srednjovjekovno prokletstvo. Požurili smo se natrag u hotel.

Monika na plaži u Noordwijku. Od glave do pete je umotana u veliki prugasti crveno-bijeli ručnik za plažu. Nos joj se sjaji od ulja za sunčanje. Bilo je to naše prvo zajedničko ljeto. Nije smjela biti dugo na suncu. Crvena joj je kosa požutjela. Bijela joj je koža pocrvenjela. Put u Noordwijk jednog vedrog i toplog srpanjskog dana bila je moja ideja. Monika se složila poći, ali samo zbog činjenice (što mi je tek kasnije priznala) da smo se kratko poznavali, pa nije željela biti zanovijetalo.

“Koliko dugo možeš izdržati na suncu?” upitala me dok smo koračali kroz vrući pijesak, tražeći neko mirno mjesto.

“Satima”, odgovorio sam. “A ti?”

“Ne baš dugo.”

Smatrao sam njeno tijelo očaravajuće lijepim, ali tog sam dana otkrio breme koje je morala podnijeti za tu ljepotu. Nismo ostali dugo,

a dok nismo bili u moru (gdje smo se prskali i gdje sam je uzeo u naručje na splavi i ljubio sol s njenog lica, i gdje smo izveli vatrenu scenu zanesenih ljubavnika kao iz nekog filma B kategorije), ona je bila prekrivena onim velikim ručnikom za plažu. Svejedno, tog je poslijepodneva izgorjela. Godinama koje su uslijedile, često bi otišli zajedno na plažu, ali nikada više za vrućeg srpanjskog dana.

Ima nekoliko slika na kojima smo nas dvoje skupa. Na najveselijoj vozimo veliki muški bicikl. Monika je na sjedalu, proteže noge da bi dohvatila pedale. Ja sam na stražnjem dijelu, jednom sam je rukom obuhvatio oko struka a drugom mašem fotografu. Pitam se tko li je slikao tu sliku i kada? Ako ću suditi prema Monikinoj frizuri, bilo je to prije no što je Bo rođen. Nakon porođaja pustila je kosu. Baš kada je odlučila da će se ponovno ošišati nakratko, razboljela se. Pokopana je sa dugom kosom. Sada sam se sjetio tko nas je slikao: moj otac. Bicikl pripada mom ocu. Monikine su hlače umrljane bojom. Fotografija je slikana na Ceintuurbaanu, preko puta Sarphatiparka. Upravo smo kupili kuću preko puta samog parka. Moj nam je otac pomagao u uređivanju.

Tijekom prva dva tjedna količina se posla dnevno povećavala umjesto da se smanjuje. Nakon što smo ostrugali zidne tapete, otkrili smo da se žbuka mrvči. Kada smo srušili obješeni strop, vidjeli smo pljesnive grede. Dimnjak je imao ogromnu pukotinu na sebi. Drveni je pod ispod kuhinjskih elemenata istrunuo.

“To ste trebali odmah uočiti”, prigovarao je moj otac, više sebi nego meni. “Gdje čovjek uopće gleda kada ide kupovati kuću?”

“Većinom kroz prozor”, odgovorio sam.

Osim na park, imali smo pogled i na svračje gnijezdo. Kada sam prvi put vidio ovu kuću, ptice su marljivo popravljale svoj krov nad glavom. Vrijeme je bilo prijeteće i vlažno, i veliko je gnijezdo pretrpilo očitu štetu. Dvije su ptice letale amo-tamo noseći grančice. Mora da je bio travanj ili svibanj. Fotografija na biciklu snimljena je dva mjeseca kasnije. Iza parkiranih automobila vidi se glog u cvatu. Bojanje je kuće bio zadnji od poslova. Nedugo nakon toga smo se uselili prvo Monika, ja slijedeći dan.

Toga su ljeta svrake odgojile tri mlada ptića.

A Monika je ostala trudna.

4

Bilo je to ljeto ispunjeno događajima koji su se pojavili po prvi put u mom životu. Prvi sam put živio s nekim. Prvi sam put čuo riječi “uazopresin” i “glicogenoliza”. Prvi sam se put ševio u autu. Prvi je put žena zatrudnjela sa mnom (ili sam barem tako mislio). Prvi sam put vidio crvenorepog kosa u Amsterdamu (na Gerard Doustraatu). Prvi sam put razmišljao o riječima “*Ludo bi bilo ismijavati romantičara: romantičar je u također u pravu*” (Ortega y Gasset). Prvi (i zadnji) put da sam spavao sa dvije žene istovremeno. Prvi put da sam oca smatrao sebi ravnog, jer moj je otac mene takvim smatrao. To je bila promjena koju nisam očekivao, i koja me dirnula gotovo kao i Monikine fizičke promjene. (Mnogo prije no što joj je trbuh počeo rasti, promijenio se oblik njena lica, mekoća kose i podatnost grudiju. Nisam mogao vjerovati da ljudi to nisu primijetili tako dugo vremena. Zar je zaista nitko nije zbilja promatrao čak ni njena vlastita majka? Ne, posebno njena vlastita majka.)

Moj je otac čovjek koji je sam sebe načinio onim što jest to su njegove vlastite riječi. Život mu je loše započeo, bio je slabašan i boležljiv dječak. Kada je imao trinaest godina, započeo je rat. Nakon tri mjeseca, izgubio je oca. Ne zbog rata, već glupe slučajnosti. U ulici blizu mjesta gdje su živjeli moji djed i baka, gradila se kuća. Radnici su upravo postavili najvišu gredu, i moj je djed zastao gledajući kako si radnici čestitaju i kako jedan od njih, stojeći na pričvršćenoj gredi, baca kapu u zrak i hvata je. “Da moj otac nije zastao gledajući”, pričao mi je otac, “tramvaj ga nikada ne bi udario.” Ipak, gledajući vesele radnike, moj je djed išao prijeći ulicu točno ispred tramvaja broj 4. Njegove su noge bile toliko zgnječene čeličnim kolima tramvaja, da su ih u bolnici morali amputirati. Rana na njegovoj lijevoj nozi (odnosno patrljku) se inficirala. Infekcija je prerasla u unutarnju. Deset dana nakon nesreće, moj otac više nije imao oca.

“Nikada nisi naučio što je to borba”, rekao bi mi otac svaki put kada nije mogao shvatiti moje ponašanje. Što sam drugo mogao nego priznati da je u pravu, i nonšalantno dodati, “Ali nije li to upravo ono što si želio pobrinuti se da mi život bude lakši nego što je tvoj bio?”

Nakon rata, obitelj mom ocu nije mogla platiti nastavak školovanja, i on se uskoro zaposlio kod građevinskog poduzetnika: ironično, bio je to isti onaj poduzetnik čija je tvrtka gradila kuću koja je mog djeda koštala života. Pedesetih godina, kada je većina Nizozemske bila jedno veliko gradilište, moj je otac napredovao od svačijeg potrčka do predradnika. Godine 1961. ne samo da je oženio tri godine stariju pjevačicu iz jednog amsterdamskog noćnog kluba, već je započeo i svoj vlastiti posao: u deset godina tvrtka Cornells Minderhout opskrba i izgradnja je učinila mog oca imućnim čovjekom (iako bi se današnji *nouveaux riches*^[1] nasmijali “našem obiteljskom bogatstvu”, kako ga je moj otac zvao imali smo dovoljno novca za kuću sa dva posebna stana u Abcoudeu, te brod na vesla na rijeci Gein).

Godinama sam svog oca smatrao svemogućim, dojmljivom pojavom koja je u stanju izgraditi kupolu na mojoj sobi u potkrovlju jednakom lakoćom kao što je u stanju napraviti punu tavu *paelle*, rastaviti motor našeg Volva Amazone ili organizirati zabavu za sto ljudi (proslavu 15. godišnjice tvrtke Minderhout izgradnje), na kojoj je mađioničar izvodio trikove, a moj otac plesao *merengue*^[2] sa pjevačicom, zapanjujuće lijepom crkinjom. Moj je otac ženskar, i iako ne znam je li ikada varao moju majku, teško mi je zamisliti da nije.

Moja je majka bila, već sam prije rekao, tri godine starija od mog oca, a kada su se sreli ona je radila kao pjevačica (“šansonjerka”, rekao bi moj otac) u jednom klubu. Bila je izrazito lijepa žena, sa visokim jagodicama i punim usnama, koje su na njenim fotografijama za javnost uvijek bile naglašene tamnim, sjajnim ružem za usne. Slike s vjenčanja jasno pokazuju koliko je moj otac bio ponosan na svoj trofej. Točno devet mjeseci kasnije majka me rodila. “Tvog sam oca upoznala u zadnji čas”, pričala je poslije. “Zapravo sam mislila da sam prestara za djecu.” U vrijeme mog rođenja moj je otac bio na gradilištu u Leeuwardenu. Kada se vratio kući te večeri, ja sam ležao u kolijevci, okupan i napudran. Podigao me, pogledao moju majku i samozadovoljno rekao, “Nisam li ovaj put obavio dobar posao?”. Godinama kasnije, kada mu je moja majka to predbacila, on još uvijek nije imao pojma da je nešto krivo rekao. Tada sam imao šest godina i nepogrešivo sam osjetio da je moj otac povrijedio moju majku, zbog toga se između nas stvorila još veća rezerviranost.

“Tvoj otac”, rekla mi je majka kada je došlo vrijeme da napustim kuću, “te je uvijek mnogo volio.” Činjenica da je ona to morala reći vjerojatno je govorila dovoljno. (Na samrtni mi je rekla, “Tvoj me otac uvijek mnogo volio. Ali možda ja njega nisam voljela dovoljno. Kasnije više nisam ni mogla.” Nisam se usudio pitati što je time mislila.)

Ali novi život mijenja sve čak i, pogotovo, odnos između oca i sina.

Mojim smo roditeljima za Monikinu trudnoću rekli jednog lijepog, zakašnjelog ljetnog dana u rujnu, dana koji je odlučio nadoknaditi hladno, kišno ljeto koje smo imali. Stigli su kasno poslijepodne, kada je sunce prekrivalo drveće zlačano-žutom sumaglicom. Pravo vrijeme za čašu dobrog vina. (Moj se otac razumio i u vina. Veliku je pažnju posvećivao svom vinskom podrumu, u kući u Abcoudeu, o kojem su, na njegov veliki ponos, pisali i u lokalnim novinama. Za ovu sam posebnu prigodu potražio savjet u enoteci na Frans Halsstraatu, i napokon se odlučio za crni Bordeaux, s punom aromom i primjesom hrasta, koji u ustima ostavlja okus s laganim daškom vanilije.) Monika je u kuhinji pripremala polentu s gorgonzolom, s tri vrste gljiva, te umakom od šipka. Kako je francuski prozor na ulazu u kuću bio otvoren, ulična vreva i mirisi iz kuhinje izmamili su uzdahe mojim roditeljima, koji su se sjetili gradića u Francuskoj kojeg su posjetili toga ljeta, gdje su znali satima ljenčariti u uličnim kavanama s bocom dobrog vina na stolu i knjigom u ruci. Moj je otac bio impresioniran mojim izborom vina. Nazdravili smo dobrom životu, i kako sam Moniki odnio njeno piće u kuhinju, nitko nije primijetio da je pila sok od grožđa umjesto Bordeaux.

Otac i ja smo još jednom dobro odmjerili posao koji smo obavili tog ljeta (većinu su posla obavili on i Monika, jer sam ja bio prezaposlen svojim poslom napokon, trebalo se od nečega i živjeti), dok je moja majka pravila društvo Moniki u kuhinji. Kada je večera bila spremna, i kada smo svi sjeli za stol, rekao sam, “Monika i ja vam imamo nešto reći.” Tada sam namjerno zašutio na trenutak, kako se i očekuje, pogledao moju majku, oca, a zatim opet majku. Moja se majka blagonaklono nasmiješila, na tako dobro poznati način, a moj je otac zamišljeno zurio u stolnjak, kao da proučava uzorak.

“Trudni smo”, izbrbljao sam, i zvučalo je nespretno i smiješno, kao što je i bilo. Ne možeš roditeljima reći nešto tako intimno, shvatio

sam (vezano je za seks, kad malo razmisliš), ali stvar je već bila na otvorenom, a uostalom pokušaj odugovlačiti trudnoću.

Moja se majka rasplakala. To sam i očekivao. Plakala je mnogo i bez muke, sa veseljem. (Bila je živi dokaz da su ljudi koji misle da je plakanje znak slabosti u krivu. "To što neću biti s vama da vidim kakav će biti tvoj odnos sa Boom, "rekla mi je na samrti, "to je ono što me najviše boli." I tada je plakala. Ali umrla je u miru.) Ali kada je moj otac počeo plakati, to me je duboko dirnulo. Ustao je, došao do mene i zagrlio me. Nelagodno sam stajao, u zamci između stola i stolice, i osjetio kako mu ramena dršću. Tada se nagnuo prema natrag i pogledao me ravno u oči. Obrazi su mu bili vlažni, ali imao je veliki smiješak na licu. "Od sada nismo više otac i sin", rekao je. "Obojica smo očevi." Onda je otišao do Monike i nju zagrlio, zatim je zagrlio moju majku, i moja je majka njega zagrlila, a onda Moniku, i tek smo tada servirali jelo i napunili čaše. (Otišao sam u kuhinju i kada sam se vratio sa tetrapakom soka od grožđa, svi su se nasmijali našem malom lukavstvu.) Pričali smo o svačemu i ničemu, a pogotovo o tome kako je to kad očekuješ dijete. Shvatio sam da je moj otac bio u pravu: po prvi put smo ravnopravno razgovarali jedan s drugim.

Nakon što su moji roditelji krenuli kući, Monika i ja smo im mahnuli zbogom s francuskog prozora. Tada smo sjeli na kauč, blizu jedno drugom, i promatrali kako svijeće ugodno trepere na zakašnjelom ljetnom povjetarcu kroz otvorena vrata, i dugo smo vremena sjedili u tišini.

Tri dana kasnije Monika je otišla k roditeljima u Roermond. "Bolje da ne budeš tamo kada im kažem", rekla je. A kada se vratila kući: "Dobro je što nisi bio tamo."

5

Prvi put se ne zaboravlja olako, ali ono ostalo ... Moje je sjećanje slično sustavu arhiviranja nekakvog pijanog arhivista: puno je rupa i improvizacija; ladice su pale na pod, a papiri nepromišljeno sakupljeni. Nekada znaju proći mjeseci bez ikakve pohrane podataka, a zatim posao postaje grozničav i površan. U glavi imam uredski ormar za odlaganje sjećanja, ali gdje li su ona sjećanja koja bi mi pomogla odgovoriti na pitanja koja mi ovih dana ne daju zaspati? Tko je otac moga sina? S kim me prevarila moja pokojna voljena? I kada? A povrh svega: zašto? Kako može biti da nisam ništa primijetio, da nisam ni najmanje sumnjao? Ili je ta sumnja možda ipak bila tu, ali je pijani činovnik ta sjećanja gurnuo pod tapet, bacio kroz prozor, spalio u peći?

Gledam Boa, kojeg poznajem bolje nego bilo koga drugog na svijetu, i vidim stranca. Pogledam prema Ellen, koju volim više od bilo koje druge, i moram skrenuti pogled.

Ellen kaže da se želi udati za mene.

“Ellen”, kažem joj, “ti želiš dijete. Želiš vlastito dijete, a ja ti ga ne mogu dati. Nadi si nekog drugog muškarca prije nego što bude prekasno.”

“Želim imati tvoje dijete”, kaže Ellen. “Ne želim dijete nekog drugog čovjeka. A naročito ne želim drugog čovjeka. Želim tebe.”

“To kažeš sada, ali što će biti za godinu-dvije?” “Kako bih ja to mogla znati, Armine? Znaš li ti što ćeš željeti za dvije godine? Kako znaš da me se nećeš zasititi? Ili da nećeš doživjeti krizu srednjih godina i pobjeći sa nekom dvadesetjednogodišnjakinjom?”

“Isuse, Ellen.”

“E, Isuse, Armine.”

“Ali brak. Zašto se za ime Božje želiš udati?”

I Monika i ja se nikad nismo vjenčali. Vjenčanja tada nisu bila baš uobičajena. Barem ne kod nas dvoje. Mi smo se voljeli, i Država se nije imala što petljati u nešto tako intimno kao što je ljubav. To se podrazumijevalo. I tako se mi nismo vjenčali, čak ni kada je došlo dijete tada se principi nisu tako lako odbacivali.

Bou smo nadjenuli majčino prezime (Paradies) to se također podrazumijevalo. Napokon, ona ga je nosila devet mjeseci. I ona je bila ta koja ga je dojila. Činjenica da dijete automatski dobiva očevu prezime, simptom je patrijarhalnog društva vrijednog prijezira, u kojem smo živjeli. Kao krstareće rakete. I kapitalizam. (Državni činovnik u uredu javnog bilježnika se nije složio s našim izborom prezimena. "To je moguće jedino u slučaju kada dijete nije službeno priznato od strane oca", rekao je. Kad sam ga nazvao birokratskim laktašem i ulizicom, odbio se dalje baviti našim zahtjevom. Naposljetku je pozvana jedna njegova kolegica da sredi stvari gundajući sam se složio s propisanim zakonom. Ali, slijedećeg smo dana stavili oglas u novine: "Rođeni: Bo Paradies." Srećom, naši roditelji nisu čitali *De Volkskrant* To nam je prištedilo mnogo glavobolje.)

Kuća na Ceintuurbaanu postala je zaista premala za nas dvoje plus dijete. Nije bilo dječje sobe, a svi znaju da dijete treba imati dječju sobu.

"Vas dvoje ćete se jednostavno morati odseliti", rekla je Monikina majka, kod koje nikada nisam uočio znakove privrženosti prema svom djetetu, ali koja je smatrala da ona i nitko drugi ima pravo određivati život svoje kćeri.

"Uvijek možete kupiti kuću", rekao je moj otac.

"Ali, tata", rekao sam, "sjeti se samo koliko smo rada uložili u ovu kuću. Uostalom, gdje drugdje u Amsterdamu možeš naći kuću sa ovakvim pogledom?"

Ne, Monika i ja nismo htjeli kupiti drugu kuću (već sam nas mogao zamisliti kako potpisujemo hipoteku u banci koja ulaže u Južnoj Africi!), i nismo se htjeli seliti. Bo je spavao između nas na bračnom krevetu. Pelene smo mu mijenjali na kauču, kuhinjskom stolu, šanku, podu, krevetu, na stolu između pisaće mašine i telefona. Nosili smo ga posvuda sa sobom u nosiljci.

"Kao hipiji", rekla je Monikina majka, za koju su šezdesete i sedamdesete godine bile kao jedna dugačka noćna mora.

"Kao crnci", rekao je njezin otac, za kojeg je svatko tko nije bio rođen u pokrajini Limburg bio stranac, a svaki crnac majmun.

"Mislim da je baš slatko", rekla je moja majka. A moj otac je rekao, "Ako ovo usrećuje vas dvoje, usrećit će i dječaka. A na kraju, to je

ono najvažnije.”

Ja sam pomislio: je li to ikada rekao mojoj majci za mene? Ali nisam pitao.

Kada je Monika prvi put dojila Boa, ja sam sjedio pokraj nje plačući kao malo dijete.

“To je zbog hormona”, rekla je Monika.

Slijedećeg je dana pitala, “Želiš li probati?”

Bio sam zaprepašten. Ali, kasnije sam ipak probao. Vrlo oprezno.

“Fino”, rekao sam.

“Lažljivče”, odgovorila je.

“To je ionako za djecu, a ne za odrasle ljude.”

Monika je rekla, “To me uzbuđuje.” A ja sam je pitao, “Uzbuđuje li te 1 kada Bo to čini?” Kimnula je.

Posljednjih godina nisam mnogo razmišljao o tim danima. Samo kada bih ugledao djevojku kratke crvene kose, ili u žutim cipelama. Ili čovjeka koji nosi dijete u nosiljci. Ali, zadnjih sam dana razmišljao o maločemu drugom.

“Neka prođe vremena”, kaže Ellen.

“Bol mora izbljediti”, kaže Ellen.

“Otiđimo negdje na tjedan dana, ja i ti, samo nas dvoje.”

“Otiđite negdje, ti i Bo.”

“Otiđi u Ameland na tjedan dana, sam, na lijepe duge šetnje po plaži.”

“Želim znati tko je otac”, rekao sam. “Tko je krivac. Tko će mi to reći u Amelandu? Misliš li da je njegovo ime ispisano u pijesku podno svjetionika?”

(Ima jedna Monikina slika na plaži u Amelandu. Na pijesku podno njenih nogu napisano je: ARMIN JE LUD. Ona trijumfalno gleda u objektiv. Kosu joj je razbarušio povjetarac. Naš posljednji zajednički odmor.)

“Dakle, što ti znaš, Ellen? Što ti znaš, a ja ne? Što ti je Monika rekla? Morala ti je nešto reći? Ženski razgovori, nemoj me zezati, znam da ste razgovarale o tim stvarima. Žene to čine. Tko je bio, Ellen, hajde: tko, tko, tko?”

Ali Ellen insistira da ne zna ništa.

“Tada sam bila u Ekvadoru, sjećaš se?”

“Da, ali kasnije, nakon što si se vratila. Morala ti je nešto reći. Okolišala je, možda. Mali nagovještaj, nešto što tada nisi uočila. Isuse, Ellen, vas dvije ste tada bile *intimne*. Dijelile ste jebeno sve. A sada mi pokušavaš reći da ti to nikad nije ni spomenula? Nemoj mi lagati, Ellen. Ne mogu više podnijeti laži. O, Isuse Kriste, Ellen, nemoj početi plakati. Ne plači, ne plači, ne plači! Žao mi je. Nisam tako mislio, ali sranje, Ellen, što bih trebao učiniti? Što bih trebao učiniti s ovim?”

Kasnije te večeri: “Hoćeš li se udati za mene?”

“Da.”

6

Rekao sam Bou da ne mogu imati više djece. Da moja sperma više nije dobra.

“Predugo je prošlo otkad sam je zadnji put koristio za ono za što je namijenjena.”

To ga je nasmijalo. Ne smeta mu što neće imati malog brata ili sestru. On samo misli da je to šteta za Ellen. To je i rekao: “Koja tlaka za Ellen.”

“E”, rekao sam.

I to je bilo to.

Kada je Bo bio dijete mogao sam ga gledati satima. Kako je sa očiju otirao san šakama, koje još i nisu bile šake. Kako je spoznavao svijet, bez razumijevanja, s onim velikim gladnim očima. Kako je podrigivao. Kako je balio. Kako je otkrivao čudo vlastitog tijela (one ružičaste stvari tamo, meni ispred nosa, te stvari pripadaju meni, to sam ja!).

Onog dana kada se Bo sam zakotrljao, sa trbuha na leđa, kupio sam bocu šampanjca, i te smo ga večeri Monika i ja cijelog popili. Nakon što smo ispraznili bocu, vodili smo ljubav na podu, uz vrata kupaonice, i naposljetku na krevetu, u psećoj pozi, dok je Bo ležao ispod Monike, pjevušeći i posežući za njenim grudima.

“Ljubav, Bo”, rekao sam mu nakon što je Monika zaspala, “ljubav, o tome se radi. Sve ostalo je čisto sranje.” “Bog je ljubav, Bo”, rekao sam, “i ljubav je Bog. Postoji mnogo nesporazuma u vezi s tim. Zbog prvog dijela, mnogi to ljudi govore, ali i zbog drugog dijela, malo ih vjeruje u to.”

Dok god sam držao oči otvorenima, osjećao sam se ugodno pripitim, ali čim sam ih zatvorio, ugledao sam crvene i žute točkice koje se vrte kao lude. Podrignuo sam. Bo se nasmijao. Monika je uzdahnula u snu. Sjena je prešla Boovim licem. Zbog toga su mi suze navrle na oči.

“Slušaj pažljivo, Bo” rekao sam, “jer ovdje se radi o *pročišćavanju 86-KDA sa DNA spojenog jezgrovnog proteinskog kompleksa*. I, kao što znaš, nikad nije prerano za bavljenje ozbiljnijim znanostima.”

Bo je zagrizao svoju dudu i pogledao me velikim očima.

“Hela stanice”, čitao sam naglas, “su uzgojene u Dulbeccovom prilagođenom Eagleovom srednjem, koji sadrži 10 posto fetalnog goveđeg seruma.” 1 što misliš, što se tada dogodilo? “Gelovi su onečišćeni sa 0.3 posto Coomassie briljant plavom. To je čista čarolija, Bo! Alkemija novog doba!”

Odmah nakon Boova rođenja, zaposlio sam se kao redaktor u izdavačkoj kući znanstvenog tipa, i otada radim taj posao. Svaka dva tjedna pokupim gomilu materijala za korekturu, za jedan stručni časopis za biokemičare sa svjetskom nakladom manjom od tisuću primjeraka. U početku sam se mučio sa znanstvenim žargonom, ali sam uskoro mogao čitati članke s jednakom lakoćom kao i recepte iz kuharice, iako mi je značenje tih recepata ostalo posve nejasno.

“Tko je tajanstveni dr. Dulbecco?” upitao sam Boa. “1 kako je taj fetalni goveđi serum završio u Eagle-ovom srednjem? U koju bi prodavaonicu boja trebao otići da dobiješ Coomassie briljant plavu? I što dobiješ kada je razvodniš na 0.3 posto hoće li prijeći u nebesko plavu?”

Bo je izbacio dudu na pod. Podigao sam je i vratio mu je. To je bila dobra stvar kod korekture: mogao sam posao obavljati kući, uz Boa, tako da nisam morao propustiti ni jedan jedini dan njegovih prvih godina života.

“Samo ti otiđi na posao, kad god ti se bude dalo”, rekao sam Moniki, isključivo iz vlastita interesa.

“Ne razumijem kako možeš surađivati u širenju takvih vrsta istraživanja”, rekla je nakon što je provela večer zadubljena u časopis za biokemičare. “Za svaki članak koji napišu, moraju ubiti ne znam koliko pokusnih životinja.”

“U pravu si”, rekao sam, “ali to plaća pelene.”

“Oh, naravno, sakrij se iza Boa. Optereti to Jadno dijete svojim sudjelovanjem u mučenju životinja.”

“A kako misliš da su razvili pilulu?” pitao sam ju.

Monika se vratila na posao. U Small World, putničku agenciju specijaliziranu za ekološki zdrav turizam.

“Proturječje”, rekao sam.

“Tako je”, Monika je rekla. “Ali, ako obećaš da nećeš više cmizdriti o tome. Ja ću šutjeti o krvi svih tih nevinih životinja na tvojim rukama.”

I tako je bilo.

Monika je počela ponovno piti pilule. Ja sam svoju pažnju posvećivao Boovom puzanju i graktanju, te *temperaturnoj ovisnosti tokova kreatina kinaze u štakorovu srcu*.

"*Mušjaci Wistar štakora*", rekao sam Bou, koji je bio zaposlen pokušavajući se uspentrati na stolić, "su *anestezirani sa dietil-eterom, i intravenozno im je ubrizgano 50 Jedinica heparina, približno Jednu minutu prije nego što su im srca izvadžena.*" Vidiš? Majka ti radi veliku frku oko ničega. Prvo anestetici, onda se srce vadi. Koliko ljubazniji možeš biti prema životinjama?

Bo je odustao od pokušavanja ustajanja i počeo plakati. Svojom crvenom kemijskom olovkom, umetnuo sam slovo *đ* umjesto *dž* između a i e u *izvadžena*.

Jutros sam se probudio u pet sati. Otišao sam u Bosobu i sjedio na rubu njegova kreveta najmanje pola sata. Proučavao sam ga dok je spavao. Oblik njegova čela, rub čela gdje počinje rasti kosa, njegove obrve, boju očiju. (Bo spava otvorenih očiju. Nije uvijek. Počelo je kada je imao tri godine s noćnom morom.) Pregledavao sam male točkice u njegovim šarenicama, duljinu njegovih obrva, bore na njegovim vjeđama, nagib njegovih jagodičnih kostiju, oblik njegova nosa, veličinu nosnica, liniju čeljusti, oblik usta, njegove usnice.

Ulazi u pubertet. Ima prišt na bradi.

Nadao sam se slutnji, nečemu na njegovu licu što bi me iznenada podsjetilo na ... Tomu sam se nadao i to me nasmrt prestrašilo.

Ali, ništa se nije dogodilo. Ništa mi nije sinulo. Uvukao sam se natrag u krevet i zaspao. Odgovor mi nije došao ni u snovima.

7

Uvijek sam smatrao da je Bo začet po odlasku Amsterdamske policije.

Monika i ja smo otišli na dobrotvornu zabavu u Haarlem Municipal Teatar. Grupa slavni glumica i glumaca postavila je predstavu u svrhu pomoći u borbi protiv gladi u Africi. Nekoliko mjeseci prije toga, ravnatelj kazališta bio je na safari-avanturi-na-četiri-kotača kroz Saharu sa Small World agencijom. Iz zahvalnosti za iskazani trud, i zbog toga što je ostao živ, stalno je putničkoj agenciji slao besplatne ulaznice. Predstava je bila užasno dosadna, ali se koktel zabava nakon nje iskupila za sve. Prepoznali smo mnoštvo slavni i istaknutih ljudi, losos je bio mekan i dobro skuhan, a vino, viski, da, čak i sok od naranče bili su iznad prosjeka. U kutiju predviđenu za darežljive priloge, ubacili smo omotnicu sa političkom izjavom ("Glad je krajnji rezultat nejednolike razdiobe moći u svijetu. Kako se rak ne može izliječiti aspirinom, tako se ni glad ne može iskorijeniti našim priložima. Podržite revolucionarne pokrete Trećeg svijeta!"). Zatim smo se motali naokolo do dugo u noć, promatrajući, pijući, komentirajući. Kada smo napokon krenuli van, iscrpljeni nas je vratar izveo kroz stražnja vrata, jedina na kojima još nije bio postavljen zasun. Osjećajući se veselo, koraknuli smo u pro hladnu lipanjsku noć. Slavni talk-show voditelj zatvorio je vrata za nama.

"Idemo slušati slavu", rekao sam.

"Slavu?" upitala je Monika. "Zar još postoje slavu u Nizozemskoj?"

Tada sam joj objasnio kuda da vozi do Amsterdamse Bosa, gdje da parkira automobil (na parkiralištu, na početku stare veslačke staze), i kako ćemo otuda stići do slavu. U grmlju uz obalu Nieuwe Meer, gdje smo čuli prvo jasno ćurlikanje, Monika me svečano poljubila u čelo. "Gdje", reče ona, "u ovo vrijeme možeš pronaći muškarca koji te može odvesti na mjesto gdje slavu pjevaju? Nikada te neću ostaviti."

Sjedamo na mokru klupicu, a hladnoća nam se sa sjedala uvlači kroz hlače. Privlačim se uz nju i grlim je. Ruka mi završava na njenim grudima.

"Ne činimo to dovoljno često u zadnje vrijeme", kaže.

“U pravu si”, rečem. “Ali, poradit ćemo na tome.”

“Hmm, ali ne ovdje, na ovoj klupi.”

Ljubi me. Usne su joj suhe, ali usta su joj topla i vlažna. Grize me za donju usnicu. Slavuj pjeva. Stavlja ruku na moje prepone.

“Jako dobro”, mumlja kroz poljupce.

Moja ruka lagano klizi pod njenu jaknu, i izvlačim joj košulju iz hlača. Ljubim joj vrat, i nježno grickam uho, dok se moja ruka spušta niz njena leđa, do ruba njenih gaćica. Stražnjica joj je hladna kao led.

“Idemo”, kažem, pomažući joj da ustane.

“Uspaljen si”, kaže. “Mogu to reći prema načinu na koji dišeš.”

“Da”, kažem. Privučem je i poljubim. “I ti si.”

“Da.”

Kad smo stigli do auta, kaže: “Uđi. Upali grijanje. I svjetla.”

Motor se upali uz kašljanje. Monika stoji ispred farova, blijeda lica, crnih očiju. Skida odjeću. Jaknu, košulju, žute cipele, hlače, gaćice (nosi crno donje rublje; nosi ga uvijek kada želi seks) jedno po jedno padaju na haubu. Kada se potpuno svukla, raširila je noge i zatvorila oči. Piški. Zlatni mlaz svjetluca na svjetlu.

“Luda si”, kažem unutrašnjosti vjetrobrana. “I veličanstvena. I nevjerovatno uzbuđujuća.”

“Ugasi svjetla”, kaže Monika, i ja se pokoravam. U mraku vidim brze pokrete njena bijelog tijela. U treptaju oka već je pokraj auta i otvara vrata.

“Ostavi motor upaljen i pojačaj grijanje. Bože, tako je hladno. A skoro je srpanj! Poljubi me Armin, poljubi me!”

Penje se na mene i gura mi hladne grudi u lice. Lijevom rukom povlačim polugu i spuštam naslon sjedala.

“Skidaj se”, kaže i silazi s mene da spusti naslon i suvozačeva sjedišta. “Skidaj, skidaj, skidaj!”

S naporom se oslobađam odjeće.

“Sjedi ovdje.” Kliznuo sam pod nju na suvozačevo sjedište. Pimpek mi stoji svinut kao staro drvo. Monika uzima moju ruku i sklapa je oko debla. “Gledaj”, zadašće, “gledaj.”

Upuzala je na vozačevo sjedište, i rukama klizila po nogama, prema tamnom trokutu u međunožju. “Gledaj.”

Moja ruka mahnito klizi gore-dolje.

“Da!” kaže Monika. “To je dobro. Sviđa ti se?”

“Da.”

“Da.”

Ona se saginje i ljubi mi glavić. “Oh, oh, čekaj.” Penje se na mene, i snažno me gurne u sebe. “Da!”

Gledam bjelinu njenih grudiju, njene bjeloočnice. I odjednom, kao da cijelo njeno tijelo emitira svjetlost, Monika je postala anđeo.

“Sranje!” kriknula je. Kako se brzo popela na mene, tako je brzo i sišla.

“Sranje!”

Kao da je nešto puklo na dnu krutog organa, koji je dosada izazivao toliko uzbuđenja.

“Ou!”

Okrećem glavu da vidim izvor nebeskog svjetla. Natpis POLICIJA stoji u zrcalnoj slici između dva okrugla svjetla.

“Sra-a-a-anje”, hihoće se Monika na vozačevu sjedištu i podiže naslon sjedala. Ja ponovno liježem dolje, i hvatam prvi komad odjeće koji mi dođe pod ruku. Njime pokrивam prepone.

“Isuse!”

Èujem otvaranje vrata. Korake. Svjetlo obasjava unutrašnjost automobila. Monika spušta prozor.

“Je li sve u redu, gospođo?”

Monika se nervozno nasmije. “Da, sve je OK.”

Svjetlost polako prelazi preko njenih golih grudiju, pa preko mog trbuha.

“Pa, onda, ugodnu vam večer želim.”

“Da, gospodine policajac, i vama isto.”

Još koraka, zvuk zatvaranja automobilskih vrata. Na način na koji su se farovi zakrivili, shvatio sam da kombi ide unatrag, udaljava se od nas, skreće, i odlazi. Monika se okreće, hvata košulju kojom sam se pokrio, baca je pokraj papučice gasa i počinje ljubiti moj mlitavi pimpek.

Renault 5 je užasno malen za vođenje ljubavi, ali moguće je.

Trideset i osam tjedana poslije, Monika je rodila sina. Dali smo mu ime “Bo”.

8

Ja bolujem od Klinefelterovog sindroma, kromosomskog poremećaja.

“U normalnom slučaju, muškarci imaju X i Y kromosom, dok žene imaju dva X kromosoma”, objašnjava mi liječnik, nakon što sam se vratio u bolnicu na terapijsko savjetovanje. “Sve jajne stanice imaju X kromosom, dok sjemene stanice imaju ili X ili Y. Kada se dvije stanice spoje, ovisi o sjemennoj stanici, ili o sudbini, hoćete li dobiti XX ili XY: djevojčicu ili dječaka.”

Svojom srebrnom pisaćom olovkom uredno je crtao jajne i sjemene stanice, na komadu papira, i označavao i pripadajućim slovima.

“Ali, što se događa kod Klinefelterovog? Sjajnom stanicom nešto pođe po zlu XX stanica se u jajniku ne podijeli na dvije stanice sa X kromosomom, već se podijeli na jednu stanicu sa dva X kromosoma, i jednu bez ičega. Ako se oplodi jajna stanica sa dvostrukim X kromosomom, dobijete djevojčicu sa tri X kromosoma, bez ikakva daljnjeg grananja, ili dječaka sa XXY kromosomima. Ovo posljednje nazivamo Klinefelterovim sindromom.”

Podigne pogled sa svog crteža. To je isti onaj čovjek koji mi je prije tjedan dana saopćio loše vijesti, ali kao da ga vidim po prvi put. Neobično je malen, sa udovima djeteta, torzom starice, ali glavom i crtama lica živahnog četrdesetogodišnjaka, što u stvari i Jest. Rumenih obraza i zelenkasto-sivih očiju, iza malih naočala pozlaćenih okvira. Nije neprijazan, ali je suzdržljiv. I Ja bih bio da moram pacijentu objašnjavati Klinefelterov sindrom.

“Sindrom najčešće vodi ka vidljivim nedostacima”, nastavlja predavanje. “Pacijenti mogu imati izuzetno malen penis, ili im se u pubertetu mogu povećati prsa. Ali, postoje i slučajevi poput vašeg, gdje nema očitih posljedica. Tada se sindrom dijagnosticira samo putem ispitivanja plodnosti kada se utvrdi da sjeme ne sadrži sjemene stanice. Nažalost, to je posljedica kod gotovo svih pacijenata sa Klinefelterovim sindromom.”

UZORCI SPERME pisalo je plavim slovima iznad šaltera u IVF klinici. Ali odjeljak ispod natpisa bio je prazan. I tako sam stajao sa smeđom papirnatom vrećicom u ruci, u kojoj je bila, diskretno spremljena, mala staklena posuda sa mojom posljednjom

ejakulacijom. Mladi je par prošao pokraj mene hodnikom. Bacio sam pogled na kalendar farmaceutske kompanije, koji je visio na jednoličnom zidu malog odjeljka. Na prikazanoj fotografiji tri muškarca u bijelim kutama zainteresirano promatraju epruvetu koju jedan od njih drži okrenutu prema svjetlu. Stranice kalendara za zadnja tri mjeseca nisu otrgnute. Možda se nekome svidjela ta slika. U jednom kutu malog odjeljka prolaz je vodio u drugu sobu. U toj sam sobi povremeno ugledao ljude, koji su šetali uokolo u bolničkim uniformama. Neuspješno sam im pokušavao privući pozornost.

Postoji li nekakvo zvonce? Ne, nema nikakvog zvonca. Trebam li povikati? “Bok, imam ovdje nešto za vas!” Iznenada sam iza sebe začuo oštar ženski glas. “Samo ga odložite, u redu? Oni će ga naći.” Okrenuo sam se da vidim tko je to rekao, ali samo sam uspio vidjeti bijelu kutu koja nestaje iza ugla.

“Dobro, mnogo vam hvala”, promrmljao sam. Prozorčić na odjeljku bio je poluotvoren: bilo bi najjednostavnije ostaviti svoju papirnatu vrećicu na pultu. Ali bilo je nešto kako da se izrazim? nešto gotovo bogohulno u improviziranom postupanju sa mojom spermom. Mislim, odlazi u odvod ispod tuša, svaki put kad zatreba, ali ipak ... to ovisi o meni. Kada se drugi ljudi bave s njom, očekujem da pokažu veću brigu, da ne govorim o poštovanju to je napokon sjeme koje da je život (ili sam barem nekoć tako mislio), i usprkos medicini, svejedno je to misterij i čudo, itd. Trebao sam znati. U bolnici, sperma se ne razlikuje od urina ili nožnih gljivica: nešto što se mora ispitati u laboratoriju, nešto se kasnije svede na niz brojeva na formularu i zatim se odbaci u košaru za otpad.

Položio sam vrećicu na pult, i baš je u tom trenutku netko ušao u odjeljak. Bila je to žena koja me je uputila kad sam došao, koja mi je dala naljepnicu sa imenom, identifikacijskim brojem ambulantnog bolesnika i datumom rođenja.

Kada sam se prijavio, rekla je, “Pođite onim hodnikom do, da vidimo, drugih, ne, trećih vrata s desna, soba C. Imate li pitanja?”

Soba C sastojala se od dvije sobice. Jedna je imala školjku i slivnik. U drugoj je bio komad pokućstva koji je izgledao kao nešto između kreveta i stola za pregled, sa čeličnim okvirom, tapeciran crnom kožom. Odmah pokraj, stajao je stol s velikim brojem malih staklenih posudica. Pokraj posudica leže gomile smeđih papirnatih vrećica, a

pokraj njih još veća gomila papirnatih ubrusa. Na dnu kreveta, na malom pomičnom stalku su televizor i video rekorder.

Dakle, ovdje bi se to trebalo dogoditi. Solo seks pod fluorescentnim svjetlom i treperavim ekranom televizora.

Pročitao sam upute na plastificiranom posteru, koji je stajao na jednom od besprijekorno bijelih zidova, i učinio kako mi je rečeno. Mokriti dok se ne isprazni mjehur. Oprati se dobro mlakom vođom, ali ne koristiti sapun. Tada sam sjeo na krevet i upalio video. Bio je to zumiran kadar boležljivo blijedog penisa koji klizi u obrijanu vaginu. Čulo se uzbuđeno stenjanje, i ona glazba uobičajena za porno filmove. Brzo sam stišao zvuk, malo premotao kazetu unatrag, a zatim dugo premotavao unaprijed. Sceni ševe na koju sam naletio (i tijekom koje je moj prethodnik doživio vrhunac?), slijedila je scena na otvorenom prostoru. Blijedunjav muškarac izgleda tipičnog za sedamdesete (s kosom preko ušiju i slabašnim osmijehom na licu), vodio je jednako blijedunjavu ženu prema kabini na svom brodu. Slijedećeg je trenutka ona bila na koljenima i pušila mu. Zatim je došao drugi muškarac, i učinio ono što muškarci u pornićima obično čine. Zatim je kamera pratila mladu ženu na biciklu, čije pletenice lepršaju na vjetru. Zaustavila se na farmi, prislonila bicikl uza zid sporedne zgrade i, opa, eno je, valja se u sijenu sa pohotnom unajmljenom radnom snagom, koji se nije potrudio ni skinuti svoje gumene čizme.

Nije bilo lako naći scenu koja bi se, i uz bujnu maštu, mogla smatrati uzbuđujućom, ali sam napokon zaustavio scenu na slabo fokusiranim, i slabo osvjetljenim grudima u drugom planu. Bilo je nešto, morao sam priznati, u masturbaciji na gotovo javnom mjestu. Osim toga, pornić je bio smiješan, a humor je idealni pratioc požudi. Otuda smrtna ozbiljnost fundamentalističkih propovjednika. Uzeo sam malu staklenku sa stola, stao pokraj kreveta, još jednom dobro pogledao grudi na ekranu, zatvorio oči i mislio o onim stvarima koje mogu čovjeka dovesti do vrhunca. (Unatoč onome što nas feministkinje, kao što su Nancy Friday ili Shere Hite, uvjeravaju u svojim knjigama, većina ljudi ako uopće mašta - mašta, ne o divljim orgijama, maženju doge ili vezivanju, nego jednostavno o vlastitom ili prijašnjim partnerima. Ja nisam iznimka tom pravilu.)

Nije bilo lako držati staklenku pod pravim kutem u pravom trenutku, ali uspio sam i nisam ništa prolio. Dok sam lijepio etiketu, morao sam se glasno nasmijati. Da nisam morao proći kroz čekaonicu, gdje su se dva usamljena muškarca značajno posvetila proučavanju stražnje strane nekog starog časopisa, a ukočen par (za koje sam zaključio da su jedni od onih kasno-smo-se-odlučili-za-djecu-jer-su-nam-karijere-bile-važnije) gutao obavijesti o rođenjima s velike oglasne ploče da nisam morao tuda proći, sigurno bih pjevušio ili zviždukao neku melodiju, toliko me razveselila ova neobična ejakulacija.

Ali čekanje na šalteru UZORCI SPERME, ubrzo je pretvorilo moju vedrinu natrag u nervoznu postidjenost. Oči u oči sa ženom koja je uzela moj uzorak, zapitao sam se nisam li se vratio prerano, ih sam se uznemirujuće dugo zadržao. Nezgodno sam se nasmiješio i rekao, "Izvolite." A ona je odgovorila, "Hvala lijepa." 1 to je bilo to.

Liječnik mi još jednom pokušava pomoći da shvatim stvari.

"Niste", rekao je, vraćajući olovku u džep na košulji svoje kute, "jedini čovjek sa Klinefelterovim sindromom koji je podigao dijete. Studija u Engleskoj na dvanaest oženjenih pacijenata pokazala je da su trojica imala dijete. Jedan je čovjek čak imao više djece. Jesu li njihove žene još uvijek žive da razjasne stvari, to ne znam."

Zadnju rečenicu mumlja u bradu, kao da odjednom shvaća da mi ova zanimljiva informacija neće mnogo pomoći u suočavanju sa strašnom istinom da moj sin zapravo i nije moj. A žena za to odgovorna nije više među živima. (Sudbina je dodala još jedan okrutan preokret. Na ispitivanje plodnosti sam išao zbog Ellen, koja je, nakon što je dvije godine pokušavala zatrudnjeti, zapala u očaj-očaj koji sam razumio, ali ne i dijelio s njom. Kada smo prvi put došli u bolnicu, pitali su nas za nasljedne bolesti u obitelji. "Dva ujaka i djed s majčine strane", rekla je Ellen, "poludjeli su i proveli život u psihijatrijskim ustanovama. Sjećam se svog ujaka kako sjedi, slineći kao malo dijete i neprestano zapitkuje: *Gdje su moje karamele? je li netko vidio moje karamele? Tko je uzeo karamele?*" "Postoji određena vjerojatnost", rekao je liječnik, "da nosite gene koji povećavaju vjerojatnost ludila. Dakle, da budemo sigurni, napraviti ćemo kromosomske pretrage." Rezultati tih pretraga bili su izluđujuće utješni: da smo mogli imati dijete, to bi dijete imalo jednaku vjerojatnost da oboli od ludila, kao i bilo koje drugo.)

“Sudbina”, kažem fotografiji dvoje sretnih tinejdžera na snijegu, koja stoji poviše liječnikove glave, “je okrutnija od najokrutnijeg koljača u koncentracijskom logoru.” “Nema smisla ljudske osobine pripisivati sudbini”, smatra on. “Sudbina je nerazumna svi prirodni zakoni su nerazumni.”

“Zašto ste toliko uvjereni u to?”

“Pa, to je moje iskustvo. Nikada nisam mogao uočiti pravdu na način da je jedna osoba pogođena bolešću i tragedijom, a druga nije. Jeste li vi?”

“Nisam govorio o pravdi, govorio sam o okrutnosti.” “To su”, rekao je, “dvije strane istog novčića. Bez osjećaja za pravdu, nema ni okrutnosti.”

“Naravno, ali odsutnost pravde, kao što ste primijetili, ne govori ništa o prirodi sudbine, zar ne? Isključuje li to okrutnost sudbine? Kada bi promatrali postupke krvnika u koncentracijskom logoru, ne biste imali pojma ima li on osjećaj za pravdu ili ne i prema tome ne znate postupa li on tako iz okrutnosti ili čiste gluposti.”

“Pa, u redu”, složi se liječnik (vjerojatno ga čekaju drugi pacijenti), “svi imamo pravo na vlastito mišljenje o ovim stvarima.”

Ali ja nisam raspoložen da me se može riješiti otrcanim primjedbama. Ne sada. Ne u ovim okolnostima.

“Ne, nema svatko tu slobodu!” viknuo sam. “Prvo kažete da sudbini ne bih trebao pripisivati ljudske osobine. Tada vam pokažem da ne znate ništa, *niente*, o osobinama sudbine ljudskim ili neljudskim, okrutnim ili glupim: jednostavno ne znate, a zatim se pokušavate izvući nekakvim lupetanjem!”

Skočio sam na noge, i vičem na njega kao peškaruša^{3} i osjećam se izvanredno.

“Ne, to nije ono što ...” mumlja on.

“Točno! Vidite! Niste to mislili! Ali, što Jeste mislili? Znam vaš tip, znam točno što ste mislili. Iz dana u dan, samo čitam studije tih vaših kolega, velike, impresivne priče o kalcijevim ionosporama, endotelnim stanicama i takvim sranjima! Napredni upravljački mehanizmi, to je sve. Kako supstanca A uzajamno djeluje sa supstancom B, i što to naizmjenice znači za permeabilnost membrane X. A samo zbog činjenice da ste vi momci dovoljno pametni da razriješite tih nekoliko neobičnih, kompliciranih problema

koji, uzgred rečeno rezultiraju nizom novih i složenijih problema iz čiste euforije zbog tog uspjeha, sad mislite da možete objasniti cijeli jebeni svemir. Bog je mrtav! Sudbina je slijepa! Sve je slučajno! Sve je nerazumno, iracionalno, izvan kontrole! Ali, čim vas netko zatraži da argumentima obranite vaše mišljenje, vi se pravite blesavi. Odjednom su svi slobodni misliti što god žele. Bože, koji intelektualni kukavičluk!”

Iznenada sam shvatio da se tresem. Soba se razvodnila, liječnik pliva skupa sa svojom stolicom, do prozora i natrag.

“O, Jebiga”, zastenjem, upadajući u svoju stolicu. Sklupčam se u loptu. Zagnjurim lice u ruke. Osjećam kako mi slanoća suza bocka oči, ali odbijam zaplakati.

“O, Jebiga”, kažem ponovno, i istrčim koliko me noge nose. “Gospodine Minderhout!” čujem kako me doziva zapanjena liječnikova tajnica. “Gospodine Minderhout!”

Bolnica se urotila protiv mene. Hodnici se stapaju u druge hodnike, i nikako da me odvedu gdje želim. Znakovi pokazuju u krivim smjerovima. Dizalo me vodi na pogrešne katove. Sudaram se s pomičnim kolicima. Spotičem se preko djeteta, koje počinje glasno plakati. Njegova mi majka psuje sve odreda.

Bježim na stepenište, gdje sve stepenice vode prema gore. Trčim, skačem, po tri stepenice odjednom, penjući se. Uspinjem se i uspinjem, sve dok nisam dosegnuo posljednji kat, potpuno bez daha. Tu je još jedan hodnik. Na kraju kojeg je danje svjetlo. Posrćem prema njemu. Pokraj stolića prekrivenog časopisima stoji naslonjač. Bacam se na njega. Osjećam da mi bubnja u sljepoočnicama. Leda su mi mokra od znoja.

“Je li sve u redu?” upita ženski glas.

Kada ponovno podižem pogled vidim da ležim, potpuno odjeven, u bolničkom krevetu pokraj prozora. Pruža se široki pogled na park, polja, autocestu. U daljini se vide dva zvonika. Abcoude. I kako razmišljam o ocu, odjednom sam siguran da mu nikada neću reći što nije u redu sa mnom. Osjećao bih se manje vrijednim, kao i kada sam bio dječak, kad bih se zacrvenio svaki put kada bi mi on rekao, “Nije li vrijeme da počneš gledati djevojke umjesto ptica?”

“Naravno, tata.”

Vjetruša kliktavka*** lebdi na vjetru kao kakav papirnati zmaj.

“Dobro će vam doći šalica čaja”, rekao je ženski glas. Okrenuo sam glavu i pogledao je. YASMIN AL-MUTAWA, piše joj ime na maloj pločici na prsima.

“Hvala vam, Yasmin”, kažem joj, ali su mi usta tako suha, a glas tako tih, da ne čujem samog sebe.

9

Prošlu sam večer otišao na piće sa Deesom, prvi put nakon sedam mjeseci. Nakon drugog viskija rekao sam mu što se dogodilo.

“Moj Bože”, rekao je Dees. “Konobar možemo li dobiti Još dva? I neka budu dupla.”

Dees je znanstveni urednik. Radimo za istog izdavača. Poznajem ga trinaest godina. On je moj najbolji prijatelj. Poznavao je i Moniku.

“Moj Bože, Armine, tko bi očekivao takvo što od Monike?”

“E.”

“Isuse! A ja sam uvijek mislio da Bo toliko slični na tebe.”

Sjedimo u tišini i pijemo naše duple viskije.

“Imaš li ikakvog pojma”, pita Dees, “tko je to mogao biti?”

“Ne. Ti? Za početak.” Obojica smo prasnuli u smijeh. “Ne. Netko iz putničke agencije u kojoj je radila?” “Može biti.”

“Zar nije postojao nekakav bivši dečko, tip kojeg je ponekad viđala?”

“Jest. Robbert.”

“Isuse, čovječe!”

“E.”

“Jesi li rekao Bou?”

“Ne. Samo da ne mogu imati više djece.”

“Možda je i bolje.”

“Ne znam.”

Iznad šanka je postavljena televizija. Neka plavuša leži na krevetu. Svijeće gore. Privukla je plahtu tako da joj pokriva grudi.

“Sada moraš ići”, piše na titlovima.

Muškarac prolazi rukom kroz kosu. Stoji na vratima spavaće sobe, zakorakne prema krevetu, predomišlja se, okreće i odlazi. Žena počinje jecati. U zumiranom kadru vidi joj se razmazana maskara.

“Sjećaš li se kada smo onomad nas četvero otišli na plažu?” upita Dees. “Dok je Bo još bio dijete?”

Kimnem.

“Bio ti je na leđima, u jednoj od onih nosiljki. A ti si brbljao s njim kao da je petnaestogodišnjak, a ne osmomjesečno dijete. Podizao si i pokazivao mu školjke i komade naplavljenih drveta. Monika i ja smo

stajali i gledali vas dvoje kako šetate uz rub mora. Ono što nisi znao jest da je Bo spavao već neko vrijeme.”

Uzima gutljaj viskija, podigne pogled prema televizijskom ekranu, a zatim zuri u svoju čašu. Izgleda umorno. Dees uvijek izgleda umorno. Otkada ga znam, vodi život zadržtog neženje. Previše radi. Loše jede. Puno pije. Premalo spava. Neženje su puno odaniji prijatelji nego muškarci koji su u vezi. Ja sam živi dokaz: otkad smo Ellen i ja skupa, Dees me puno manje vida. Ali Deesu prigovaranje nije u stilu, kao ni zdrav život.

Govori, “Iznenada sam primijetio da Monika plače. Ne podnosim kada žene plaču. To me užasno živcira. Zgrabila mi je ruku. Želim je zagrliti, ali ne uspijevam. Ti trčiš plažom sa Boom na leđima i nemaš pojma. A ja čekam da Monika prestane plakati. Pušta mi ruku. Vadi rupčić i otire suze. Htio sam je pitati zbog čega plače, ali nisam smogao riječi. Uplakane žene. S tim se nikada nisam mogao nositi.”

“E”, kažem. Naručimo Još dva viskija i dva piva.

“Od ovog pričanja čovjek ožedni”, kaže Dees.

“Muškarci!” rekla bi Monika. “Izluđuju me!”

Kasnije te večeri, nakon što smo rekli sve što se moglo reći o stanju igrališta u Amsterdam Areni, dugo nakon što se uplakana plavuša bacila s krova jer ju je tip s dovratka ponovno ostavio, i nakon što je barmen upalio Elvisa, Dees iznenada progovori: “Naravno, ovo je savršen primjer za staru debatu, ljudska priroda nasuprot odgoju.”

“Što, trava u Amsterdam Areni ili samoubojstvo ove žene?”

“Ne, nego ova stvar u vezi Boa.”

“Oh, to.”

“E. Mislim, Bo ti toliko slični, iako nema tvoje gene.”

“Oh. Da. Pretpostavljam da nikad nisam razmišljao na taj način.”

Jutros sam planirao proći gomilu materijala za korekturu, ali umjesto toga sam izvadio kutiju sa fotografijama. Ima jedna Monike i Robberta. Snimljena je na zabavi u našoj kući na Ceintuurbaanu. Čaše su podigli u zdravici. Robbert se ceri u kameru. Monika se smiješi svojim Monika osmijehom: suzdržano, s nijansom cinizma. (Neki su je ljudi mrzili zbog tog osmijeha, ali ti nisu mogli vidjeti bol koja se krila iza njega.)

Bi li on mogao biti taj? Robbert? Ne, ne bi mogao. Bi li mogao? Bo mu nimalo ne slični. Dobro, osim boje kose. Gdje li je Robbert ovih

dana? Čime bi se propali student prava uopće mogao baviti? Savjetovanjem? Običnom trgovinom? Živi li još u Amsterdamu? Nisam ga vidio godinama. Uzimam telefonski imenik. *Haakman, Humadi, Huisman, Hueber.*

Hubeek, H.J.M., odvjetnik - nemoguće.

Hubeek, R.P.F. kvragu, to je on. "Reformirana Politička Federacija te tražila", rekao bih Moniki svaki put kada bi je Robbert zvao. "Je li Monika kući?" uvijek ista rečenica. Nikada me nije pitao kako sam, ili Bo, ali to mi se činilo logičnim. Nisam mu bio drag, i osjećaj je bio obostran. Dok je bila sa mnom, Monika je nekoliko puta izašla s njim i uvijek bi se vratila govoreći kako je ograničen i užasno zaostao. Bio je kod nas samo jednom, na toj zabavi. Rukovali smo se. Nije bio na pogrebu. Ne sjećam se je li uopće primio obavijest o pokopu.

Hubeek, R.P.F. Pribilježio sam adresu i telefonski broj na stražnju stranu mog džepnog planera. Kako stvari stoje, izgleda da mu je porasla vrijednost.

"Misliš li da je to mogao biti netko iz Small Worlda?" upitao sam Ellen tu večer.

"Naravno da ne."

"Kako to misliš, *naravno da ne?*"

"Reci ti meni kakvi muškarci tamo rade."

"Ne znam."

"TU ti je Chris Verhoeven. On je peder. Zatim je tu Chris Winters. On definitivno nije bio Monikin tip."

"Zašto ne?"

"On je jedan od onih tipova koji nose špargerice i hlače sa elastičnim strukom. Ima obiteljski stan u Abcoudeu, ali bez obitelji."

"I tko još?"

"Tko još? Pa ... pa, tu je Niko."

"Točno." Sjećam se Nikoa. Turistički vodič. Blijedo lice. Ravna, tamna kosa. Tamne oči. Malčice brbljav. Tip muškarca za kojeg su se drugi muškarci uvijek čudili kako to da žene padaju na njega. Parovima, koji bi uplatili putovanje u Small World agenciji da bi sačuvali vezu, je uvijek bilo bolje da ne završe u Nikovoj grupi.

"Niko je razorio mnogo brakova", rekla mi je Monika nakon što nas je upoznala na jednoj uredskoj zabavi. (Na istoj zabavi na kojoj sam

upoznao Ellen. "Ovo je Ellen", rekla je Monika. "Ako te ikada ostavim zbog nekoga, ostavit ću te zbog nje.")

"Nemoguće", kaže Ellen. "Primijetila bih. Ja sam u to vrijeme bila zaljubljena u njega, sjećaš se?"

"Baš zato. To bi objasnilo zašto ti nije rekla." "Armine, Armine, prestani. Tako ćeš se samo izludjeti." "Ne, neću. Činim sve što je u mojoj moći da ne poludim."

Upisao sam i Nikovo ime na stražnju stranu mog džepnog planera. Ispod Robbertova. Ellen nema pojma gdje bi Niko mogao biti ovih dana, niti što radi. Ali, saznat ću: Neerinckx, sa ckx na kraju. Nema baš mnogo ljudi s takvim prezimenom u Nizozemskoj.

10

Prve riječi koje dijete nauči su, prema mom mišljenju, najvažnije u njegovom životu.

Za dijete je bolje da nauči “majmun”, “lješnjak”, “mačkica”, “vatra” i “sendvič s maslacem od kikirikija”, nego “Atari”, “Nintendo”, “Teletubby” ili “Moj prvi Sony”. Bilo bi još bolje da nauči “vrabac”, “sjenica”, “kos”, “svraka”, “drozd”. Ili “ljubav”, “je”, “kao”, “vino”, “i”, “utjeha”, “svi”, “koji”, “se”, “dosaduju”, “u”, “njoj”, “raskalašeno”, “uživaju”.

Bo stoji na rubu jezera i baca komadiće kruha patkama. Pritom pravi veliku buku. Posebice kada se galebovi obruše prema zbrci na površini.

“Galeb!” poviče tada. “Galeb, lijep!”

Bo je lud za galebovima. Nedjeljom ujutro imamo ritual hranjenje galebova. Izađemo na balkon koji se nalazi na stražnjem dijelu kuće. Cijeli smo tjedan skupljali ostatke kruha. “Galeb!” poviče Bo. “Galeb, lijep!” I čim prvi galeb crne glave dođe, jedreći ponad krovova kuća, on baci komadić kruha što jače može u zrak. Prateći svoju kratku putanju, taj prvi komadić uvijek završi u susjedovu vrtu, ali rijetko pobjegne galebovu oku. Za nekoliko minuta zrak je ispunjen kreštanjem koje nadgllašava Boovo vikanje. Vrhunac svega nastaje kada galeb, nepogriješivim poniranjem, uspijeva presresti komadić kruha osuđen na pad. Tada nas dvojica navijamo i plješćemo dok nas ruke ne zaboje. Divlja potjera (ljubomornih galebova koji su promašili tripudium zaredom), koja slijedi takvoj demonstraciji sile, potpuno zaokuplja našu pažnju.

“Ljubomora je”, kažem Bo, “jako zdrav osjećaj. Dok god je prati silan fizički trud.”

Bo zna kimati tako mudro.

Bo voli i patke, također, ali očito manje nego galebove. U jezeru ima jedan patak ozlijeđenog krila. Krilo mu visi u vodi kao kakva prikrivena misao. Bo smatra da hendikepirani patak ima više prava na komadić kruha u odnosu na ostale. Ali, bez obzira koliko se trudila, jedna ptica nikako ne uspijeva doći do kruha. Zdravi članovi njegova jata, ili galebovi, uvijek su brži od njega. Prvi put da Bo nije zadovoljan zračnim vještinama galebova.

“Odlasite”, viče on. “Odlasite!” Ali, galebovi se ne daju smesti djetetovim uzvicima. “Glupi galebovi”, gundā on. A nešto kasnije, “Glupa patka.”

Ne treba mnogo da sažaljenje prijeđe u prezir. Čak ni dvogodišnjem djetetu.

“Dva su drveta rasla u Raju”, piše apostol Filip. “jedno davaše zvijeri, drugo ljude. Adam je jeo s drveta koje je davalo zvijeri. I on postane zvijer i davaše zvijeri.”

11

Bo je otišao spavati. Televizija je isključena. Ja pokušavam čitati knjigu o istrebljenju vrsta, koju je napisao otočni biogeograf (zvuči kao izuzetno zanimljivo zanimanje u posljednje vrijeme: otočni biogeograf), ali ne mogu se koncentrirati. Ellen dolazi iz kuhinje sa dvije čaše vina. Odlazem knjigu.

“Koje ti je najdraže sjećanje na Moniku?” upita nakon što smo kucnuli čašama i kušali vino.

“Prva večer kada smo nas troje bili skupa”, kažem bez oklijevanja.

“Zaista?”

“Zaista.”

“Govoriš li to samo da me usrećiš?”

“Jesi li sretna zbog toga?”

“Da.”

“Dobro. Ali nisam to zato rekao. Nitko nije znao dijeliti kao što je Monika znala.”

“Kako pamtiš tu večer?”

Ovako.

Nitko to nije započeo. Iznenada su se troja usta spojila, tri jezika krenula u istraživanje. Ellenino je lice još bilo mokro od suza. Monika je imala mrvica kruha u kosi. Kuća se tresla zbog tramvaja koji je prolazio kroz Ceintuurbaan. Ljubili smo se sa svom nježnošću koju smo imali u sebi, sa svom žudnjom za ljubavlju i pažnjom i uzbuđenjem mladih ljudi. Ljubili smo se iz znatiželje.

I ovako.

Monikine su ruke bile prekrivene mrvicama kruha. Na šanku je lubin na svom pladnju zurio u plave tapete kuhinjskog zida. Riba je bila okružena bocama i staklenkama trava i ulja, kapara i maslina. Tu je bila i otvorena boca konjaka, te vrećica tjestenine. Pokraj toga stajala je plastična vrećica puna breskvi. Zatim posuda povrća egzotičnog izgleda. U tepsiji su bile svježije sardine. Tepsija je, zbog nedostatka prostora, stajala na vrhu hladnjaka.

“Kuhinje u Toskani su veće”, rekla je Monika tužno.

“Mogu li pomoći?”

“Ne.”

Stol je u blagovaonici već bio postavljen, za troje. Pokraj svakog tanjura bila je rukom izrađena karta na kojoj je Monika krasopisom ispisala jelovnik. Predjelo se sastojalo od prepečenog peciva s dagnjama i *sarde alla griglia*^[4]. Nakon toga jelovnik je obećavao špagete s maslinovim uljem i češnjakom, a nakon toga *branzino aromatizzato al forno*. Što se tiče povrća imali bi *finocchio gratinato*^[5]. Desert je napravila pravo iznenađenje iz Toskane, *pesche con amaretti*. (Našao sam jedan jelovnik dok sam pretraživao kutiju sa slikama. Imao je mrlju na sebi. Suza, pomislio sam sentimentalno.)

“Crno ili bijelo?” povikao sam prema kuhinji.

“Prvo crno, zatim bijelo uz ribu. A ja sam kupila desertno vino.”

“Sigurno nas mnogo voliš.”

“Ili to, ili sam alkoholičarka.”

Ellen je stigla sa razbarušenom kosom, izgledajući radosno.

“Vjetar u leđa”, ispričala se.

Monika ju je zagrlila. “Tako je dobro ponovno te vidjeti. Bože, izgledaš dobro! Želiš li se presvući u nešto suho? Cijela si znojna. Dođi, naći ćemo ti nešto.” Ja sam otišao u kuhinju otvoriti vino.

Možda bi se moglo reći da je tako započelo: dok je Monika oblačila Ellen u svoju odjeću. Bit će da su skupa stajale ispred velikog zrcala koje je dosezalo do poda i isprobavale odjeću, jednu za drugom kasnije je krevet bio prekriven odjećom. One su hihotale i vriskale.

“Dolazimo za minutu, OK?” (Ellen.)

“Naspi nam čašu vina!” (Monika.)

Gledao sam kako tri mlade svrake love jedna drugu oko krošnje kestena. Stablo se treslo na vjetru. Kuća se ispunila smijehom.

“Vidi”, rekla je Monika. “Nije li lijepa?”

Ellen je izvela malu piruetu. *Bila je lijepa*. Nosila je kratku, sivo-bijelu haljinu bez rukava, rođendanski poklon Monikine majke. “Baš u stilu moje majke, da mi pokloni haljinu koja me čini blijedom i mršavom”, Monika je zagundala. Nikada je nije ni obukla.

Ellen je imala tamni ten; njena tamna kosa ju činila da izgleda kao žena koja se zove Monika, više nego što je Monika izgledala.

“Zadrži je. Bože, stvarno si lijepa. Nije li Armine?”

“Jest.”

Dodao sam im njihove čaše.

“Za predivnu večer.” (Ellen.)

“Za sigurni povratak kući.” (Monika.)

“Za nas.”

“Pa, kako je bilo u Ekvadoru?”

To je bilo pitanje koje je rasplakalo Ellen.

Ovo je Ekvador u koji nas je povela te večeri. Visoke planine s vječnim snijegom na vrhovima. Rijedak zrak. Suho, tvrdo tlo koje jedva podržava život. Indijanci u vunanim pončima i crnim šeširima. Djevoja Marija koja plače na svakom uličnom uglu. Promjene koje dolaze jednakom brzinom kao i uništavanje kamena vjetrom.

“Tako smo jedan dan otišli na tržnicu u Otavalo”. rekla je Ellen. “To je najpoznatija tržnica u Južnoj Americi. Tamo možeš kupiti stvarno super indijanske stvari: odjeću i košare, nakit izrađen od stakla i zlata. Stigli smo u grad rano ujutro autobusom iz Quita, i do podneva nije bilo sumnje: tržnica u Otavalu biti će dio našeg programa za Ekvador.” (“našeg” je uključivalo Ellen i njenog kolegu Nikoa Neerinckxa, u kojeg je bila zaljubljena, ali joj ta ljubav nije bila uzvraćena iako smo o tome čuli tek kasnije navečer, kada se takve stvari nisu činile kao intimne tajne, već samo nešto o čemu se priča bez prevelikog razmišljanja.)

“Niko je kupio par suvenira”, rekla nam je Ellen, “i htio da se vratimo u hotel, da sredi zabilješke i napiše nekoliko razglednica. “Ja sam odlučila posjetiti samostan San Francisca, veliku kolonijalnu zgradu u centru Quita. Ispred kipa Jodocusa Rijkea, utemeljitelja samostana, bila je žena koja je prosila. Sa njom je bio dječak, otprilike desetogodišnjak, velikih praznih očiju. Dala sam joj nešto sitniša i počele smo razgovarati. Rekla je da joj novac treba za sestru koja je bila u *carcel de mujeres*, ženskom zatvoru, na sjevernom dijelu grada. Pitala sam je zašto joj je sestra u zatvoru. Zbog dilanja droge, odgovorila je. Odslužila je tri godine, i ostalo joj je još sedam. Cijelo vrijeme dok je pričala taj je dječak samo sjedio i gledao u mene. To je njen sin, rekla je žena. Nije progovorio ni riječ otkada mu je majka završila u zatvoru. Rekla mi je da, ako želim, mogu otići s njom predvečer i posjetiti joj sestru. Svidjelo bi joj se kada bi je *estranjera*“ posjetila. Rekla sam da ću ići, i obećala joj da ćemo se naći ispred kipa, nakon što posjetim crkve i kapelice unutar

samostana. *Pomolite se za moju sestru*, rekla je žena, *ime joj je Felicia.*"

Ellen je popila gutljaj vina i zurila u zid. Kada je ponovno počela govoriti, glas joj je zvučao drukčije. Krhkije. "U kapelici *Senor Jesus del Grande Poder*", rekla je, "upalila sam svijeću za Feliciu. I kasnije sam je otišla posjetiti u *carcel*, sa njenom sestrom i dječakom koji nije govorio. Bilo je tako ... Bilo je tako užasno."

Počela je plakati, bez ikakva zvuka. Monika joj je prišla i zagrlila je.

"Ta je žena bila živi leš. Noću su je grizli štakori, a rane su bile ... Taj smrad, nikada ga neću zaboraviti ... A taj je jadni dječak samo sjedio. Kako je samo gledao majku! A ona ga nije htjela gledati. Izbjegavala ga je pogledati."

Ellen je pritisnula lice uz Monikine grudi.

"Oh, curo", rekla je Monika, "curo, curo." Ellen je plakala, a Monika ju je poljubila u kosu i dala mi mig. Sjeo sam s druge strane i zagrlio ih obje, a Monika je rekla: "Tako je već bolje." Ellen je podigla pogled i nasmijala se kroz suze.

Ljubili smo se dok suze nisu nestale. Tada smo sjeli za stol. Tako je počelo.

"Da", kaže Ellen. "Tako je počelo."

Bilo je kao da smo ušli u sobu, i vrata su se zatvorila za nama. Sjedimo blizu na kauču, vrlo mirno. Slušamo kuckanje sata. Sat otkucava sekunde stare četrnaest godina.

Ispod stola naša su stopala nastavila istraživanje. Za stolom, naše su oči i usne pričale neke druge priče. Monika je prenosila najsvježiji trač iz *Small Worlda*. Rekao sam nešto o biotehnologiji i bakteriji *Escherichia coli*. Monika je rekla da joj kvarim tek, i promijenila je temu pitajući Ellen o andskoj kuhinji. Ispostavilo se da joj je i to pokvarilo tek. (Najpopularnija jela u Ekvadoru su *yaguarlocro*, juha sa komadima krvavice, i *cuy*, pečena gvinejska svinja.)

Jeli smo i pili, i pričali o svemu i svačemu. Desertno smo vino popili na podu, Monika i ja oslonjeni na kauč, a Ellen prekoputa nas. Monika je položila noge preko Elleninih koljena. Ellenina je ruka bila na mojoj nozi. Ja sam položio glavu na Monikino rame. Svijeće su tinjale, vjetar je donio kišu, i iako je bio početak kolovoza, večer je mirisala na jesen.

Kada smo popili desertno vino, Monika je pitala Ellen: “Želiš li prespavati ovdje?”

“Da, to je dobra ideja”, rekla je.

Otvorio sam još jednu bocu crnog, i upalio gramofon. Joan Armatrading pjevala je, *Moglo je biti bolje*, ali nije moglo.

“Možeš”, rekla je Monika nakon što smo popili vino, a jedina stvar koja je prekidala tišinu bio je zvuk tramvaja na putu prema konačnoj postaji, “spavati na kauču. Ali možeš i spavati u našem krevetu.”

Ellen me pogledala. “Naravno”, rekao sam.

“OK, može”, rekla je Ellen.

“Tada sam znala da će se to dogoditi”, kaže Ellen.

“Zaista?”

“Aha. Ti nisi?”

“Ne ... nisam imao pojma.”

“Znači da nisi dobro poznavao Moniku.” Izgovorila je to prije nego što je shvatila što je rekla. Brzo stavlja svoju ruku na svoju nogu. “Žao mi je, nisam htjela da to tako zvuči.” Ali ja ne dopuštam da me se izvuče iz prošlosti, ne želim se prepustiti boli sadašnjosti, ne sada kada plivam u ondašnjoj nevinosti.

“Kako se dogodilo?” pitam je. “Kako se ti toga sjećaš?” “Monika je rekla da vas dvoje uvijek spavate goli, ali ako mi to smeta, da možete nešto obući. Ja sam rekla da ne morate. I ja volim spavati gola.”

“Mene nitko ništa nije pitao”, kažem.

“Ne”, kaže Ellen. “To je bila Monikina zabava. Cijela je večer bila Monikina zabava.”

“U pravu si.”

Nikada nisam upoznao nekog tko je znao tako zapovijedati, ali je u isto vrijeme bilo sigurno da ti se neće dogoditi ništa što nisi želio da ti se dogodi. (Iako se ono što si *ti* želio, ne bi uvijek dogodilo, jer se nisi stigao odlučiti što je to. Mnogo kasnije, shvatio sam da sam se zbog toga ponekad osjećao isključenim, ali tada je Monika već bila duže vrijeme mrtva. A njena je smrt učinila da se osjećam još više isključenim. Njena je smrt sve njene mane učinila potpuno nevažnima sve osim jedne, sada sam shvatio. Ali odbacio sam i tu misao.) Kažem, “Svidjelo mi se to što su ti grudi bile tako bijele, u odnosu na ostatak tvoga tijela.”

“A tvoja je koža bila mekša nego što sam očekivala za muškarca. A Monika je bila tako predivno bijela, gotovo prozirna.”

“Da. Gotovo prozirna”, kažem. A zatim, “Pretpostavljam da je ona sve započela.”

“Ne”, kaže Ellen. “To sam bila ja.”

“Ti? Zaista?”

“Aha. Ležala sam u sredini. Mogla sam milovati tvoje noge i njenu

...”

“Njenu što?”

“Njenu ... uh ...”

“Je li to tako počelo?”

“Da. Moja je ruka dospjela točno na njenu ... uh ... njeno međunožje. Znala sam da joj se sviđa. I znala sam da se tebi sviđa da ti diram nogu.”

“Znaš”, kažem, “prije te večeri nisam spavao s nijednom ženom osim Monike.”

“Ma daj! Mora da se šališ! Isuse, to je tako slatko.” “Nije li Monika rekla da bih ja trebao spavati u sredini?”

“Da. To je ipak bila njena zabava. A možda se i osjetila ponešto ugroženom, sa svojom najboljom prijateljicom koja leži gola u krevetu pokraj njenog dečka.” “Tako je”, kažem, “to mi je kasnije rekla. “Da se bojala da ću se zaljubiti u tebe. Ona je bila zaljubljena u tebe, ali rekla je da je to nešto sasvim drukčije. Nisam se zbog toga zabrinjavao. Čudno, ha?”

“Monika se uzbudila gledajući kako te diram”, kaže Ellen.

“Ona bi se uvijek uzbudila kada bih se ja dirao”, kažem.

“Zaista? Oh, ja se uopće ne palim na to.”

“Da, znam.” Oboje smo se tome nasmijali. Smijehom olakšanja. Punim nam čaše do vrha. Ali, vrata su još uvijek zaključana. Još smo zaokupljeni događajima otprije četrnaest godina.

“Smatrala sam njene poljupce uzbuđujućima. Jezik je pomicala polako, ali kako da kažem? odlučno.” “Meni je bilo uzbuđujuće gledati vas dvije kako se ljubite”, kažem. “Nikada nisam vidio Moniku da se ljubi s nekim drugim. Srećom.” I Još sam jednom odgurnuo sve misli o sadašnjosti. Želio sam misliti kako sam mislio tada, osjećati se kako sam se tada osjećao.

“Monika me pitala želim li gledati vas dvoje kako to radite”, rekla je Ellen.

“Da, to me malo prestrašilo.”

“Ali to je bila Monikina zabava, pa ...”

“Da.”

“Svidjelo mi se kako si to činio. Tako pažljivo.”

“To je bilo djelomično zbog tvoje prisutnosti. Nismo uvijek bili tako pažljivi, naravno.”

“Svidjelo mi se kako vas dvoje niste htjeli svršiti.” “Da, to bi značilo da tebe isključujemo.”

“Da.”

“Ali, ni ti nisi tada svršila, zar ne?”

Ellen ne odgovara. Uzima još jedan gutljaj vina. “Što? Stvarno si ... Ne, stvarno?”

Ellen se zamalo zagrcnula svojim vinom. “Oh, daaaaa!” zahihoće. “Oh-da-naravno-da-jesam! Ali opet, ja sam uzaludno žudjela mjesec dana u Ekvadoru, sjećaš se? Žudjela za onim užasno zgodim, ali ohtako-nedostupnim Nikom. I kada sam vidjela vas dvoje tako ... Isuse, Armine, žao mi je, ali mislila sam na Nikoa, i onda ...” “Zato si ti počela pričati o njemu.”

“Da. Zato.”

“Mislio sam da je to baš slatko.”

“Zaista?”

“Da.”

Nakon što nam je Ellen ispričala o njenoj neuzvraćenoj ljubavi, Monika je rekla, “I ja vam ljudi moram nešto reći.”

Mali osmijeh poigravao je u kutu njenih usana, isti onaj osmijeh koji je razbješnjivao druge ljude, ali kojeg sam volio jednako kao i njenu drskost.

“Trudna sam”, rekla je Monika.

Ellen i ja smo pogledali nju, a zatim jedno drugo. “Kasni mi dva tjedna”, rekla je Monika. “Jutros sam napravila jedan od onih testova. U drugom sam stanju.” “Isuse, Monika! Stvarno?”

“Da, stvarno!”

“Ali, zašto nisi ništa rekla?”

“Ovo je puno bolji trenutak, nije li?”

“Moj Bože!”

“Čestitam!”

“Hvala.”

“Oh! Oh sjajno!”

“Gdje je vino? Moramo nazdraviti!” Ali cijelo smo vino popili, a Monika je rekla da neće popiti ni kap slijedećih sedam i pol mjeseci.

Položili smo glave na Monikin trbuh, prvo ja, pa Ellen. Osluškivali smo i tiho pričali. Poljubio sam joj muf. Njen dražesni, djevojački muf.

“Da”, kaže Ellen. “Imala je dražesni djevojački muf.”

Vrata se otvore. To je Bo. “Ne mogu spavati”, kaže.

“Želiš li čašu vina?” upita Ellen. (Tako je brzo prošlo, mislim. Bo pije vino!)

“Može”, kaže Bo. Nosi preveliku majicu kratkih rukava (*Ja sam Bart Simpson. Tko si dovraga ti?*) i donji dio trenerke. Sjeda na stolicu i sklapa noge pod sobom. Raste. Definitivno će biti viši od mene. Uzima gutljaj vina.

“Nije loše”, kaže. A tada, “Jesam li došao u krivi trenutak?”

“Ne, Bo, nisi došao u krivi trenutak.”

12

Djeca i auti imaju jednu zajedničku stvar: žene ih vole ni manje ni više od muškaraca, samo na drukčiji način. Monika se na Boa ljutila češće od mene, ali mu je i lakše opraštala. A ako bih je ikad doveo u situaciju u kojoj je morala birati između njega i mene, ona bi uvijek izabrala njega, bez sumnje. (Nakon čega bih ja sjedio u kutu i durio se za inat, kao da sam ja, a ne Bo, bio dijete koje je trebalo njenu bezuvjetnu ljubav i možda je stvarno bilo tako.)

Monika je također bila zaljubljena u svog, kao kanarinca žutog, Renaulta 5, s kojim je bježala od svoje zatomljene mladosti u Roermondu. To što sam jednog dana otpisao taj auto u sudaru sa predivnim novim BMW-om 524 Turbo Dieselom bila je čista slučajnost, i nije imalo nikakve veze sa ljubomorom.

Odveo sam Boa u šume Spanderswouda, gdje smo dan proveli u društvu gljiva, nametničkih gljiva uz ogradu, malika, balegara i paukovih mreža. Ne sjećam se kako smo došli na tu temu, ali kada smo se vraćali u Amsterdam, razgovor se okrenuo na ljubav. Rekao sam, "Ljubav čini život. Bez ljubavi, sve umire. To je znanstveno dokazano."

Bo je sjedio straga, sigurno vezan na svojoj automobilskoj sjedalici. On je vjerojatno promatrao promet kako prolazi, ili se igrao s kestenom. Ne bih isključio ni mogućnost da je spavao: naši su mali razgovori nekada znali imati oblik dugih, neprekidnih monologa s moje strane (*Gomila toplog zraka*, kako ih je Monika zvala).

"Gnusan eksperiment jednom je proveden na mladunčadi majmuna", rekao sam mu. "Neki su majmuni odvojeni od majki nakon rođenja i smješteni u goli kavez, samo sa bočicom i dudom pomoću koje su mogli piti. Drugi su majmuni smješteni u sličan kavez, ali im je dana lutka umotana u neku vrstu mekog krzna: svojevrsna zamjenska majka. Treća je skupina majmuna ostala s majkom. I što misliš, što se dogodilo? Majmuni u kavezu bez lutke popili su mlijeko i ostatak vremena proveli u kutu, drhtureći od straha. Majmuni s lutkom su se stisli uz nju toliko snažno da se nisu odvajali od nje čak ni da piju. Radije bi umrli od gladi nego se odvojili od nadomjesne majke. Kasnije, studije su pokazale kako su se pojedine skupine razvile. Oni koji su bili u golom kavezu su prošli

najgore. Nisu se slagali s drugim majmunima, i prvi su oboljevali od bolesti. Majmuni kojima je bila dana lutka nadoknadili su fizički razvoj nakon što je eksperiment bio završen, ali nisu se razvili na pravi način. Samo su se oni koji nisu odvojeni od svojih majki razvili u normalne, zdrave majmune.” Prelazili smo križanje u Vrijheidslaanu.

“Tata”, rekao je Bo iznenada, “Tatice, vilenjak je u torbi.”

“Stvarno?”

“Stvarno.”

“Kako znaš?”

“Miče se.”

“Stvarno?”

“Stvarno. Torba se miče.”

“Uh-oh.”

Pokraj Boa na stražnjem sjedalu bila je plastična vreća u kojoj se nalazio komad drveta na kojem su rasle male, zlatno-žute otrovne gljive. “Hoćemo li ga odnijeti kući i pokazati mami?” predložio sam. Bo je mislio da je to dobra ideja.

“Aaaaaa!” Bo je odjednom vrisnuo. Njegov šok je mene šokirao, jer Boa nije bilo lako šokirati. Okrenuo sam se da vidim što se događa. Pokušao sam dograbiti plastičnu vrećicu.

“Aaaaj!” kriknuo je Bo.

Slijedećeg smo se trenutka zabili u stražnji dio, uz pločnik parkirano, sjajnog crnog BMW-a.

“Vilenjak?” ponovio je zapanjeni vlasnik BMW-a, s napola pojedenim sendvičem s mesom u rukama.

“Vilenjak?” čudio se prometni policajac.

“Vilenjak”, mumljao je vozač vučne službe, dok je dizalicom podizao iskrivljene prednje kotače Monikina automobila.

Uzeo sam vreću u jednu ruku, a Boa za drugu. Cientuurbaan je bio dovoljno blizu da se ide pješke. Kada smo stigli kući izvadili smo komad drveta. Nije bilo ni traga vilenjaku. Ali otrovne gljive su bile slomljene.

“Tu je bio vilenjak, stvarno.”

Stajao sam ispod tuša, ispirao znoj i prljavštinu i strah, kada je Bo provukao svoju glavu kroz vrata tuš kabine. “Dođi”, šapnuo je. Držao je prst na usnama. “Vilenjak se vratio.”

Izašao sam onako moker iz tuš kabine. Komad drveta ležao je na stoliću za kavu. Pokraj drveta rovka je zbunjeno puzala uokolo. Boje prasnuo od smijeha. "Vidiš li ga? Pogledaj!" Prestrašena rovka je ponovno upuzala u rupu u kojoj se bila skrivala dok smo mi proučavali otrovne gljive.

"Vilenjak?" upitala je Monika kada je došla kući.

"E, vilenjak", rekao je Bo. "Pogledaj."

Monika mi je prigovarala slijedeća tri dana.

"Kupit ćemo veći", rekao sam.

"Nije u tome stvar."

"Pa, u čemu je stvar?"

"Auto nije stvar, auto je mjesto. Kao kuća. Njegova je vrijednost određena uspomenama koje te uz njea vežu." Rekao sam. "Da budem iskren, sve je isključivo Boova krivnja."

Nitko e nije znao smijati podrugljivije od Monike.

13

Robbert Hubeek ne živi, kao što bi nekoga njegova adresa mogla navesti na pomisao, u elitnom području. On živi u najoronulijoj kući u najoronulijem dijelu ulice koja samo dijelom pripada najelitnijem dijelu južnog Amsterdama. Nesumnjivo plaća pretjeranu stanarinu (zbog lokacije), i nesumnjivo navodi svoju adresu na vidljivom mjestu svoje vizitke (zbog lažnog dojma kojeg da je).

“R. Hubeek & RPF Savjetovanje”, piše na pločici poviše ulaza. Zvonim na zvono, koje je postavljeno ukrivo na dovratku.

“Armine, dobri moj čovječe, jesi li to stvarno ti?” povikao je Robbert u telefon kada sam ga nazvao. “Kako je lijepo ponovno te čuti.” Ignorirao sam njegovo veselje.

“Moram razgovarati s tobom”, rekao sam. “U posljednje vrijeme muče me sjećanja na vrijeme provedeno s Monikom. Postoje neke stvari kojih se više ne mogu sjetiti, pa sam mislio da bi mi ti mogao pomoći da se prisjetim.”

“Nebesa, jadni dečko!” povikao je. “Još te ne ostavlja na miru! Pa, naravno, uvijek si dobrodošao. Pričati ćemo o starim vremenima uz piće i cigaru. Naravno, naravno, svakako, svrati. Koje iznenađenje! Da budem iskren, nisam vas se sjetio sto godina, tebe i Monike, mislim. A kako je onaj vaš mali kako se ono zove?”

“Bo.”

“Oh, da. Bo. Uvijek sam smatrao to ime neobičnim.”

“Dobro”, rekao sam. “Bo je sasvim dobro.”

“Dosada je već narastao, naravno.”

“Da, narastao je.”

“Pa, moraš mi ispričati sve o tome. Kada bi želio svratiti?”

Èinilo se da njegov planer nije nametao neka ograničenja, jer zapravo, kao što je sam rekao, bilo koje vrijeme mu je odgovaralo. Dogovorili smo se da ćemo se naći kasnije tog poslijepodneva. (*Tako da možemo popiti piće, iako što se mene tiče, možemo ga popiti i u jedanaest ujutro, ha ha ha!*) Također mi je dao i dobar izgovor da ne ostanem dugo.

Robbert mora sići niza stepenice da bi otvorio vrata. Postavlja se na dovratku, važnog izgleda, ruku sklopljenih na prsima, širokog osmijeha na licu.

“Ohoho”, kaže, pažljivo me odmjeravajući. “Godine te nisu potpuno zaobišle, vidim. Iako ih se čovjek uvijek trudi skriti.” Uperi svoj blijedi, debeli prst prema mojim tenisicama. “Crvene All-Starke. Nisu mi takve bile u kući još od doba Monike. Uđi.”

Vodi me uz stube. Bež hlače od kordsamta, kožne papuče. Rubovi njegove košulje mu nonšalantno vire iz hlača, ali ne sakrivaju činjenicu da uopće nema stražnjice. (*Vidiš o čemu pričam?* rekla je Monika jedne večeri kada smo ga sreli u nekom cafeu. *Ostvarila sam veliki napredak u smislu stražnjice. Samo iz tog razloga mu se nikada ne bi vratila.* Ali tada je već popila podosta, a uvijek kada je pila željela je seks, a uvijek kada je željela seks davala mi je komplimente.) Na stubama nema sagova, a boja se ljušti. Na zidovima su velike udubine od nošenja prevelikih predmeta. Netko je crnim markerom nacrtao Davidovu zvijezdu na zidu i ispod nje napisao *Ko Jebe seljake, Ajax zauvijek!*

“Izvoli, uđi u moj skromni dom”, kaže Robbert nakon što smo došli do otvorenih vrata terase na stubištu. Kuća mu smrdi na ustajalo pivo i dim cigarete, i na još neke načine podsjeća na studentski stan. U dnevnoj sobi je ogroman kauč tapeciran smeđim kordsamtom, prekriven mrljama. Preko puta kauča je jednako ogromna televizija i naslonjač od hrastovine. Posvuda su prazne boce piva. Kao i stare novine, časopisi, neotvorena pošta, TV vodič mlade mreže u zamahu. Na polici s knjigama nalazi se nekoliko svezaka u spomen na propali studij prava, šest godina star Snoecks planer, dvije police pune stripova i ukoričeno izdanje *Otkriće raja*, Harrya Mulischa. Jedini ukras na zidu je uokvirena naslovnica *Prive* časopisa, sa zamagljenom slikom princa WillemAlexandera i djevojke kose boje lana. *otkriće! Prinčeva tajna ljubav. Hoće li ova plavuša postati našom kraljicom?*

Baš želim komentirati nešto o tome kako vrijeme kao da nije prošlo, ali Robbert me pretekne. “Znam što misliš”, kaže. “Vječni student! Pa, to je istina. Studiram bezobzirnost života. I vjeruj mi, to je vrlo fascinantno predmet. Između predavanja zabavljam se savjetovanjem, koje tu i tamo donese nešto gotovine što bi još čovjek mogao poželjeti? Pa, dobro, neku malu micicu, ali čak i u tom pogledu moje su potrebe ispunjene u nekim prilikama. A uostalom, ti bi trebao bolje od svih znati koje to probleme može donijeti. Mislim

na intenzivnije bavljenje ženskim stvarima prije koliko vremena ste vas dvoje prekinuli? Ajde”, kaže, prije nego sam mu stigao odgovoriti na pitanje. (Prekinuli? Nije valjda da stvarno ne zna ... ?) Okreće se i vraća na terasu na stubištu. Tamo vidim druga vrata koja se otvaraju u sobu koja je pretvorena u uredan, pravi ured. Stakleni stol, staklena površina stola, kompjutor, parket, apstraktna slika na zidu, crne kožne stolice sa kromiranim nogama.

“Tko dopušta da ga ti savjetuješ, za ime Božje?” pitam ga.

“Ne budi tako oštar, molim te”, ceri se. “Trgovci na malo. Poslovi za jednog čovjeka. Strane trgovačke kompanije imena kao što su Asia Trading International i

Kabul Trans. Šarolika ekipa koju provodim kroz džunglu nizozemskih zakona i propisa. Dovoljno da oni budu sretni, ali ne i da mogu sami bez mene.”

Vratili smo se u dnevnu sobu s umrljanim kaučem. “Što ćeš?” pita. “Viski, votka ili pivo?”

“Viski.”

“Glenfiddich za starog prijatelja slomljenog srca. Poslijepodne, ja se obično držim nacionalne ovisnosti naših ruskih prijatelja. Uzdravlje.”

Pijemo. Tražim prave riječi kojima bih počeo ispitivanje, ali opet je on brži od mene.

“Pa, van s tim, što te muči? Koja te to sjećanja sprječavaju da se zaslužno naspavaš?”

“Nedavno sam dobio razlog”, počinjem okolo-naokolo, “da vjerujem da, tijekom svih godina koje sam proveo s Monikom, takoreći, nisam bio jedini muškarac u njezinom životu.”

“Ho, ha, kao da ja nisam pogodio!” Robbert će likujući. “Pronašao si pismo koje je napisala, ali ga nikad, iz neobjašnjivih razloga, nije poslala? Netko te uznemirava pozivima koji te dižu iz kreveta usred noći, i stenje ti u uho kako je Monika bila dobra u krevetu, i koliko mu nedostaje? Ha ha ha!”

Njegovo zadovoljstvo vlastitom elokvencijom ga oduševljava, i za nagradu si ulije još jednu votku. “A ti? Popij svakako. Nema boljeg lijeka za slomljeno srce od alkoholne narkoze.”

“Ono što želim znati”, kažem, “jest: je li ti ona ikada pričala o nečemu takvom? je li ikada spomenula nešto u tom smislu?”

“Hm, hm ...” Zuri ravno ispred sebe, duboko zamišljen. “O čemu li smo pričali tada? Većinom smo se svađali, toga se sjećam. Uvijek je propovijedala ona ljevičarska, feministička sranja. Što se toga tiče, bilo mi je drago što me ostavila zbog tebe, i nije mi to teško reći. To je bio udarac mom muškom ponosu, ali sada to sigurno bolje razumiješ nego prije, ha ha ha.” Gleda ravno u mene, s istim osmijehom na licu kojim me dočekao na ulazu osmijeh koji u meni budi neograničenu agresiju. Isti osmijeh koji je imao na onoj fotografiji s Monikom, shvaćam. S kojim se razlogom tada cerio, na našoj zabavi, u našoj kući?

“Jesi li tada ikad spavao s njom ...?”

“Dok se ševila s tobom? Naravno, moj dobri čovječe. Ti si je ševio dok je još bila sa mnom, ili dok sam barem mislio da je bila sa mnom. Kako si *mogao* zaboraviti?” Trebao sam računati na to da će on to spomenuti, ali ipak ... Iznenada se osjećam jako maleno, kao da sam uhvaćen na djelu.

“Žalim zbog toga”, kažem slabašno. “Što se moralo dogoditi na taj način.” Ali to ne mislim, i on zna, i zna da ja znam da on zna. Još jednom mi puni čašu do vrha i pušta da se spusti duga tišina među nas. Na podu ponad naših glava netko teško korača.

“Reći ću ti nešto”, kaže zatim, “što ti se neće svidjeti.” Glas mu zvuči drugačije. Zvuči pun zatomljena bijesa. Ali i tihog trijumfa. Osvetoljubivosti. Osjećam kako mi Glenfiddich gori u stomaku.

“Sjećaš li se onog puta kada sam došao na vašu zabavu? Monika i ja smo prekinuli neko vrijeme prije toga? Najmanje godinu i pol, možda dvije. Bila je trudna dva mjeseca sjećam se toga jer nije više pila. Ali ipak, začudo, te se večeri opet javila životinjska privlačnost muškaka i ženke, najstarija emocija na zemlji, moglo bi se reći.” Još jednom gleda ravno u mene. Ugladen, zloban osmijeh mu poigrava na usnama. “Ne mogu ti uopće objasniti”, nastavlja, “kako sam primijetio, ali jesam. Bilo je nešto u njenom pogledu. Nešto u načinu na koji me dodirivala. Prošla je bila sigurno godina dana otkada me dirala s namjerom. Što se toga tiče, uvjeravam te: jednom kada je skupila hrabrost da mi kaže kako se ševi s drugim, nije više bilo intimnosti među nama. Bez obzira koliko sam se trudio, bez obzira na moje razumne argumente smatrao sam da barem imam pravo na

jednu dobru oprostajnu ševu, ona nije htjela ni čuti o tome. Zato sam te dugo vremena krivio.”

Ispija sadržaj čaše i ponovno je puni. 1 odjednom mu se onaj glupi osmijeh opet vratio na lice. “Te me večeri odvela do autobusne stanice noćnog autobusa. Jesi li to znao?”

Nisam to znao.

“Prošli smo kroz Ceintuurbaan. Dopustila mi je da je zagrlim. Bio sam pijan, naravno. I napaljen kao ... kao ... To mi je i ona rekla. Pijan si, rekla je. *I napaljen si.* Kunem se, ona je sama počela. Rekao sam joj, *Da, želim te ševiti. Jako silovito i Jako dugo.* Nisam se ševio mjesecima, bio sam u lošem stanju. Rekla je, *To je nemoguće.* Ja sam rekao. *Moguće je. Nemoguće je,* odgovorila je. *Ali znaš što bi bilo moguće ...* I gurnula me u vežu. Koja je bila pokraj prodavaonice cipela, toga se sjećam. Mračni ugao između ulaza u prodavaonicu i vrata sa parlafonom. Tamo mi je izdrkala. Htio sam da mi popuši, ali ona nije htjela. Nije bilo važno. Mislim da nikad nisam svršio tako brzo kao u toj veži. Zapravo, šteta. Što je bilo tako brzo gotovo. Odgovara li to na tvoje pitanje?”

I opet, glupi cerek.

Kasnije, u baru s Deesom zbog osjećaja čiste frustracije, udarim šakom o stol. Zbog čega se čaša piva prevrnula. Zbog čega se pivo prosulo sa stola. Zbog čega imam ogromnu mokru mrlju na preponama. Zbog čega sam bjesniji nego što sam bio.

“Kurvin sin! Arogantni šupak! Trebao si ga vidjeti kako se ponašao. Nakon što je završio otkrivajući mi apsolutno ništa, zapalio je cigaru. *Kako je onaj tvoj sin Bože, kako se ono zove?* pita me. Bijedni gad. Samo je zloupotrijebio situaciju, to je sve. Monika je u to vrijeme bila potpuno nestabilna. Takve su sve trudnice. Koja pokvarena svinja!”

Ali Dees šuti. Tek kada sam završio sa svojom bujicom riječi, i kada su nam stigla nova piva, on progovori, “Sada barem znaš da on nije Boov otac. Dovoljan razlog za određeno olakšanje, usudio bih se reći. I čak ako je istina ono što priča, vjerujem da se takve stvari znaju dogoditi. Tko od nas nije učinio nešto čega se i sam stidi? Bi li ti htio priznati svoje najotrovnije grijehе pred porotom svih žena s kojima nikada nisi spavao?”

“Ali nisam tražio da me Monikinim najotrovnijim grijesima obaspe nekakav frustrirani, votkopija koji puši cigare, lažni savjetnik, zar

ne?"

"Pa, jesi zapravo."

"Jesam?"

"Aha."

"Da, možda jesam."

"1, kako se vas dvoje dogovorili oko djeteta?" kasnije je upitao Robbert.

"Što?"

"Pa, ako sam te dobro shvatio, vas dvoje ste prekinuli.

Odgajaš li ti dijete, ili Monika?"

Zaista nije znao.

"Ja", odgovorim.

"A što je s Monikom?" upitao je.

Ustao sam, odjenuo svoj kaput i otišao.

"Da ti budem iskren", nastavlja Dees, "Uopće ne vjerujem u tu priču o šetnji do autobusne stanice, ili o tom drkanju. Previše mi nalikuje na omiljenu maštariju frustriranog maloljetnika."

Tako je dobro imati prijatelja kao što je Dees.

14

Smrt najavljuje svoj dolazak jednako kao i život: mučninom. Jednog hladnog travanjskog jutra (svrake su opet radile na svom gnijezdu) bio sam zadubljen u funkcije alfa-i beta-adrenergičnih receptora u stanicama jetre, kada je Monika iznenada ušla u sobu. Bila je blijeda, a usne su joj bile hladne kada me poljubila.

“Ne osjećam se dobro”, rekla je. “Muka mi je. Boli me glava. Idem u krevet iz ovih stopa.”

Skuhao sam lončić lipova čaja, ali kada sam joj ga donio već je čvrsto spavala. Završio sam svoju korekturu dok je Monika spavala. Odveo sam Boa prijatelju s kojim se igrao dvaput tjedno, dok je Monika spavala. Vratio sam se po njega, a Monika je još spavala. Predvečer se napokon probudila. Osjećala se gore nego tog jutra. Skuhao sam joj svježi čaj, i popila je dvije šalice. Zatim je oteturala do kupaonice, gdje je bila barem dvadeset minuta.

“Moram povratiti, ali ne mogu”, rekla je kada se napokon pojavila. Bila je blijeda u licu. Ispod očiju je imala tamne podočnjake, a njena je obično živahna kosa visjela u mlitavim pramenovima.

“Imaš gripu”, rekao sam.

“Da, i to kakvu.”

“Mama ima gripu”, rekao je Bo.

“Vrućicu?” upitao sam.

“Mislim da da.”

Stavio sam joj ruku navrat, i opipao čelo, ali činila se više hladnom nego toplom. Nekoliko trenutaka kasnije toplomjer je pokazao 40.2°C. Monika je drhtala. Prekrio sam je još jednom dekom.

“Mama ima gripu”, rekao je Bo. “Mama mora spavati.”

“Tako je, mama mora spavati.”

Odveo sam ga u dnevnu sobu, ušuškao ga na sofi s jastukom i novim Bert i Ernie pokrivačem, koju su mu Monikini roditelji poklonili kada je napunio tri godine.

“Hoćemo li čitati knjigu?”

“Da, idemo čitati knjigu.”

“U udaljenoj, maloj planinskoj dolini”, čitao sam naglas, “negdje daleko na sjeveru Škotske, sjedila je Leta, predivni zlatni orao, na svom velikom gnijezdu sačinjenom od grana i grančica. Sjedila je na

dva predivna točkasta jajeta. Uskoro su se trebala izleći, i ona je bila sretna zbog toga.” Dok su se ptići izlegli, a otac orao otišao u lov na kamenjarku za svoju djecu, Bo je čvrsto spavao. (To je bilo prije njegovih noćnih mora, još u vrijeme dok je spavao zatvorenih očiju. Oči su mu se polako sklapale, zatim još jednom otvorile, u zadnjem pokušaju da odagna san. Ali, san ga je naposljetku svladao, i Bo mu se predao s uzdahom najljepši trenutak dana.) *Fulgor zlatni orao* i *Tigar Timur* su bile Boove omiljene knjige, a jedina stvar koja mu se sviđala kod *Majmuna Kra-a* bila je naslovnica, jer je pokazivala divljeg leoparda kako sa stijene vreba majmuna. Inače je mislio da je to glupa knjiga, iako nije znao objasniti zašto.

Dok je Bo spavao, čitao sam sve dok nisam došao Fulgorovih prvih lovačkih instrukcija Boovog omiljenog odlomka. “Fulgor je bio divlje sretan kada je otkrio svog prvog miša”, čitao sam mu. “Noge čvrsto držeći ispred sebe, obrušio se, i iznenada je osjetio nešto meko i dlakavo među desnim pandžama, kako se vrpolti u očajničkoj borbi za život. Sekundu kasnije mala je životinja bila mrtva, i nekoliko se minuta mladi orao kao mačka poigravao s njom, kotrljajući je kroz travu, i ponovno je grabeći, zatim je dižući u zrak i ispuštajući je, sve dok je nije odlučio pojesti, što je učinio u jednom gladnom zalogaju.”

Monika je uvijek smatrala da je Bo premlad za takve knjige. Ali Bo se nije slagao, a nisam ni ja.

“Smrt je dio života, Mo”, rekao sam joj. “Nema ničeg neobičnog ni okrutnog kod nje. Uskoro će Bo željeti hrčka, a takve životinje, naravno, brzo ugibaju. Pa bi se mogao naviknuti na činjenicu da životinje umiru. Kao i ljudi.” (Kako sam mogao znati što će se dogoditi? Osim toga, nisam još bio pročitao stih iz Evanđelja po Filipu, koji ide: *U ovom svijetu postoje dobro i zlo. Dobro nije dobro, a zlo nije zlo. Ali postoji zlo nakon ovog svijeta koje je uistinu zlo zove se “Sredina”. To je smrt.* Nikada poslije nisam Bou čitao *Fulgora zlatnog orla.*)

Slijedećeg se jutra Monika nije osjećala ništa bolje. Vručica je malo popustila, ali činilo se kao da je sva živost isisana iz nje. Gledala me praznim očima, i samo je rekla “Isuse, kako se trulo osjećam.” Popila je svoj čaj, nakon dugog nagovaranja. Nije htjela jesti.

“Ako ti ne bude bolje poslijepodne, zvat ću liječnika”, rekao sam.

“Ima li mama još uvijek gripu?” upitao je Bo, sa nijansom negodovanja u glasu.

“Da, mama još uvijek ima gripu.”

Tog je poslijepodneva stigao liječnik, ali ne pretjerano revno. (“Zar ne možete sačekati još dan da vidimo što će biti?” “Ne, ne mogu sačekati još jedan dan. Nikad je nisam vidio ovakvu.” “Kolika joj je temperatura?” “Ne znam, prebolesna je da si je sama izmjeri. Ali, sinoć je bila 40.2°C, a jutros je 39.9°C.” “Ja bih preporučio-” “A ja bih preporučio da navratite danas.” Došao je.)

Nikada nisam upoznao čovjeka, ali mogao sam vidjeti da je bio šokiran kada je ugledao Moniku. Razdraženost, koju sam osjetio dok se rukovao sa mnom, je iznenada nestala. Sjeo je na rub kreveta i pokušao razgovarati s njom. Njena je lijeva ruka ležala bijela i krhka na dekama. Po prvi put sam primijetio da su na njoj male crvene točkice.

“Monika?” rekao je doktor tiho. “Monika?”

Nije odmah reagirala. Kada joj je napokon sinulo da je netko zove, malo je otvorila oči. Usne su joj formirale riječ, ali nikakav zvuk nije izlazio.

“Kako se osjećaš, Monika?”

“Lakše”, čuli smo, jako tiho.

“Imaš li glavobolju?”

Kimnula je, jedva primjetno.

“Mučninu?”

“Više ne.”

“Gdje te boli?” Položio je vrške prstiju na njenu desnu sljepoočnicu. “Ovdje?” Odmahnula je glavom. “Ovdje? Ili ovdje?”

“Da.” Malo lijevo od sredine.

“Kada je ovo počelo?” upitao me.

“Jučer ujutro. Došla je kući s posla oko deset i trideset. Rekla je da joj je muka. I imala je glavobolju. Spavala je cijelo poslijepodne. I gotovo cijelu večer. I gotovo cijeli dan danas. Ali, to joj, čini se, uopće ne pomaže.” “Moram joj izmjeriti temperaturu”, rekao je liječnik. “Možemo to učiniti oralno.”

Izvadio je toplomjer iz svoje torbe, lagano ga kucnuo o dlan jedne ruke i ubacio ga u plastični omotač. “Mogu li ti ovo staviti u usta, Monika?”

Otvorila je usta. On je ubacio toplomjer. Samo zatvaranje usta kao da ju je izmorilo. Liječnik je ostao sjediti, saginjući se preko nje. Opet joj je položio ruku na čelo. Pogledao joj lice.

“Smijem li?” rekao je i podigao joj ruku da je bolje prouči. Dok je čekao da se živa podigne, njegove oči je nisu napuštale ni na trenutak. Način na koji joj je posvećivao punu profesionalnu pozornost uzrokovao je da se u isto vrijeme osjećam sigurnijim, ali i uznemirenijim. Njegovo *ts-ts*, nakon što je očitao toplomjer je bilo uistinu uznemiravajuće.

“Bilo bi najbolje, Monika”, rekao je, “da odeš u bolnicu, za svaki slučaj. Mogla bi imati opasnu infekciju. Oni će to puno bolje utvrditi u bolnici, nego mi ovdje. I, što je još važnije, oni će moći učiniti puno više u vezi toga. Imate li automobil?” upitao me.

“Više ne.”

“Hmm. Prebolesna je da bi išla taksijem. Temperatura joj je gotovo 42°C. Smijem li se poslužiti vašim telefonom?”

“Naravno.”

Pokazao sam mu gdje je telefon. Nazvao je bolnicu, ukratko objasnio situaciju i zatražio vozilo hitne pomoći.

“Nema razloga za preveliku zabrinutost”, rekao je nakon što je poklopio slušalicu. “Dobro je što ste me zvali. Ali moram isključiti nekoliko stvari. Čini se da ju je uhvatila infekcija. To bi moglo značiti bilo što. Bitno je locirati izvorište infekcije. U vezi toga moram biti siguran. Ako želite, možete ići s njom u vozilu hitne pomoći. Ja ću povesti dječaka. Naći ćemo se tamo.”

Nasmiješio se, ali ne pretjerano uvjerljivo.

“Može li tako, Bo?” upitao sam ga.

Bo se uhvatio za moju nogavicu i nije rekao ništa.

“Vidjet ćemo”, rekao je liječnik.

Vratio sam se u spavaću sobu i počeo spremati Monikine stvari u torbu.

“Gdje mama ide?” upitao je Bo.

“Mama će prespavati u bolnici.”

“Zašto?”

“Zato što je bolesna. I zato što joj tamo mogu brže pomoći nego mi ovdje.”

“Oh”, reče Bo. “Ideš li i ti u bolnicu?”

“Da, ali samo da odvedem mamu. Nakon toga ćemo se ja i ti vratiti kući.”

“Mogu li i ja ići s tobom?”

“Da, ali moraš se voziti s liječnikom. U vozilu hitne pomoći nema dovoljno mjesta za sve nas.”

“Ne želim ići s tim čovjekom.”

“A ako i ja idem s tim čovjekom?”

Da, onda je bilo OK.

“Možemo li tako?” upitao sam liječnika.

“Naravno.”

Rekao sam Moniki što će biti. Nagovještaj osmijeha pojavio joj se na usnama i kimnula je, gotovo neprimjetno. Kada su je podignuli u vozilo hitne pomoći, osjetio sam kako mi strah steže grlo.

Liječnikov je auto zaudarao na dim cigarete.

Prošle sam noći ležeći u krevetu razmišljao o tom liječniku satima. Koliko je dobro poznao Moniku? Razmišljao sam o načinu na koji joj je stavio toplomjer u usta, kako joj je prstima dotakao čelo, način na koji je razgovarao s njom. Može li biti? Je li zato predložio da se Bo poveže u automobilu s njim, a ja idem s kolima hitne pomoći? Možda je želio biti nasamo sa svojim sinom, svojim nezakonitim djetetom? Te sam misli već tucet puta odbacio na stranu kao smiješnu paranoju. Nije bilo vjerojatno da je Boov otac (tkogod on bio) znao da mu je otac, iako je možda sumnjao. Ali opet, koliko često čitamo u novinama o liječnicima i njihovim nezakonitim vezama s pacijentima?

Do trenutka kada je prvi kos počeo pjevati, bio sam uvjeren da sam pronašao krivca, i da mi je jedino preostalo da ga pronađem i suočim sa svojim otkrićima. Iz nekog sam razloga smatrao da se takve stvari mogu reći liječniku ravno u lice, i da nije bilo razloga da sastanak bude tako težak i bolan kao onaj s Robbertom. (Štoviše, nisam se morao brinuti zbog gomile laži, izmišljene iz nikakvog drugog razloga doli osvete.) 1 ako se ispostavi da on nije otac, možda zna tko jest. Možda mu se Monika povjerila: napokon, njegova ga je liječnička zakletva obvezivala na tajnost. Ali ta zakletva nije više vrijedila, zar ne? Uvijek sam mu mogao ukazati na to da interesi živog dječaka imaju prednost pred onima njegove pokojne majke, i da Bo ima pravo znati tko je njegov otac ako bi on imao takvih informacija.

Jutros sam prelistao telefonski imenik. Njegov je ured još uvijek na istoj adresi. Naći ću se s njim u utorak slijedećeg tjedna. Nije zvučao ni iznenađeno ni sumnjičavo. Ali ne želim razmišljati o tome znači li to što ili ne.

“Bakterijski meningitis”, rekao je liječnik u bolnici.

“je li to ozbiljno?”

“Može biti veoma ozbiljno. Možemo se samo nadati smo ga otkrili na vrijeme.”

“A ako nismo?”

“Ako nismo, može biti fatalno.”

Nisu ga otkrili na vrijeme. Monika je ležala u bolnici tri dana. 1 svakog Joj je dana bilo sve gore. Poslijepodne drugog dana, na trenutak je došla svijesti. Bio sam pokraj njene postelje. Rekla je, “Armine, ja umirem, zar ne?”

Ja sam rekao, “Ne, Monika, ne umireš. Naravno da ne umireš.”

“Umrijet ću. Žao mi je.”

To je bilo zadnje što mi je rekla: “Umrijet ću. Žao mi je.”

Ta su tri dana bila prava noćna mora. Kao i tjedan nakon toga. Slijedeća sam dva mjeseca proveo radeći kao budala.

“Gdje je mama?” upitao bi Bo svako malo.

“Mama je mrtva”, rekao bi mu.

“Oh, da. Mama je mrtva.”

Prije dvije godine moja je majka umrla od raka crijeva. Imala je sedamdeset i dvije godine. Otac me nazvao u pet i trideset ujutro. “Mama je mrtva”, rekao je. Mislio sam na Boa, i na Moniku, a kada su mi suze navrle na oči nisam znao za kim plačem.

“Umrta je mirno”, rekao je moj otac.

15

Ona se šeta drugom stranom ulice. Lice i ruke su joj bijeli kao snijeg, a kosa crvena kao upozorenje.

“Pazi!” poviče.

Prateći njen pogled ugledam djevojčicu na mojoj strani ulice, kako stoji na rubu pločnika. Pokušava prijeći ulicu, ali promet je prevelik. Dođem do nje; ima otprilike šest godina, kratku plavu kosu i plave oči koje me podsjećaju na prvi lijepi dan u ožujku.

“Ajde”, kažem, uzimajući je za ruku. Ne čini se preplašena, ni iznenađena. Smiješi mi se. Skupa prelazimo ulicu.

“Hvala”, kaže mi ona kada sam joj doveo dijete.

“Bilo mi je zadovoljstvo.”

Na putu kući ne mogu prestati misliti o njoj. Zelene oči. Ili su bile sive? Već sam zaboravio. Imala je ugodan glas. Samouvjeren, ali prijateljski. Nježan, ali ne ženskasto nježan.

Prolaze dva tjedna tijekom kojih sjećanje blijedi. Zatim, iznenada, evo je opet. Tramvaj se zaustavlja na Leidsepleinu i ona ulazi u njega. Ta bijela koža, ta crvena kosa. Prolazi između sjedala, do mjesta pokraj mene. Zelene oči. U biti više sivkasto-zelene.

“Kako je ona plava djevojčica?” upitam. “je li postala pažljivija u prelasku ulice?”

Gleda me u iznenađenju. Zatim prasne od smijeha. “Moja mala susjeda, misliš? Ona je tip djeteta zbog kojeg bi trebalo zabraniti automobile u gradu, zar ne?”

Nasmije se, a tramvaj se zatrese, ali jedno nema veze s drugim, osim u mojoj glavi.

“čudim se što si me prepoznao.”

“Trenutačno.”

“Moja kosa.”

“Tvoje oči.”

“Naravno.” Ponovno se nasmije. Ima predivne, pravilne zube.

“Gdje si se zaputila?”

“U Bijenkorf, u kupovinu.”

“Mogu li s tobom?” Izletilo mi je prije nego što sam postao svjestan što sam rekao, i vjerojatno iznenađujući više sebe, nego nju.

“Ti si kao moja mala susjeda”, kaže.

Tramvaj se opet snažno trzne i zatrese. U zavoju na Spui zamalo je izgubila ravnotežu. Jednom je rukom zgrabila moj kaput i povukla se natrag.

“Mogli bi popiti kavu na zadnjem katu. I pitu od jabuka”, kažem.

“Oh, onda dobro”, uzdahne u šali.

Kako prelazimo preko Dama, ona hoda jako blizu meni.

“Bojim se golubova”, kaže. Nisam nikada čuo nešto tako besmisleno. Ali, nisam joj to rekao.

“Kako se uopće zoveš?”

“Monika.”

“Ja sam Armin.”

“Ar-min”, kaže, kao da želi okusiti slogove. “Armin. To je drugačije.”

U restoranu na Bijenkorfu pijemo kavu i jedemo pitu od jabuka sa tučenim vrhnjem. Priča mi o svojoj maloj susjedi. Kako stalno izlaze van: u park, u muzej kada pada kiša, u zoološki vrt.

“Koje su njene omiljene životinje?” upitam.

“Slonovi.”

“Jesi li joj rekla da slonovi plaču?”

“Ne. Je li slonovi plaču?”

“Svakako. Pedesetih godina postojala je jedna cirkuska slonica Sadie koja nije učila trikove dovoljno brzo. Trener slonova ju je kažnjavao zbog gluposti, na način da ju je tukao štapom po glavi. Na njegovo čudo, ona je počela plakati, užasno, srceparajuće. Nikada je nakon toga nije udario. A ona je bila dobra i naučila je sve trikove.”

“A što da je moja mala susjeda imala neku drugu omiljenu životinju?” upitala je. “I o njoj bi mi nešto ispričao?”

“Naravno. Koja je tvoja omiljena životinja?”

Ona razmišlja o tome. Zatim, s onim svojim podrugljivim osmijehom, koji mi je zarobio srce, kaže, “Zlatna ribica.”

“Zlatna ribica?”

“Aha.”

Zazviždim kroz zube i nasmijem se. “U otopini alkohola od 3.1 posto, zlatna će ribica izgubiti sposobnost da pliva uzvodno za šest do osam minuta.”

“To je laž! Izmišljaš to.”

“Ne, zaista. Godinama su zlatne ribice korištene za testiranje učinaka alkohola na sposobnost učenja. Čini se da, kada se zlatne

ribice nauče nekom triku u vodi izmiješanom s malo alkohola, one taj trik zaborave kada se vrate u normalnu vodu, ali mogu ga ponoviti kada su vrate u mješavinu. Kasnije su taj eksperiment ponovili na ljudima. I funkcioniralo je na isti način.”

Gleda me, još uvijek sumnjajući. “A kakve su to točno trikove učile te zlatne ribice?”

“Da plivaju u jednostavnim labirintima, na primjer. Ne vjeruješ mi, ali je istina.”

Ona kaže, “Bio bi dobar otac.” (Nikad nisam to zaboravio. Tek sam napunio dvadeset godina, i nisam o sebi mislio kao o potencijalnom ocu biti otac je bilo nešto za moga oca, ne za mene. To što je ona to samo tako rekla me iznenadilo i uzбудilo i ganulo u isto vrijeme. I pomislio sam, možda je moj otac u pravu: možda stvarno Jest vrijeme da počnem trčati za djevojkama, umjesto da gledam ptice.)

Nakon što smo popili kavu, otišli smo na odjel ženske odjeće. Isprobala je dvije bluze, dok sam ja strpljivo čekao pokraj kabina za presvlačenje, kao da se poznajemo godinama.

“Kako ti se sviđa ova?” upitala je dvaput.

Prva joj bluzica nije pristajala, i ona je to shvatila prema izrazu na mom licu prije nego što sam išta uspio reći.

“Uups”, rekla je. “Shvaćam.”

Druga joj je lijepo pristajala. “Izgledaš apsolutno prekrasno”, rekao sam.

“Sereš.” Opet se nasmijala, kada je to rekla.

Nakon što sam je otpratio, upitala je, “Zar ne želiš moj telefonski broj?”

Tako je počelo. Neočekivano, kao što je i završilo.

16

Kroz osam tjedana nakon Monikine smrti uredio sam dva velika udžbenika. Jedan je bio *Fotosintetički mehanizmi i okoliš*, a drugi *Gušteračini otočići*. Sada kada uzmem te knjige s police, kao da ih nikada nisam ni pročitao. Cijela se poglavlja bave konceptima za koje nikad nisam čuo. Tijekom tih prvih osam tjedana, pijani arhivist mojih sjećanja mora da je bio u komi.

Kada sam došao u izdavačku kuću da predam konačnu korekciju knjige o gušterači, Dees mi kaže, "Za tebe nema više posla slijedećih šest mjeseci."

"Lažeš", kažem.

"U pravu si. Ali svejedno želim da odeš kući. Zovi me ako me zatrebaš, ali ne želim te vidjeti ovdje slijedećih nekoliko mjeseci. Ima mnogo stvari koje bi trebao raditi, ali sjedenje sa nosom zakopanim u rukopise nije jedna od njih."

Odem kući, napravim večeru koju pojedemo ispred televizije, otpratim Boa u krevet, čitam mu iz slikovnice *Bert i Ernie* (koju mrzi) i govorim mu da pokuša zaspiti, čak i ako nije umoran. Tada popijem četiri čaše viskija, legnem na krevet i zurim u strop dok me bol u očima ne upozori da mi se rožnice suše. Trepnem nekoliko puta, a zatim ponovno započnem.

U četiri ujutro palim svjetlo u dnevnoj sobi. Park je još uvijek prekriven noćnom tamom, ali na istočnom horizontu novi dan sviće. Kos započinje dan s prvom pjesmom. Prilazim polici s knjigama, zatvaram oči i prstima prelazim preko svezaka. Uzimam knjigu sa police bez da otvaram oči, sjedam i otvaram je.

Āitam, "Nitko neće zamaskirati vrijedan predmet u nešto veliko, ali mnogo su puta ljudi bacili bezbrojne tisuće na nešto što je bezvrijedno. Usporedimo dušu. Ona je vrijedna stvar koja dolazi u ogavnom tijelu." Razmišljam o tome dok ne svane. Tada odlažem knjigu (koja se pretvara u lažno evanđelje za koje nisam znao da Monika posjeduje) natrag na policu i odijevam se. Budim Boa, režem kruh, zagrijavam čokoladno mlijeko, i sve spremam u ruksak. Odijevam ga u toplu odjeću i tjeram ga da obuće vlastite gumene čizme. Nešto kasnije hodamo držeći se za ruke, prema utihnulom gradu.

“Gdje idemo?” upita Bo.

“Idemo potražiti mamu.”

Prolazimo kroz Ceintuurbaan do Amstela. Na mostu zastajemo da pogledamo ptice. Gnjurac ponire i vraća se sa ribom u kljunu. Bo plješće. Ptica guta ribu i ponovno nestaje ispod vode. Tijelo mu je tako vitko da jedva da ostavlja mreškanje. Ne vidimo ga da izvire na površinu.

“Možda tamo dolje ima gnijezdo”, kaže Bo, “i sada sjedi na jajima.”

Duž Weesperzijdea mrzovoljna plavuša pušta dva dobermana pinčera. Za svaki slučaj, Bo mi se premješta na drugu stranu i prima me za ruku. Kod mosta Berlage skrećemo lijevo. Čekamo ispod potporanja dok vlak ne dođe. Bo naginje glavu do krajnjih granica, zagledan.

“Možda”, kaže nakon što je vlak otutnjao dalje, “je mama u tom vlaku.”

Na Amstelstationu kupim dnevnu kartu, tako da se možemo voziti koliko hoćemo. Dok na platformi čekamo prvi međugradski vlak za Nijmegen, pijemo toplo čokoladno mlijeko. Čovjek u odijelu i vojničkoj kišnoj kabanici sjeda pokraj nas.

“Ukusno?” upita Boa.

Bo podigne pogled prema njemu, ali ne reče ništa. Čovjek vadi novine iz aktovke. (“*Moskva drhti*”, piše na naslovnici. Drago mi je što se Bo ne druži s ljudima koji čitaju *Algemeen Dagblad*.) Nakon što se vlak zaustavio čekamo da čovjek ustane i ode do najbližeg ulaza. Tada mi ulazimo na druga udaljenija vrata.

“Vidio sam mamu”, kaže Bo, nakon što smo projurili pokraj Holendrecht podzemne stanice, koja je bila puna ljudi na putu za posao. Sjedi mi u krilu i usredotočeno gleda kroz prozor.

“Kako je izgledala?”

“Imala je zeleni kaput. I imala je kišobran.”

“Nije baš u njenom stilu da nosi kišobran kad ne pada kiša”, kažem.

“Ne”, cereka se Bo, “nije u njenom stilu, hi hi.”

Na stanici u Utrechtu ponovno ugledamo Moniku. Sišla je s vlaka nasuprot i ide prema nama preko platforme. Ovog puta nosi jaknu od denima, a umjesto kišobrana nosi veliku cilindričnu platnenu vreću punu indijanskog platna iz Guatemale ili Meksika. Na jaknu joj je zakačena značka s likom Che Guevare. Crvena joj je kosa kratka i

ravna. Upravo je izašla iz frizerskog salona. Dok prolazi pokraj našeg prozora žmirkam i gledam je kroz trepavice tako da ne uništim iluziju.

“Kosa joj je užasno kratka”, kaže Bo.

Želim ga pitati je li misli da je lijepa, ali nikakav zvuk ne izlazi van.

“Što se dogodilo onom golubu?” upita Bo.

Na pijesku u podnožju širokog, niskog bora leže ostatci divljeg goluba. Ustvari, njegovo perje.

“Pojeo ga je sokol”, kažem mu.

“Što je to sokol?”

“To je ptica grabežljivica. Slična Fulgoru zlatnom orlu, samo malo manja.”

“Zašto mi više ne čitaš *Fulgora zlatnog orla*?” upita Bo. Tada si sam odgovori na pitanje: “Zato što mama misli da sam premlad.”

“Tako je”, kažem. “Zato što Monika smatra da si premlad za to.”

Na ledini smo na Planken Wambuisu, ali nema ni traga od Monike. Pojeli smo naše sendviče i popili što je ostalo od čokoladnog mlijeka, i Bo polako postaje umoran. Kaže, “Želim da se mama vrati.”

“Mama se neće vratiti. Ali, ona zapravo nije ni otišla.”

“Mama je mrtva!” reče ljuto i šutne golublje perje svojom čizmicom.

“Tako je”, kažem. “Monika je mrtva. Ali, svejedno ćemo je mnogo vidjeti.”

“Ne želim je više vidjeti.”

Ne znam kako da mu na to odgovorim. Podižem ga i nosim ga na leđima. Prema načinu na koji se njegovo malo tijelo tresu, znam da plače. Dok smo prešli ledinu i došli do ruba šume, zaspao je. Nježno ga spuštam na tlo, i oslanjam mu leđa na deblo breze. Raširim kaput preko mahovine. Bo je budan.

“Dođi i lezi pokraj mene”, kažem mu.

Zaspimo Jedan pokraj drugoga na suncu. Posljednje što čujem su tugaljivi krici jastreba.

U snu hodam tihom ulicom koja kao da nema kraja. Gledam kroz prozore, i u svakoj kući vidim ljude koji sjede za stolom. Muškarci, žene i djeca. Svaka je kuća drugačije namještena, ali kuće su svejedno slične. U svakoj je stol na istom mjestu. U svakoj muškarac sjedi na čelu stola; žena i troje djece su drugačije razmješteni

- ali uvijek su to dva sina i kćer. Ljudi su različiti, kao što ljudi znaju biti, ali na neki čudan način si također sličje: roditelji su istih godina, kao i djeca. Dok prolazim oni podižu pogled sa svojih tanjura i bulje u mene. Hodam dijelom ulice sa parnim brojevima. Prvi put kada primijetim da postoje brojevi na kućama, ja sam kod broja 26. Dok sam stigao do broja 244, još se ne vidi kraj ulice. Hodam sve brže. Jedva se usuđujem pogledati unutra, ali u isto vrijeme ne mogu prestati. Uvijek tih pet lica koji podižu pogled sa svojih tanjura: muškarac, žena, dva sina i kćer. Muškarac, kćer, žena i dva sina. Iznenada čujem nekog kako plače. Pogledavam oko sebe, ali nema nikog drugog na ulici. Gledam prema kući ispred koje sam stao. Opet, pet lica. Ali, nitko ne plače. Plač postaje glasniji. Zatim se iznenada probudim. To Bo plače.

“Bo! Što se dogodilo?”

On leži na trbuhu, šaka sklopljenih ispod lica.

“Ja ... ja ... ja sam imao tako strašan san.”

“Što si sanjao?”

“Da sam pao sa svijeta.”

“Da si pao sa svijeta?”

“Aha. Svijet je bio kockast. 1 jako udaljen. I ja sam pao. I padao sam sve dalje od svijeta.”

Pomažem mu da se pridigne i držim ga blizu. Još uvijek malo cmizdri, i šmrca. Dajem mu svoj rupčić.

Sjedimo tako neko vrijeme ne govoreći ništa. Gledam jastreba visoko na nebu iznad ledine. Kruži pomoću nepomičnih krila. Svaki put kada vidim jastreba, poželim da mogu kliziti tako tiho, gledajući svijet s udaljenosti.

Koji čudan san, pomislim. Da je pao sa svijeta. Deprimirajuća težina mog vlastitog sna je nestala.

“Hoćemo li krenuti?” upitam. Bo sjedi na rubu mog kaputa, nagnut iznad nečega. Mala grudica djeteta podno visokog neba Ruysdaela.

“Što radiš?”

“Ništa.”

Uspravljam se i gledam što radi. Rastavlja sovino pero svojim malim prstima.

“Vidi”, kaže. Podiže minijturni komadić kosti sa dva mala oštra zuba na njemu.

“Gornja čeljust miša”, kažem.

“je li ovo kakica?”

“Ne, to je perje.”

“Što je to?”

Objasnim mu.

“Je li bilo zabavno u sovinom trbuhu?” upita Bo mišju čeljust. “Nije, jel’ tako? Trebao si držati otvorene oči.” Izvadimo ostatak perja, i pronađemo još jedan komadić mišje lubanje, ostatke perja i malih kostiju koje bi mogle pripadati miševima ili pticama.

“Što je ovo?” upita Bo.

Drži crni ovalni predmet među prstima. “To je ljuštura kukca”, kažem. Još sličnih leži u blizini drveta gdje je Bo našao ovu.

“Kako se čini, rekao bih da je ovo divlja sova”, kažem. Pera su produljena i nepravilna, sa šiljatim vrhom na jednom kraju, kao kod većine sova. Čine se prevelikima za dugouhu sovu, a u ovim krajevima nema kratkouhkih sova. “Možda je gore na ovom stablu.”

Pogledamo prema gore. Bo prvi uočava pticu. Sjedi tik uz deblo, perja koje se gotovo stapa s korom drveta. Jedno joj je okruglo oko otvoreno i pažljivo gleda dolje prema nama.

“Budan je!” prošapće Bo.

Stojimo tako neko vrijeme i promatramo. Sova ponovno zatvara oči.

“Hi hi”, hihoće Bo. “Lijepo spavaj.”

Dvanaest je sati i ja sam gladan. Monika bi sigurno znala dobro mjesto za jelo negdje u blizini. Znala je najbolja mjesta u cijeloj zemlji 1 nikada mi nije htjela reći odakle joj takvo znanje. Ali nismo sreli Moniku u šumi. Pratimo blatnjavu stazu dok ne stignemo do popločene ceste. Bijeli znak kaže da ima još 2.1 kilometar do Edea.

Jedemo Nizozemske palačinke, s jabukama i šećernim sirupom. Bo je uzeo sladoled za desert, a ja sam naručio kavu i konjak. Na Boovom se sladoledu nalazi mali papirnati suncobran.

“Hej, to je mamin kišobran”, kaže.

Vani je sunce zašlo iza oblaka. Konobarica, djevojka sa šiškama, pletenicama i prištevima na stražnjem dijelu vrata, dolazi upaliti svijeću koja se nalazi na sredini stola.

“Kako ti se sviđa sladoled?” upita Boa djetinjim glasom.

“To je kišobran moje mame”, odgovori.

“Ne vjerujem da bi ti mama stala pod taj kišobran.”

“Oh, da, lako. Jer je moja mama mrtva.”

Djevojka brzo odlazi.

Dok Bo jede svoj sladoled, tiho promatram žuti plamen. Kad je završio, brišem mu lice.

“Gdje idemo sada?” umor ga je potpuno napustio.

“Gdje god hoćeš.”

Mršti se, bora duboke zamišljenosti mu se stvorila na čelu. “Želim ići u Roermond.” Monikini roditelji žive u Roermondu. “Pa nam baka Paradies može skuhati večeru.”

“Dobra ideja.”

U predvorju ubacim dvije kovanice u telefon i nazovem Monikine roditelje.

“Halo, Paradies ovdje”, kaže njen otac.

“Halo, ovdje Armin. Kako ste?”

“Armin” je sve što kaže.

“Bo bi zaista želio doći na večeru večeras.”

“Bo želi doći na večeru”, ponavlja, očigledno govoreći svojoj ženi. Čujem kako kaže da je to u redu.

“U redu.”

“Onda, vidimo se večeras.”

“Da.” Poklopi slušalicu.

Nisam razgovarao s njima još od pogreba, i shvaćam da nemam pojma što da im kažem.

“Večeras ti pričaj”, kažem Bou.

“Što?”

“Večeras, kod djeda i bake Paradies, ti pričaj.”

17

Na mom stolu stoji komad papira s pitanjima.

Zašto?

Zbog strasti?

Zbog ljubavi?

Zbog osvete?

Zbog požude?

Zbog dosade?

Je li bila pijana?

Je li bila ljuta?

Gdje je bila?

Je li bila vani?

Je li bila unutra?

Što je imala na sebi?

Što je skinula?

Je li svjetlo bilo upaljeno?

Je li bilo mračno?

Je li bilo predigre?

Jesu li se mazili poslije?

Je li svršila?

Nekad shvatim da me razmišljanje o tim pitanjima uzbuđuje. Tada mrzim sam sebe.

Gospodine Minderhout?"

Liječnik promoli glavu kroz vrata čekaonice. Odlazem primjerak *Prive-a*, u kojem sam čitao o djetetu ljubavi Mel B. Dijete ljubavi, pomislim. je li Bo bio dijete ljubavi?

Ulazim u njegov ured, a on stoji pokraj svog stola, ruke ispružene u pozdravu.

"Gospodine Minderhout, nismo se dugo vidjeli." Nosio je naočale od kornjačevine, a kosa mu je bila sijeda. Mora da je zagazio u pedesete. Dok je sjedao u stolicu čujem kako mu nešto u koljenima krenulo. "Deset godina", kažem.

"Sjedite, što mogu učiniti za vas? Ili bolje, dopustite da vas pitam kako je dječak? Bo, zar ne?"

"Tako je, Bo. Nije više dječak."

"Koliko ima godina?"

"Trinaest."

"Trinaest. Teško razdoblje. Ali, dobro je?"

"Da, dobro je."

"A vi?"

"Jeste li vi Boov otac?"

"Oprostite?"

"Pitao sam vas jeste li vi Boov otac."

Gleda me zbunjeno. Tada, ne skidajući pogled s mene ni za trenutak, kaže vrlo polagano: "Pitate me ... jesam li ... Boov otac?"

"Da, to vas pitam." Je li šokiran? Ne, ne izgleda mi ili je stručnjak u skrivanju osjećaja. Liječnici su vjerojatno uvježbani u tome. Ali, s druge strane, čuđenje je ispisano po cijelom njegovom licu.

"Odgovor na to pitanje", kaže on, "je ne. Ali, možda biste mi mogli reći zašto mislite, ili sumnjate, da sam ja otac vašeg sina?"

"Zato jer *Ja* nisam. Dakle, mora biti netko drugi." "Niste Boov otac?"

"Ne. Imam Klinefelterov sindrom. Sterilan sam. Uvijek sam bio."

Stisne usne, izbacila zrak iz pluća. "Fuuuuu." "Zadnjih nekoliko godina imam djevojku. Zaista smo jarko željeli djecu. Ispostavilo se da ih ne možemo imati."

"Moj Bože", kaže liječnik. "1 sada tražite oca. Čovjeka koji ..."

"Točno tako."

“I mislili ste ...”

“Da. Zašto ne?”

“Da, doista, zašto ne? To se *doista* događa. Odnos liječnik-pacijent može biti jako blizak, i stalno čitamo u novinama kako se stvari znaju oteti kontroli.” Uzima stakleni pritiskač papira i kotrlja ga među prstima.

“Gospodine Minderhout”, zatim kaže, “dajem vam svoju časnu riječ da nije bilo ničega nepriličnog između mene i vaše pokojne djevojke. Ona svakako nije bila osoba koja bi pokušala odvesti stvari u tom smjeru.”

“Je li vam išta rekla, u ono doba, kada je dolazila na kontrolu trudnoće? Išta priznala?”

“Ne, nikada. Moj Bože. Tek mi sada sviće što ovo znači za vas. Jako mi je žao. Nisam odmah uočio sve posljedice.”

“Jeste li sigurni da nije nikad ništa rekla?”

“Da, apsolutno. Definitivno bih se sjećao nečeg sličnog. Imam jako dobro pamćenje, koliko već čovjekovo pamćenje može biti. Ali, pretpostavljam da to znate do sad.

Otvora fasciklu koja je dosad ležala na stolu. Gleda indeksnu kartu sa Monikinom poviješću bolesti, prelistava papire. Ugledam zaglavlje bolnice u kojoj je Monika umrla. On uzdahne.

“Mora da je ovo otvorilo neke stare rane.”

Ali ja ne želim razgovarati o tome. Ne tražim sažaljenje. “Ako mi ne možete pomoći s ovim”, kažem, “onda mi je žao što sam vas gnjavio. Dakle, mogu vas držati za riječ kad mi kažete da niste Boov otac?”

“Morate. Mogao bih vam reći ali, ne, neću vas opterećivati s time ... što se događalo u mojoj ordinaciji tijekom godina. Ničije ruke nisu potpuno čiste, gospodine Minderhout. Nisu ni moje, iako srećom, nikad nije došlo do stupnja ... Ali, što se Monike tiče, mogu vas gledati ravno u oči kad vam kažem: nikada se nije ništa u tom smislu dogodilo između Monike i mene. I također, nisam otac vašeg sina.”

Ustanem. “Hvala vam. Ako se predomislite ...”

“Ne mogu se predomisliti. Nemam se u *vezi čega* predomisliti. Ali, pitao bih vas nešto, ako nije problem?” Ruka mi je već bila na kvaki. Stoji iza svog stola, sa rukom ispruženom prema meni, kao da sam tek ušao u ordinaciju.

“Jeste li rekli svom sinu?”

“Ne. To je sve?”

“Da. Da, ispričavam se. Naravno, to nisu moja posla.” Izašao sam dok je stajao iza svog stola, ruke ispružene prema meni, i zatvorio vrata iza sebe.

19

Monikini su me roditelji uvijek krivili za njenu smrt, iako ne znam zbog čega. Možda zato što nije postojao nitko drugi koga bi mogli kriviti za činjenicu da je njihovo jedino dijete proživjelo samo dvadeset i pet godina. Oni nisu tip ljudi koji krive liječnike. Nije se smjelo preispitivati autoritete, pogotovu ne one koji su nosili bijele kute. (Željeli su da Monika studira medicinu, ali umjesto toga je izabrala kulturalnu antropologiju, od koje je odustala nakon prve godine. I za to su me, također, krivili.)

U njihovim očima, jedina dobra stvar koju sam ikada napravio, ili za koju su barem mislili da sam je napravio, bio je Bo. Kada je Bo rođen, oni su još uvijek bili u kasnim četrdesetima, s najmilijom željom da budu djed i baka.

“Zadovoljni su što napokon imaju sina kojeg mogu uništiti”, rekla je Monika. “To su oduvijek željeli. Kćer je uvijek bila na drugom mjestu.”

Za Monikine roditelje, imati samo jedno dijete nije bila stvar slobodnog izbora, kao kod mene. (Moja je majka mislila da je u dobi od trideset i devet godina prestara za drugo dijete, a činilo se da moj otac nije baš čeznuo za drugim djetetom. Dokazao je da je sposoban za to. To mu je bilo dovoljno.)

“Moji su roditelji posjetili sve liječnike u zemlji”, rekla je Monika. “Ali nikada nisu otkrili uzrok. Tada, naravno, liječnici nisu mogli sve što mogu danas.”

Jednog poslijepodneva, kada su nas posjetih njeni roditelji i kada su završili sa kritiziranjem našeg stančića i našeg vođenja Boa sa sobom kud god smo išli, naših neozbiljnih zaposlenja, našeg nedostatka materijalnih stvari, naših političkih stavova i našeg pogleda na brak kada im naposljetku nije preostalo ništa za kritiziranje, pa su se spremali otići, njena je majka iznenada rekla, “Da sam još uvijek mlada otišla bih na postupak umjetne oplodnje. Tada bih i ja mogla imati sinčića.”

Te je večeri Monika ležala u mom naručju plačući. A ja sam rekao Bou, “Kloni se tih ljigavih ljudi.” Ali, naravno, nije me poslušao. Djed i baka Paradies su postali njegovi omiljeni djed i baka.

“Onda, momčiću”, Monikina majka kaže Bou, “Tvoj je otac napokon skupio dovoljno hrabrosti da se ponovno pojavi pred nama?”

Ali Bo je nije čuo. Već se zaputio prema maloj sobi pokraj kuhinje gdje djed Paradies radi na modelu Dutch East India Company broda. Ostavlja tragove pijeska na svježe ispoliranom podu. Za minutu će srušiti model broda, ili izazvati još veći kaos, ali oni neće biti ljuti na njega, ne njegovi omiljeni djed i baka. Oni se samo ljute na mene. Zbog principa. Ili kukavičluka. Ali to je obično ista stvar.

“Zdravo”, kažem ženi na ulazu dok me ona ljubi kruto i s očitom odvratnošću.

“Zdravo”, kažem leđima čovjeka koji sjedi za stolom, ali on me ne čuje, jer samo sluša unuka koji mu priča nešto o zlatnom novčiću, gusarskom blagu i okusu pijeska. (Ulica pokraj željezničke stanice bila je raskopana. Bo je vidio kako nešto svjetluca u žutom pijesku. Pokazalo se da je to bio čokoladni novčić, i on je Insistirao je da ga pojede. Pijesak mu je pucketao u ustima.)

Posjet je trajao četiri sata i trideset i pet minuta. Malo smo pričali. Malo smo jeli. Malo smo se smijali. Kad sam upitao kako se snalaze nakon sprovoda, nisu mi odgovorili. Za mene i kako se ja snalazim uopće i ne pitaju. Samo o Bou žele znati sve moguće, i što im manje odgovaram to se oni sve više raspituju, a što se više raspituju to ja sve više želim otići iz ove užasne kuće sa ciglenim zidovima, lažnim stropnim gredama, kopijama slavni nizozemskih slikara, uokvirenim diplomama obrtničke i mesarske škole, požutjelim nagradama udruženja obrtnika za meso i perad, i onom fotografijom koju ne mogu pogledati, ali ne mogu odoljeti da je ne gledam - fotografije Monike kao anđeoske djevojke, počešljane crvene kose, na kojoj su rubovi fotografije romantično zamagljeni. (*Imala sam trinaest godina i upravo sam bila izgubila nevinost Mrzim tu sliku, rekla je Monika. Naravno, nikad ispred roditelja.*)

Nakon tog posljednjeg posjeta, oni su došli u Amsterdam nekoliko puta. Ali, budući da ih nisam htio počastiti uzvratnim posjetom, naposljetku su mi poslali pismo zgražanja.

“Više ne želimo imati nikakve veze s tobom. Oduzeo si nam najdražu stvar koju smo ikada imali: našeg malog Boa. Nadamo se da će, kada odraste, prkositi želji svoga oca i obnoviti kontakt s nama. On će uvijek biti dobrodošao, ali ti više nikada nećeš proći kroz naša vrata.”

Tek tada, tek nakon što sam pročitao to pismo više puta, nakon što sam ga poderao u komadiće i zapalio u slivniku tek su mi tada suze navrle na oči. To što nisu ni riječju spomenuli Moniku, to što su Boa smatrali najvrijednijim što su ikada imali, to je napokon slomilo ljušturu koju sam bio izgradio.

Plakao sam dok mi nije ponestalo suza. A nakon toga sam još plakao.

20

Niko Neerinckx živi u Haarlemu, sa ženom i dvoje male djece. Još uvijek je stalno na putu, ali više ne radi u putničkoj agenciji; u zadnje vrijeme radi za idealističke organizacije koje čine dobro čovječanstvu u dalekim zemljama, i koje to žele dati do znanja svim sredstvima modernih medija. Niko Neerinckx ima vlastitu videoprodukcijску tvrtku, naziva Wandering Eyes. (Detektivski je posao jednoličan, ali i iznenađujuće lagan. Ne bi mi smetalo da tako počnem zarađivati za život.)

Jutros sam odlučio upoznati njegovu ženu, prije nego se suočim s njim. Ta je odluka donesena manje-više iz potrebe, jer je Niko na Borneu tri tjedna kao što su me ljubazno obavijestili u njegovoj tvrtki. Ali zbog te mi je odluke srce brže zakucalo, a dlanovi se preznojili. Od beskorisnog posjeta Monikinom liječniku, postao sam sasvim uvjeren da je Niko Neerinckx čovjek kojeg tražim. Tri razloga zašto u to vjerujem, zapisao sam u svoj planer onog dana kada sam ga pronašao. Oni slijede:

N.N. je bio uzbudljiv.

N.N. je bio sigurna opcija (stalno izvan zemlje).

N.N. je imao sklonost prema zauzetim ili udanim ženama.

Sad kad znam da nije kod kuće, i da mogu upoznati njegovu ženu prije nego se ponovno sretnem s njim, svakakvi mi divlji scenariji prolaze kroz glavu. Posjet Robbertu Hubeeku pokazao mi je da je važno prepoznati je li vam netko laže. Za početak, moram osigurati da

gđa. Neerinckx (koja se zove Anke) ne zna moj pravi identitet, tako da gospodin Neerinckx (Niko) ne zna da sam razgovarao s njom. Na taj način mogu usporediti njihove priče i lako razaznati bilo kakve laži s njegove strane. A ako bude lagao ... Sama pomisao odjednom priziva svakakve užasne fantazije o osveti.

Ali, još nije došlo do toga. Moram ostati smiren. Bistro razmišljati. Ostati oštroman. Moram razraditi strategiju koja će je navesti da progovori. Zbog toga sam se zaključao u radnu sobu na nekoliko sati sa termosicom jake kave. Dok sam popio svu kavu, skužio sam što točno trebam uraditi.

Govorim Ellen da te večeri idem s Deesom na piće. Znam da se brine zbog mog obnovljenog zanimanja za alkohol, da će se pogoršati kao one godine nakon što je umrla Monika godine od koje me ona spasila. Ali, ja trebam periodičnu alkoholnu narkozu da me zadrži na nogama, i da se mogu izgovoriti da idem u bar. To je kao da od sebe odguravam Ellen i Boa, da bih napravio mjesta za ono što dolazi, za ono što *mora* doći, ako ne želim poludjeti od očaja i zbunjenosti.

Vrijeme se, na moje sveopće oduševljenje, pogoršava tijekom poslijepodneva. Olovno sivi oblaci lebde nisko iznad grada, a vjetar šiba tuču i kišu o prozore, tjerajući bicikliste i pješake. Ovo znatno povećava moje šanse da me gđa. Anke Neerinckx pusti da uđem unutra, pa makar i na trenutak. (Iznenadio sam se što se preziva Neerinckx uvijek me iznenadi kada žene mojih godina zamijene svoje prezime muževim. Natjerao sam Ellen da se zakune da to neće učiniti ili je inače neću oženiti. Ali možda je djevojačko prezime Anke Neerinckx bilo nešto čega se ona htjela riješiti, kao npr. Fokking. Nikada ne valja prebrzo suditi. U svakom slučaju, preko telefona je zvučala jasno i samouvjereno. “*Oprostite, pokušavam dobiti obitelj Demircioglu*”, rekao sam. “*Nema ovdje nikoga takvog imena*”, rekla je ona. “*Žao mi je, mora da sam birao pogrešan broj. je li ovo ...*” I pročitao sam broj na- glas, mijenjajući posljednju znamenku. “*Ne*”, rekla je. “*Ovaj broj završava sa peticom, ne sa četvorkom.*” “*Oh, oprostite.*”)

Kada sam se napokon ukrcao na vlak za Haarlem, nakon što sam na silu pojeo večeru, svladao me osjećaj pozitivne, ohrabrujuće mirnoće. Večeras ću učiniti samo ono što *moram*, bez oklijevanja, sa onom istom smjelošću koju sam imao kada sam prvi put sreo Moniku u tramvaju i pitao smijem li s njom u Bijenkorf. Večeras ću ponovno uzeti život u svoje ruke. Možda je, razmišljam, to krajnji cilj ove noćne more, da me izbavi iz ovog polusna u kojem sam još od Monikine smrti.

Gledam nove uredske zgrade i tvornice u području zapadne luke, kako ih polako prekriva tama, i kažem (tako glasno da je žena prekoputa reda pogledala prema meni), “Ovo je tvoje buđenje sa daleke obale rijeke Styx^[6].”

Stojeći u veži nasuprot ulice, gledam osvijetljene prozore doma Neerinckxovih. Majka sprema djecu u krevet. Barem mislim da to čini. U dnevnoj sobi gori podna lampa, ali soba je prazna. Tri prozora na gornjem katu osvijetlila su se prije nekoliko trenutaka, a sada svijetle samo dva: jedan mali, koji vjerojatno pripada kupaonici, a drugi spavaćoj sobi. Zastori su navučeni, ali zraka svjetlosti prolazi kroz pukotinu i tkanina sjaji lažnim sjajem. Svako malo vidim kako sjena prelazi žućkasto zelenim poljem. Tada prozor kupaonice odjednom postaje crna rupa. Trenutak kasnije žena se pojavljuje u dnevnoj sobi. Hoda prema stražnjem dijelu sobe i nestaje iz vida. Manje od minute kasnije, ponovno se pojavljuje, sa šalicom u ruci. Tamna joj je kosa podignuta. Nosi zeleni džemper i crne hlače, ili suknju, ne mogu dobro vidjeti. Sjeda na kauč koji se nalazi uz dugi zid točno nasuprot prozora. Pažljivo, otpija gutljaj. Zatim još jedan. Ustaje i navlači zastore (nosi hlače, a ne suknju). Zastori su sivkaste boje. Na trenutak joj vidim sjenu, a zatim ništa.

Vjetar još uvijek snažno puše, ali prestalo je kišiti. Odlučujem prošetati susjedstvom slijedećih petnaestak minuta. Nekoliko je minuta poslije osam, pa vjerojatno gleda vijesti. Vremenska prognoza mi se čini kao najpovoljniji trenutak da pozvonim na vrata. Uostalom, tako ću imati vremena da ponovim priču još jedanput. Okolnosti su mi jedinstvenu priliku bacile u krilo, i ne smijem je prokockati.

Dobra večer, ja sam Aldenbos, Erik Aldenbos. Dobra večer, oprostite što vas ovako uznemiravam. Ne, ne uznemiravam. Oprostite što smetam. Ne, bolje je da se prvo predstavim, to će stvoriti nekakvo povjerenje. Dobra večer. Zovem se Aldenbos, Erik Aldenbos.

“Dobra večer, ja sam Erik Aldenbos. Ispričavam se što ovako upadam, ali nisam vam mogao nigdje pronaći ime, pa nisam mogao prvo nazvati.”

Nisam planirao to reći, ali kada sam napokon stigao do trijema i pogledao uokolo, nigdje nisam vidio pločicu s imenom, pa mi je, kad je Anke Neerinckx otvorila vrata, ta fraza jednostavno pala na pamet.

Gleda me upitno, a vrata je otvorila jedva dovoljno da me pogleda. Upalila je svjetlo na trijemu, a ja trepćem očima zbog nagle svjetlosti. Iznenada se bojim da me to ne učini nepovjerljivim.

“Nekada sam živio ovdje”, brzo kažem. “Kao dijete. Prije mnogo godina. Onda se nešto dogodilo. Pa, to je duga priča. Sve se svodi na to da sam sakrio pismo na tavanu. A to pismo, pa, rekao sam, duga je to priča uglavnom, majka mi je nedavno umrla i iznenada sam se sjetio tog pisma, i pomislio da bi bilo odlično da ga nađem. A onda sam pomislio, zašto ne bih pokušao? Dakle, zato sam tu.”

Raširio sam ruke u bespomoćnoj gesti i nasmiješio joj se.

“Ovdje, na našem tavanu?”

“Tako je. Između dvije grede. Prilično je dobro skriveno. Tada smo se prilično brzo preselili, i zaboravio sam ga uzeti. Kad sam se toga sjetio, nisam imao dovoljno hrabrosti time gnjaviti nove vlasnike. Mnogo se stvari usudite činiti kao dijete, ali ne kao i odrastao čovjek. Ali opet, mnogo je stvari koje se ne usudite učiniti kad ste mladi, a kasnije pomislite, što imam izgubiti?”

Ona se smiješi, ah još uvijek je nemam točno gdje je želim. Ona kaže, “Bilo bi bolje da ste došli tijekom dana.” “Naravno, u pravu ste”, kažem. “Nisam zapravo namjeravao pozvoniti. Tražio sam pločicu s imenom, tako da vas mogu prvo nazvati.”

“Naše je ime na poštanskom sandučiću, na vrtnoj ogradi. Neerinckx, sa ckx.”

“Oh, oprostite mi!” bacim pogled prema poštanskom sandučiću na vrtnoj ogradi. Da sam tražio njihovo ime, ne bih ga nikada promašio. Trebao sam se držati govora koji sam naučio, a ne početi brbljati o nekakvoj pločici s imenom. Osjećam kako mi se odlučnost raspada.

“Možda bih”, upitam, “vas mogao nazvati sutra?” Osjećam se smiješno. Lažljivac. Sutra neću imati hrabrosti nazvati. U to sam uvjeren.

“To bi bilo bolje, da. Zapisat ću vam broj.”

Taman se zaputila unutra kada je snažan nalet vjetra otpuhao vrata iz nje, i ona se okrenula da ih uhvati. Vidim da oklijeva: previše je dobro odgojena, preljubazna, da bi nekom zalupila vratima ispred nosa.

“Molim vas, uđite”, kaže. “Vrijeme je tako užasno.” Nasmiješi mi se i otvori mi vrata. Prođem pokraj nje u predvorje. Čim sam prešao preko praga, osjećam kako mi se vraća samopouzdanje.

“Baš sam gledala vijesti, početak vremenske prognoze. Ne vjerujem da se nadaju boljem vremenu slijedećih nekoliko dana.”

Ne vidim televiziju s mjesta na kojem stojim, ali čujem poznati glas meteorologa. Anke Neerinckx odlazi u kuhinju, iz koje je prije uzela šalicu kave ili čaja, 1 vraća se sa notesom i kemijskom olovkom.

“Plava područja na prikazu”, priča meteorolog, “pokazuju da očekujemo teške oluje tu i tamo, sa kišom i mjestimičnom tučom. Oluje će se intenzivirati tijekom noći, kao i vjetar.”

U tom trenutku nagla provala vjetra udarila je u prozor dnevne sobe kao pljuska. Čuje se grmljavina koja se polako svodi na glasno zveketanje, a zatim stapa u oštar zvuk kuckanja. Tuča je ponovno počela. Anke Neerinckx prilazi prozoru, razmiče zavjese i uzdahne.

“Očajno vrijeme”, kaže. “Ovo je naš broj.”

Još uvijek stojim u prolazu između hodnika i dnevne sobe. Dodaje mi komadić papira s telefonskim brojem kojeg već imam. “Hvala vam, gospodo Neerinckx”, kažem.

“Zovite me Anke. Osjećam se tako starom kada me ljudi zovu gospođom Neerinckx.”

“Znam kako je. Gospodine, to je najgore. Kad te ljudi počnu zvati gospodine.”

Izvana tuča ponovno udara u prozor.

“Ako me nazovete sutra kasnije ujutro, sigurno ću biti kući.”

“Napravili ste izvrstan posao renovirajući ovu kuću. Ili je bila ovakva kad ste se u nju uselili?”

Pogledava po sobi. “Ne. Oh, ne, mi smo ovo napravili. Ovdje je bio zid. Bile su dvije sobe, jedna sprijeda i jedna straga, a hodnik je vodio sve do kuhinje. Ali, ne moram vama govoriti o tome.”

“Mora da je dnevna soba bila jako mala. Ali nikada nisam o tome razmišljao kao dijete.”

“Djeca prihvaćaju svijet onakvim kakav je.”

“Kad si dijete, svijet odraslih je ogromno mjesto.” Okrećem se prema izlazu.

“Inače, oprostite na smetnji.”

“Koliki vas put čeka? Živite li ovdje u Haarlemu?” “Ne, u Amsterdamu. Večerao sam sa starim prijateljem ovdje u gradu. Još nešto u vezi s onim pismom. Ali bolje da se zaputim prema stanici.”

“Da. Ne želim da pomislite da sam mrzovoljna ili da vam ne vjerujem”, kaže, “ali gore mi spava troje male djece. Ako bi slučajno

čuili korake na tavanu, bili bi užasnuti. Trebali bi mi sati da ih opet uspavam.”

“Troje”, kažem. “To je lijepo. Koliko su stari?” Govori mi koliko imaju godina (jednu i pol, tri i pet) i njihova imena (Pim, Sam i Bo).

“Bo!”

“Da.”

“Pa ... pa to je stvarno slučajnost.” Zamalo sam rekao: tako se i moj sin zove, i puno više od toga, ali nisam. Bo! Kriste! Najstarijeg sina su nazvali Bo!

“Prijatelj sin”, kažem, samo da bih nešto rekao. “U biti, sin prijatelja s kim sam bio na večeri večeras. I njegov se sin zove Bo. Baš sam mu rekao da nisam znao da je to muško ime. Ja sam čuo samo za Bo Derek.” Zapanjen sam kolikom brzinom laži silaze s mog Jezika večeras. Ali cilj opravdava sredstvo. Već sam se odlučio u vezi toga.

“Sa mnom je bilo isto, znate”, reče pomirljivo. “A ja prezirem Bo Derek. Bila je to ideja moga muža. 1 zakleo se da to nema veze s Bo Derek. Rekao je da je to u biti muško ime. A dogovor je bio da, ako dobijemo sina, on bira ime. da je bila kćer, ja bih birala. Tako se dogodilo. Sam je bila moja ideja. On je tvrdio da je to muško ime. Tako da smo se prilično ravnomjerno raspodijelili.” Mora da je primijetila da mi je neugodno, ali vjerojatno je mislila da je to zato što stojim u kaputu u njenoj veži. Prvi put u životu osjećam kako je to bid prikovan na mjestu.

Bo. Bila je to ideja moga muža.

Ona kaže, “Ako biste željeli sačekati da kiša malo popusti, slobodno sjednite. Mogu li vam uzeti kaput? Želite li šalicu kave?”

“Da, da molim vas, da.”

Drago mi je što mogu sjesti, zadovoljan sam što je napustila sobu na trenutak.

“Što da vam dodam u kavu?” doziva iz kuhinje.

“Ništa. Pijem crnu, hvala.”

Na televiziji dječak pleše ples radosti na stazi nogometnog terena. Pažljivo je proučio kako se njegovi profesionalni junaci ponašaju kada postignu zgoditak. Reklama (za vrstu maslaca od kirikija) je dražesna, čak i ako nemate vlastite djece, čak i ako vaš sin nije vaš sin, nego sin čovjeka čija vam je žena upravo dodala šalicu kave.

Kriste!

Moram ostaviti svoju kavu na trenutak dok mi se ruke ne prestanu tresti. Želim se maknuti odavde. Želim pretražiti cijelu kuću, od vrha do dna. Želim potrčati ulicom, u kišu, u noć, skočiti u tamnu vodu rijeke Spaarne. Želim probuditi njenu djecu da vidim koliko sličje Bou. Želim reći Anki Neerinckx da joj je muž lažljivac, preljubnik, otac kopileta, perveznjak koji svom najstarijem sinu da je ime djeteta koje je napravio ženi drugog čovjeka. Želim položiti svoju glavu na njena prsa i moliti je da me zagri, da me miluje, da me odvede u krevet i spava sa mnom. Želim je pribiti uza pult na kojem mi je napravila kavu, otrgnuti njenu crnu trenerku i silovati je dok ne prokrvari.

“Je li vam dobro?” upita, zvučeći iznenađeno.

“Oprostite?”

“Tako ste blijedi.”

“Mislim”, kažem sumorno, “da je to zbog iznenadne promjene, iz hladnog u toplo. Imam nizak šećer u krvi.” Isprika dobra kao svaka druga.

“Da vam stavim šećera u kavu?”

“Ne, ne, hvala vam.”

“Komadić čokolade? Čini čuda. Nakon tri trudnoće, trebala bih znati.”

Nasmiješi mi se. Ima divan osmijeh. Niko Neerinckx je oženio ljupku ženu. Ali nisam očekivao ništa manje. Anke je tip žene koju bih nekad otpisao kao nedostižnu. Previše lijepa. Tip ljepote na koji pada većina muškaraca, ali koju većina njih smatra zastrašujućom. Mora da je ona za Nikoa bila krajnji izazov. Kladim se da je bila s nekim drugim u vezi kad ju je upoznao.

Uzimam komadić čokolade. Ona gasi televizor i smješta se na drugu polovicu kutnog kauča, na mjesto gdje sam je ranije vidio da pije kavu. Da može biti tako lako! Da ću saznati ono što moram znati tako brzo! Vrti mi se sve u glavi, ali na sreću, ona ništa ne primjećuje. Ugnijezdila se udobno među mekane jastuke na kauču, kao mačka, nogu podvučenih ispod sebe.

“Dakle, recite mi, kakva je to priča s pismom?”

21

Za Rotterdam smo napravili iznimku, jer bi u protivnom grad prestajao postojati. Ali za ostatak zemlje nema milosti: sve nakon 1945, mora ići.

“Vidiš li onu pumpnu stanicu? Reci zbogom! Onaj blok uredskih zgrada? Raznesite ga u zrak!”

Montažne barake od valovitog lima, vijadukte, električne područne stanice, imanja, skladišta, rampe, telefonske govornice, trgovine metalnom robom, stambene zgrade, autobusne postaje, semafore, golf-terene, kontrolne tornjeve, skijaške padine, ploče za plakatiranje, kuće u ranč-stilu, osnovne škole, karting staze, odmorišta, svinjske farme, crkve srađivati sa zemljom, razoriti, uništiti!

Sjedimo u vlaku i pročišćavamo Nizozemsku.

“Što ćemo postaviti umjesto toga?” upita Bo, “Umjesto one ceste tamo, travnjak. Umjesto one uredske zgrade, staklenike za uzgoj povrća.”

Ponovno iskopavamo iste Jarke. Rijekama dajemo mjesta da teku. Trgamo neonske oznake i dekorativne cerade sa starih zgrada. Renoviramo klasične izloge, vraćajući teško staklo natrag u prozore i dodavajući prozorske daske od teškog drva. Kopamo kilometre asfalta pod nizozemskom zemljom.

U potrazi za policom osiguranja. Zaboravi. Nokia fotokopirni strojevi. Maknimo ga.

“Gdje idemo?” upitao je Bo.

“Natrag u vrijeme. U Nizozemsku u kojoj je djed odrastao.” Godine 1940. moj je otac taman napunio trinaest godina 1 bio je dvaput stariji nego što je Bo bio ovog veličanstvenog proljetnog dana.

“Ponovno ćemo napučiti jarke”, govorim Bou na pola puta između Leidena i Haguea. “Sada kada tlo nije previše opterećeno, voda je bistra i zdrava.”

“U njoj treba biti velika debela štuka”, kaže Bo.

“I kameni lubin”, kažem.

“Vodoprijanjajući kukac.”

“Koljuške.”

“Bube roniaci. ”

Bo osjeća naklonost prema pljačkašima i banditima. Prema vodoprijanjajućem kukcu koji leži nepomično tik ispod vodene površine, dišući kroz svoj otvor za disanje, tražeći druge vodene kukce, koje zatim ubija jednim pokretom svojih snažnih čeljusti. Bubama ronocima, dovoljno hrabrima da se uhvate u koštac sa tripud većim ribama. I jednako proždrljiva larva, ne protiveći se proždiranju kakvog daždevnjaka. (Svoje prazne čeljusti koriste da bi ubacili probavne sokove u svoj plijen, a zatim ga do kraja usišu.)

“Klen”, kažem.

“Vodeni pauci”, kaže Bo.

“Vodeni klizači.”

“Kolovrti.” (Kolovrt koristi gornju polovinu očiju za gledanje prema nebu, spreman za poniranje kad se opasnost približi; s drugom polovicom zuri u vodu tražeći jestive prolaznike. Kada zaroni, sa sobom uzima mjehurić zraka da se ne bi utopio. Besprijekoran dizajn, precizan u milimetar.)

“Crne čigre se mogu ponovno naseliti ovdje.”

“A rode mogu šetati unaokolo.”

“Ali, neće biti baš mnogo plavih čaplji.”

“Nije važno.”

“Da, to nije važno.”

U Hagueu mičemo deset tisuća automobila sa ceste.

“Kakvi su bili auti 1930. godine?”

Peerless V16, sa svojim 7.6-litrenim motorom i dugom, sjajnom haubom. U Matheneserpleinu u Rotterdamu su se mogli vidjeti kroz prozor izložbenog salona autokuće Peerless Motor-a, koja ih je uvozila ih Clevelanda, Ohio. Peerless je bio tako skup i tako ekskluzivan da ih je kasnih tridesetih godina bilo samo trideset i osam na nizozemskim cestama. Nakon što je predsjednik Roosevelt ukinuo prohibiciju i nakon što su se alkoholna pića mogla ponovno legalno prodavati po Sjedinjenim Državama, proizvođač Peerlessa se prebacio na proizvodnju piva tu je bila veća zarada.

“Koji još?”

Belgijski Rapides. Izrađen u Antverpu, dizajnirao ga je amsterdamski inženjer Silvain de Jong. Najjeftiniji je model bio 12hp, a prodavao se za 5400 guldena. Godine 1936. tvornica Rapide je

propala zahvaljujući ubitačnoj konkurenciji američkih proizvođača automobila, posebice Forda.

“Koliko je koštao Ford?”

Ford V-8 se tada mogao kupiti za 1025 guldena. Kabrioleti su bili nešto skuplji: 1190 guldena i više. Za dodatnih 135 guldena u automobilu bi dobio i ugrađen radio. Kada je izbio rat, na ovim je cestama bilo 937 Fordova. Drugi su proizvođači automobila mogli samo sanjati o takvoj prodaji.

“Mora da su ulice bile jako mirne”, kaže Bo.

“U mnogim selima”, kažem, “mogao si se voziti Jedino ako je ispred tebe išao lokalni policajac i upozoravao pješake da se maknu.”

“Je li djedova obitelj imala auto?”

“Obitelj djeda Minderhouta ne. Ali, obitelj Paradies da. A majka djeda Paradiesa imala je motorkotač. Bila je prva žena u Nizozemskoj koja je posjedovala motorkotač.”

“Šteta što ih više ne vidamo, baku i djeda Paradies”, kaže Bo.

“Da”, kažem.

Kada smo stigli u Rotterdam, zašutili smo. Bo zna za rat i bombardiranja. Zato Rotterdam ostavljamo na miru - ne bi bilo u redu da ponovno rušimo grad. Vlak se zaustavlja na Rotterdam Centralu. Prolazi kroz stanicu Blaak. Zatim se drndamo preko mosta Hef. Rijeka je siva kao škriljevac i prometna kao i uvijek. Pogled na svjetlucajuću vodu priziva neke daleke čežnje, za udaljenim obalama, nepoznatim gradovima. Sviđa nam se Rotterdam, Bou i meni. Nekada idemo i na utakmice Feyenoorda. (Nekoliko godina nakon ovoga otvoren je željeznički tunel ispod Meuse. Najljepši teren u Nizozemskoj postao je beskorisni komad rđe. U Feyenoordu je za trenera postavljen bivši Ajaxov igrač. Stari stadion nije nikada vidio tako bezvezan nogomet.)

Prije nego što smo stigli u Dordrecht, poslali smo ogromno brodogradilište na dno Merwede.

“Riješili smo ga se.”

Kopamo pod prostranstvom punim pruća koje pokušava proći pod voćke, i to bez ikakvog dopuštenja. Zamjenjujemo ih standardnim drvećem: Triomphe de Vienne, vrsta kruške koja je gotovo nestala iz Nizozemske, zato jer se prelako otuče, i zbog toga što zrije baš u

vrijeme kada je ponuda krušaka na vrhuncu, dakle kada su cijene najniže.

U močvarnim predjelima Biesboscha puštamo da se plima vrati tako da šume ustupaju mjesto šašu.

“Šteta za dabrove.”

“Stvarno šteta.”

Ribar zaustavlja kolotur mreže i vadi lososa iz mreže. “Kako možeš znati gdje želiš ići”, kažem Bou, “ako ne znaš odakle smo došli?”

A Bo pritisne nos uz prozor i digne u zrak rafineriju u Moerdijku. Jabuka ne pada daleko od stabla, ponosno pomislim mislio sam ponosno.

22

Priča o pismu je jedna stara Monikina. Povijesni je događaj postupno prerastao u hrpu laži, slično kao i Zaljevski rat.

Kad sam (u biti Monika) imao osam godina, napisao sam pismo mojoj majci. Često sam bio kući sam s majkom, jer je moj otac radio u udaljenom gradu i kući bi s posla dolazio kasno. Ja sam jedino dijete. Kada sam bio sam s majkom, ona bi me ignorirala koliko god je mogla. Najdraže joj je bilo kada sam čitao knjigu ili se tiho igrao na drugom kraju sobe, dok god nisam pravio buku i smetao joj pitanjima ili pričama o tome što se dogodilo u školi.

U školi se ne bi događalo ništa posebno, a već sam bio naučio da ne postavljam pitanja majci. Nikada nije razumjela na što mislim, ili nije shvaćala da ja nisam znao odgovore na pitanja koja sam joj postavljao. Što god bilo, nikada mi ne bi dala normalan odgovor. Tako sam ja sačuvao svoja pitanja za prijatelja u školi, koji bi onda pitao svoju mamu, ili bi možda on sam znao odgovor, što ga je učinilo jako ponosnim, kao i mene, jer je značilo da je naše prijateljstvo postalo puno čvršće.

Budući da svoju mamu nisam mogao pitati ništa, jednog sam joj dana odlučio napisati pismo. To nije bilo lako, jer u pismu istinu moraš pisati jako pažljivo. Ako osoba kojoj pišeš ne razumije što joj pokušavaš reći, mogu se pojaviti strašni nesporazumi to sam čak i tada shvaćao. Tako da mi je trebalo dugo da napišem to pismo. Svakog je dana postajalo malo duže. Svakog je dana bilo više stvari za koje bih pomislio: želim da moja majka zna za to, da zna što ja mislim o tome. Pismo je sve više sadržavalo ono što sam mislio o njoj i mom ocu. Sjećam se da bi takve rečenice čitao po desetak puta, da budem apsolutno siguran da govore ono što sam mislio reći.

Jednog sam dana odlučio da je moje pismo završeno. Napisao sam, *To sam želio reći*. I potpisao sam se na kraju.

Došlo je vrijeme da pismo predam majci, ali nisam se usudio. Ispočетка sam ga držao u školskoj bilježnici. Ali moji su roditelji znali nekada neočekivano pregledavati moj domaći rad, pa to nije bilo sigurno mjesto za čuvanje. Odlučio sam da je tavan najbolje mjesto za sakrivanje. Često sam se znao igrati na tavanu, sa škrinjom stare

odjeće. Iznad te škrinje bilo je mjesto gdje su se dvije grede križale. Između njih bila je mala pukotina. Tamo sam sakrio pismo. I zatim, kako se to djeci događa, potpuno zaboravio na njega.

To je bila priča koju mi je ispričala Monika, i priča koju sada pričam Anki Neerlnckx, ženi oca moga sina Jer više nema sumnje u mojoj glavi da je on taj koji je napravio dijete Moniki. *Bo!* odzvanja u mojoj glavi. *Bo!* Kakav obraz!

“Prije dva tjedna”, pričam Anki, “majka mi je umrla. I odjednom sam se sjetio tog pisma. Postalo mi je Jako važno znati što je u njemu. Znati na koji sam je način vidio.”

“Ne možete li u potpunosti pobjeći, zar ne?” upita. “Vašim roditeljima.”

Može se čuti pad igle. Vani auto juri kroz lokve. Gume cvile. Zvuči kao da je kiša posustala.

“Uzmite još kave”, kaže Anke. “Ili biste željeli nešto Jače? Da se riješite hladnoće? Bila bi to dobra Isprika da i ja nešto popijem. Nikada ne pijem kada sam sama kući.”

“Često ste sami?” upitam, i odmah požalim. “Oprostite mi”, nadodam brzo. “Nisam to tako mislio.”

Ona se nasmije. “Prilično često. Niko, moj suprug, puno vremena provodi u inozemstvu. On je snimatelj i redatelj. Ima vlastitu video-produkcijsku kuću. Imam crno vino, bijelo, pivo viski, konjak, Plavi Curacao, mladi nizozemski džin i Baileys.”

“Jeste li namjeravali otvoriti bocu vina?”

“Voljela bih. Crnog, po mogućnosti.”

“Zvuči dobro. Pridružiti ću vam se.”

Donosi bocu vina u dnevnu sobu. Uzima dvije čaše iz antikne vitrine.

“Niko je donio ovu vitrinu iz Sri Lanke. Jednog je dana iznenada cijeli kontejner pun kolonijalnog namještaja stigao na pristanište u Rotterdamu.”

Pita me znam li štogod o vinu, i pokazuje mi bocu. Corbieres.

“Ništa posebno, ne?” upita.

“Da, ništa posebno, ali dobro vino. Ostavlja lagano kiselkast okus u ustima, sa primjesom tla.”

“Bljak”, zgrozila se.

“Ma, pričam bezveze. Ja ne znam ništa o vinima.” (Za trenutak sam razmišljao hoću li joj reći o vinskom podrumu mog oca. Ali, bojim se da ne pogriješim, da ne proturječim samom sebi budem li puno pričao o sebi. Pa joj nisam rekao.)

Ona odčepkuje bocu i puni dvije čaše.

“Bo, Sam i ... ?”

“Pim”, odgovori.

“Dobra imena.”

“Hvala vam. To su dobra djeca.”

“Bo”, kažem. “je li vaš muž imao poseban razlog da ga nazove Bo?”

“Mislim da je znao dječaka s takvim imenom. Nisam sasvim sigurna. Samo je mislio da je to lijepo ime, tako je rekao. Lijepo i kratko. Neki ljudi misle da se piše B-e-a-u, ali je jednostavno Bo: B-o.”

Monikini su roditelji bili uzrujani zbog imena koje smo odabrali. “Bo?” rekla je njena majka na telefon. (Monika je bila još uvijek u krevetu, oporavljajući se, i pogledom je izrazila da ne želi razgovarati s majkom.) “Kako se to piše? B-e-a-u?”

“Ne, samo Bo: B-o”, rekao sam.

“Bo.” način na koji je to izgovorila zazvučalo je kao *Boh*.

“Boo!” rekao sam.

“Što?”

“Boo! Samo se šalim.”

“Mogu li dobiti Moniku?”

“Spava.”

“Lažeš, i ja znam da lažeš, ali to je u tvojoj prirodi. Mogu se samo nadati da se Boh neće ugledati na svog oca.” I tada, kao da ju je šokirala vlastita zloća u ovom sretnom trenutku, dodala je: “Pa, mi nismo baš u toku sa događajima, ne kao vas dvoje. Sigurna sam da vas dvoje znate što je najbolje, zar ne?”

Najveća nepravda u cijeloj ovoj priči s Boom i mojom neplodnošću jest da nisu Monikini roditelji ti koji su izgubili unuka, nego moj otac. Nikada mi nije palo na pamet reći mu istinu slomila bi mu srce. (Otkada mi je majka umrla, njegovo srce ne može puno podnijeti. Još uvijek radi u šupi iza njihove kuće svaki dan kuće koja je postala njegovom, činjenica koju mrzi. Popravlja staro pokućstvo koje zatim daruje staračkim domovima ili Vojsci spasa. Nekada mislim da si na

taj način pokušava osigurati mjesto u raju, ili u nekom od tih staračkih domova. Ali, nisam mu to rekao. Uvečer popije čašu crnog vina i čita knjigu, ili pogleda nogometnu utakmicu na televiziji. Kada ga Ellen, ja i Bo posjetimo, potpuno se razveseli. To me rastužuje.)

Zadnjih nekoliko tjedana često sam mislio; da su Monikini roditelji ti čija je krvna veza s Boom tako naglo prekinuta, bio bih *više nego* zadovoljan da ih obavijestim. Uskočio bih u automobil, u svojem najboljem odijelu i pozvonio bih im na vrata sa velikim smiješkom na licu. A ako ne otvaraju vrata, bojom bi ispisao vijesti velikim slovima na ulici: *Bo nije vaš unuk! ha ha ha!*

Ali kako Bo ne bi mogao biti njihov unuk?

Možda je to najveća razlika između majčinske i očinske ljubavi: majka je uvijek sto posto sigurna da je njeno dijete doista njeno dijete. Majka se, dakle, nikada ne mora dokazivati.

“Gdje je točno bio taj otvor među gredama?”

Od njenog glasa poskočim, kao da me šalje na ispitivanje. Ali kada je ponovno pogledam, opet ima taj prijateljski osmijeh, taj osmijeh koji je čini toliko privlačnom. Ona je *udovoljavač*, pomislim. Kao što je i većina lijepih žena njene vrste lijepih žena.

“Da vam budem iskren, ne sjećam se”, kažem. “Mislim, još uvijek se sjećam otvora, ali ne i točno gdje je na tavanu. U odnosu na stepenice, na primjer.”

Nemam pojma o kakvim stepenicama pričam. Imaju li stropna vrata sa ljestvama koje se spuštaju, ili prave stube? Imaju li krovni prozor? Ne, barem ne na uličnoj strani.

“Tamo su stropna vrata, sa jednim od onih ljestvi, na lijevoj strani tavana. Uza zid, kao što je i bilo.” Pokazuje prema jednom uglu dnevne sobe.

“Pa, barem se to nije promijenilo.”

Pijuckamo vino u tišini. I baš kada pomislim da je vrijeme za odlazak (napokon, vratit ću se, moram pažljivo isplanirati, želim vidjeti Boa drugog Boa!), ona ustaje s kauča i kaže, “Slikali smo kuću prije nego smo je renovirali. Možda ćete je tada prepoznati.”

Prilazi drugoj antiknoj vitrini i vraća se sa fotoalbumom. Otvara ga ispred mene na staklenom stoliću (čiji je mahagonijski kostur nesumnjivo došao iz istog kontejnera sa Rotterdamskog pristaništa) i klekne pokraj njega. Kada sam se nagnuo da pogledam slike, sjetio

sam joj parfem. Cacharel. Monika ga je mrzila. *Bolesno sladak*, tako ga je zvala. Ali ja sam uvijek smatrao da miriše dobro. I Još uvijek mislim.

Anke Neerinckx okreće stranice fotoalbuma svojim uredno manikiranim rukama. Vidim čovjeka u bojom umrljanom kombinezonu. Niko? Ne bih ga prepoznao. Dijete se igra među gomilom dasaka u blatnjavom vrtu. Bo?

“Evo”, kaže i pomakne album tako da ja mogu bolje vidjeti. “Kladim se da ćete ovo prepoznati. Naišli smo na to kada smo parom skidali stare tapete.” Ugledam zid sa prugastim zeleno-sivim tapetima. Nikada nisam vidio nešto tako ružno.

“Vrag me odnio”, kažem. “Tko bi rekao?” I nasmijem se malo glupavo. “Moj je otac imao užasan ukus. Moja majka, također, kad malo bolje razmislim. Pokoj joj duši.”

“Bilo je tu mnogo posla”, kaže Anke. Uvojak njene tamne kose koju je vezala egzotičnom iglom za kosu (Šri Lanka?), se oslobodio. Vrhovi mu škakljaju njen obraz. Pokušava ga odgurnuti, ali ponovno se vraća. Predivna kretnja, baš zbog toga što je tako uzaludna.

Pokazuje mi još dvije slike soba koje nikada nisam vidio, ali kimam u potvrdu.

“Tako je, tako je bilo. Zaboravio sam, ali sada bih je svugdje prepoznao. Tako je naša kuća izgledala.”

I tada se dogodilo.

Okrene stranicu. Fotografija ispadne. Pada na pod, licem okrenuta prema dolje. Ona je podiže. Vraća stranicu. Bijeli, prazni kvadrat stoji tamo gdje je fotografija bila. Vraća sliku na mjesto, ugurava vrhove u male pa- pirnate trokute i zatvara album. Sve traje ne više od nekoliko sekundi.

Oprostili smo se na vratima (ispružila je ruku, a Ja sam bio toliko omamljen da sam se gotovo zaboravio rukovati: *Javite se sutra, pa ćemo se dogovoriti za vrijeme.*), i tek kada sam na dnu ulice i iza ugla, kada znam da sam izvan njenog slušnog dometa, tada zavrištim, *Monikaaa!*

Počinjem trčati. Trčim točno kroz lokve, točno kroz promet, točno kroz gomilu ispred ulaza u disko, džamiju ili kazalište, nemam pojma, trčim dok nisam ostao potpuno bez daha, i zatim još trčim.

Istina je.

Niko Neerinckx je otac moga sina.
Zašto bi inače držao Monikinu sliku u obiteljskom albumu?

23

Činjenice. Oblik. Slasne informacije. Postoje ljudi koji znaju sve što se može znati o skupim automobilima. Koje se godine koji model pojavio na tržištu? Koliki je bio motor? Koliko je cilindara imao? I koliko bi ljudi platili za opciju tapecirane gazeline kože? Godinama Bo i Ja nismo posjedovali automobil; ponovno smo ga kupili tek kada se Ellen doselila k nama. U međuvremenu smo, međutim, sakupljali mnoštvo beskorisnih informacija o starim i ekskluzivnim automobilima. Još uvijek ne razlikujemo Hyundai od Toyote, ali upitajte Bo i mene o modelima Morris Minora koji su se pojavili tijekom godina i dobit ćete detaljan odgovor. Onaj kojeg čovjek nema, ali kojeg bi htio imati, je onaj o kojem čovjek želi sve znati. Ovih dana ja, na primjer, znam sve što se može znati o spermi. I o muževnosti i muškoj (i ženskoj) plodnosti. Činjenice. Oblik. Slasne informacije.

U svjetskom prosjeku, jedno od svakih desetero djece nije začeo čovjek za kojeg se pretpostavlja da mu je otac. Ova pojava vrijedi u jednakoj mjeri i na industrijaliziranom zapadu.

Zdrav, mladi muškarac tridesetih godina, koji dvaput tjedno spava sa istom partnericom proizvodi 300 milijuna spermalnih stanica svaki put kad ima orgazam. Ali, ako ima avanturu sa ženom za koju zna da već ima partnera, za sobom će ostaviti dvostruko više stanica sperme: više od 600 milijuna, u ejakulaciji koja sadrži 600 milijuna spermatozoida, samo je jedan milijun sposoban za oplođivanje jajašca. Ostali neoprezni plivači su spermatozoidi ubojice (500 milijuna) i *zaustavljači*

Svaka ejakulacija je deklaracija rata. Kao vojska, ubojice spermatozoidi pročešljavaju okolinu u potrazi za neprijateljima. Kad se susretnu s takvim neprijateljem (stanica sperme koja pripada drugom muškarcu, a koju prepoznaju po kemijskoj strukturi), ispuštaju toksičnu kiselinu koja oštećuje staničnu stjenku njihova suparnika, uzrokujući da se raspadne i umre. U međuvremenu, spermiji zaustavljači se postavljaju u uske prolaze unutarmaternične membrane, da bi spriječili napredovanje bilo kakve neprijateljske stanice u smjeru željenog cilja (Jajne stanice). Rat, drugim riječima, zaista *jest* u našim genima.

Što duže vremena čovjek provede bez seksualnog odnosa sa svojom partnericom, to će više stanica sperme on ispaliti kada vrijeme napokon dođe. Razlog: što je više vremena prošlo da nije seksualno zadovoljio suprugu, to je veća mogućnost da mu je bila nevjerna, i stoga mu je potrebna veća vojska da porazi neprijatelja. Ovo se, naravno, ne primjenjuje u situacijama kada nije izgubio ženu iz vida. Tada je šansa da ga je varala praktički nula, i bit će mu dovoljna doza od 100 do 300 milijuna spermatozoida.

Prema nedavnim britanskim studijama 4 posto populacije produkt je aktivnog i razmahanog spermatozoidnog rata. Drugim riječima, Jedno od svakih dvadeset i pet začeca događa se u vrijeme dok maternica žene u pitanju sadrži najmanje dvije vojske suparničkih spermatozoida. Ljubav je, u više značenja, ratište.

Ako su statističari modernih seksoloških istraživanja u pravu, spermatska vojska Boovog biološkog oca (vojska Nikoa Neerinckxa!) je postigla najlakšu pobjedu u povijesti ratovanja. Čak je i Zaljevski rat, u kojem je zemaljska ofenziva završena za trideset i šest sati, bio teško ostvarena pobjeda u usporedbi sa prolaskom Neerinckxovih trupa. Monikino je ratno polje osjećalo prisutnost neprijatelja: došli su čak i kamioni koji su trebali iskrcati vojsku, ali od vojnika ni traga ni glasa. Niti jednog.

24

Dees je zaprepašten.

“I što sada?”

“E, to se i ja cijelo vrijeme pitam. Što sada?”

“Kada se vraća?”

“Za deset dana.”

“Tko bi ikada pomislio, malo detektivskog rada i bingo, eto krivca. Niko ... kako se ono preziva?”

“Neerinckx. Sa c-k-x.”

“Pa, nije li to strašno ša-la-la! Niko Neerinckx. *Bo* Neerinckx. Moj Bože, koji nered. Viski?”

Slijedećeg sam je dana, kao što smo se i dogovorili, nazvao ženu s podignutom kosom u trenerci, ženu kojoj je trebalo društvo da bi popila piće, ženu čovjeka koji je Boov otac, u stvari otac dva Boa. Anke Neerinckx.

“Odgovara li vam danas poslijepodne?” upitala je.

“Odgovara.”

Ovog puta nosi crne traperice i bijelu mušku košulju koja joj dobro stoji, kao što joj dobro stoji i bilo što drugo. Odvela me do tavana. Dok smo se uspinjali stepenicama gledao sam joj stražnjicu (plesala mi je ravno ispred nosa lijepi, čvrsti guzovi). Povukla je zaklopna vrata, i ljestve su se spustile dolje sa zvukom škljocanja.

“Poslije vas”, rekla je.

Tavan je bio pun onakvih stvari kakvih inače ima na tavanima. Kovčezi i kutije i skije i jedan staromodni naslonjač. Pogledao sam prema gredama. Nije bilo mnogo otvora. Popela se ljestvama iza mene.

“Prisjećate li se sada svega?”

“Ne”, rekao sam, govoreći iskreno. “Tada je bilo više smeća. Postojala je nekakva vrsta labirinta. Zato sam volio dolaziti ovdje. Mogao sam se pretvarati da sam u potpuno drugačijem svijetu.” Nisam izgubio sposobnost preplavljanja je s lažima. Hodao sam uokolo, ispitujući krov, i napokon pronašao otvor na mjestu gdje su se dvije grede križale, točno onakav kakvog sam zamislio.

“Kvragu”, rekao sam. “Evo ga.”

Prišla mi je blizu. Ponovno sam osjetio njen parfem. Stajao sam na vršcima prstiju i zurio u otvor.

“Ne vidim ništa.”

Koraknuo sam unatrag, tako da i ona može pogledati. Njena se ruka očešala o moju.

“Ne”, rekla je. “Ali, sačekajte trenutak.”

Prišla je velikom nepropusnom kovčegu blizu zaklopnih vrata i izvadila baterijsku svjetiljku. “Evo, pokušajte s ovim.”

Prihvatio sam svjetiljku i pokušao je upaliti. Nije radila.

“Oh, da, zaboravih”, rekla je i nasmijala se. Dodao sam joj svjetiljku, a ona ju je odvrnula, uzela bateriju s vrha i okrenula je. “Jedna od Nikovih navika”, rekla je. “Uvijek okreće bateriju naopako, tako da se slučajno ne istroše.”

“Spretno”, kažem.

“Ne, nije.” Nasmijala se, kao da je upravo rekla nešto zločesto. Koketira, pomislih. Ona je takav tip žene, onaj koji izaziva i koketira. Ali jao onome koji iz toga izvuče krive zaključke. Dodala mi je svjetiljku i ja sam svjetlost usmjerio prema otvoru. Nije bilo ničega. Stala je pokraj mene da i ona Još jedanput pogleda. Svoje je lice približila mojemu. Osjetio sam kako mi se onaj uvojak kose, koji je i danas bio slobodan, očešao o obraz. Žmarci su mi prošli kralježnicom.

“Koja šteta!” rekla je, i način na koji me pogledala izražavao je stvarno razočarenje. “Oh, kakva šteta!” rekla je opet. Bilo me je sram što se radi mene osjećala razočarano, dok ja, naravno, nisam osjećao slične emocije ništa osim opojnog uzbuđenja što mi je tako blizu. Još sam malo hodao po tavanu, kao da sumnjam da je to prava lokacija. Možda sam pismo negdje drugdje sakrio? Ali, drugih otvora nije bilo.

“Nekada sam se bojala tavana”, rekla je iznenada. “Zašto?”

“Bojala sam se da se na njima kriju nepoznati muškarci. A gle me sada ... na mom vlastitom tavanu sa nepoznatim muškarcem.”

“Potpuno sam bezopasan.”

“Žena nikad ne može biti sigurna.”

Ponovno smo se spustili niz ljestve, prvo ja, pa ona, tako da sam joj opet gledao u stražnjicu, kako pleše prema dolje ovog puta.

“Želite li vidjeti dječje sobe?” upitala je nakon što sam umjesto nje vratio ljestve na mjesto i zatvorio zaklopna vrata. “Gdje ste vi spavali?”

“U stražnjem dijelu.”

“To je Boova soba sada.”

Kao da nisam pogodio. Pokazala mi je sobu. Nije nimalo sličila sobi u kojoj je moj vlastiti Bo (moj *vlastiti* Bo?!) spavao. Bo nije imao svoju sobu sve dok nije napunio četiri godine. Nedugo nakon Monikine smrti ponuđena mi je druga kuća, uz pomoć jednog trgovca nekretninama kojeg je moj otac poznavao. “Ne bi bilo dobro da ostanješ ovdje”, rekao je moj otac. Mislim da su ml roditelji znali da utapam tugu u barovima. Ali nikada to nisu ni spomenuli. Međutim, stalno su me pitali kako mi ide, i stalno su me pozivali na večeru, ili na *čašu poštenog vina*, kao što je moj otac znao reći. Nisam puno prihvaćao pozive. Još uvijek ne znam zašto, ali mislim da je imalo veze s osjećajem srama. Osjećao sam se kao promašeni slučaj. Moji otac i majka su bili skupa tako dugo, i iako se možda više nisu usrećivali kao prije, barem se nisu unesrećivali. A što je sa mnom? Što sam ja postigao? Monika i ja smo bili skupa jedva pet godina. Njena smrt, naravno, nije bila moja krivnja, nasuprot onomu što su njeni roditelji vjerovali, ali ipak ... Da sam ranije pozvao liječnika, možda bi još uvijek bila živa? Zakopao sam tu misao, ali ne mogu je se potpuno riješiti. Osjećaj da sam ravan svom ocu, osjećaj kojeg sam imao nakon što je Monika zatrudnjela, umro je zajedno s njom. Unazađen sam. Ponovno sam bio samo sin. Boljelo me što sam razočarao majku, ali nisam mogao naći prave riječi kojima bih joj opisao što se događalo u meni.

Boova soba u našoj novoj kući nije bila baš velika, ne mnogo veća od sobe ovog drugog Boa, u kojoj sam sada stajao. Ali, te dvije sobe nisu mogle biti različite jedna od druge. U ovoj je na podu bio linoleum vatrogasno crvene boje, dok je soba mog Boa (*mog* Boa?) imala prostirač od agavinih vlakana. Ovdje je na krevetu bio prekrivač s motivom Ajaxa, a na kanarinac-žutom zidu preko puta prozora stajao je veliki poster Berta i Ernija. U Boovoj sobi je madrac bio na podu, na njegovo vlastito insistiranje. (*Svijet je ljepši kada si bliže tlu*, rekao bi.) Prekrivač za krevet bio je prekrivač od krpica koji mu je napravila moja majka. Na zidovima Boove sobe bilo je

mnoštvo slika egzotičnih životinja, izrezanih iz *National Geographica*. Strašni paukovi dlakavih nožica, morska krava sa svojim mladuncem, klokan, leteća lisica, gomila guštera. Njegova se soba nije puno promijenila od tada. Poplun za krevet zamijenila je južnoamerička deka koju je Ellen donijela kući s jednog od svojih putovanja. (Boovi su miševi zapisali poplun, a gvinejska je svinja proglodala rupe u njemu.) Nakon što je Bo prerastao fazu miševa i gvinejske svinje, gušterima na zidu su se napokon pridružili pravi gušteri u terariju. Kada je navršio deset godina, zamijenio je slike na zidu sa serijom postera dinosaura. Ti su posteri još uvijek na zidovima. A pokraj terarija sada stoji kolekcija staklenki i plastičnih posuda u kojima uzgaja kukce, kao hranu za guštere i kao objekt proučavanja. Od svih igračkaka koje sam vidio u sobi ovog Boa, Boa Nikoa i Anke Neerinckx, nisam pronašao niti Jednu s kojom bi se moj Bo ikada igrao.

“Mora da je vedro dijete”, kažem, samo da bi nešto rekao.

“To je naslijedio od mene”, kaže, “ne od svoga oca.”

Druga je soba bila kopija Boove, osim što su vatrogasno crvena i kanarinac-žuta ustupile svoje mjesto kobalt-plavoj i jabuka-zelenoj. I umjesto jednog kreveta bila su dva. Svaki s pokrivačem sa motivom Ajaxa.

“Nisam htjela da Sam ima djevojačku sobu”, rekla je. “A Pim voli spavati sa sestrom u sobi. Bolje nego sa Boom, jer on je najmanji. Ovako se može igrati velikog brata.” Takvo brbljanje o djeci je našem druženju dalo nešto gotovo neprimjereno intimno. Ali, soba koju je dijelila sa Nikom mi je ostala nepoznanica. 1 nisam mogao smisliti prikladan izgovor zašto je želim vidjeti.

“Imate li vi djece?” upitala je nakon što smo se spustili dolje.

“Ne”, rekao sam. I pomislio: lažeš o istini.

“Reći ću ti nešto što ti se možda neće svidjeti.”

Dees je šutio neko vrijeme, za koje je uspio slistiti dvije čaše viskija. Ja sam sjedio misleći o Anke Neerinckx i slikama koje mi je pokazala (ponovno joj dajući izgovor da popije čašu vina: u dva poslijepodne, ni više ni manje.)

“Ja mislim”, priča Dees, “da bi ti bilo bolje da ga ne suočavaš s ovim. Čekaj, čekaj, sačekaj minutu! Rekao sam ti da ti se možda

neće svidjeti ono što ću ti reći, ali ja sam ti najbolji prijatelj. Barem mi dopusti da završim.”

Naslonim se na svoju stolicu i prekrižim ruke preko prsa.

“Nevoljno Uho”, kaže Dees. “Tako bi trebali nazvati tu tvoju pozu. Ali, pokušaj zamisliti, Armine, što će se dogoditi kada mu kažeš što si otkrio.” (Čim me Dees zove Armine, znači da su stvari postale ozbiljne.)

“Za početak, mogao bi tražiti očinstvo.”

“Zašto bi to učinio, nakon svih ovih godina?”

“Jer mu se vlastiti brak raspao, na primjer. Kako misliš da će ta Anke reagirati kada sazna da su najstarijeg sina nazvali po djetetu kojeg je imao s drugom ženom? Mislim da to neće primiti baš olako. Pa će tako on misliti da si mu ti uništio brak. A jedini način da izvuče nešto iz toga što je začeo to dijete, jest da traži očinstvo.”

“Nikada se ne bi održalo na sudu.”

“Pa, prvo, nisam baš siguran. Ali još važnije: želiš li ti ići na sud? Želiš li to učiniti sebi? I Bou? I Ellen? “ Uzimam gutljaj viskija. Ima mnogo istine u onome što govori. *Bilo bi* zaista pametnije pustiti stvari da ostanu kako jesu.

“Ali, meni trebaju odgovori, Dees”, kažem. “Želim znati kako i zašto i kada i gdje, i puno više od toga.”

“Je li to ono što doista želiš? Hoće li ti pomoći znanje o tome kako se Monika razodijevala za njega? Želiš li zaista znati je li ona svršila? Ili je li se to dogodilo u vašoj kući ili u njegovoj, ili na stolu prekrivenim šarenim brošurama za odmor one glupe putničke agencije? Hoće li ti pomoći ako budeš znao da ga je uzbuđivao onaj ožiljak na njenom trbuhu? Sve što pokušavam reći, Armine, jest to da, ako razgovaraš s njim, ako ga ispitaš, ti nemaš kontrole nad onim što ćeš saznati ili što nećeš saznati. Sjećaš li se onih lovačkih priča koje ti je Robbert pokušao prodati? S odgovorima koje dobiješ će možda biti puno teže živjeti nego s pitanjima koje imaš. To je sve što sam htio reći. Možemo li dobiti još dva ovakva?”

Iskrenost je temelj svakog prijateljstva, ali također može uništiti prijateljstvo. Ili ljubav.

Anke Neerinckx mi je pokazala slike njenog najstarijeg sina.

“Koliko godina ima na ovoj slici?”

“Pet.”

Petogodišnji Bo sjedi na plastičnom traktoru. Traktor stoji pokraj vrtne ograde. Dječak zuri ponad ograde, prema bijelom svijetu. U očima mu se vidi velika čežnja.

“Koliko god da je mlad”, priča ponosna majka, “već je pravi muškarac. Sanja o velikim pustolovinama.”

“Zar i žene ne sanjaju o pustolovinama?”

“Naravno. Ali one nisu kao muškarci: one ih traže bliže domu.”

“*Buran život u kući.*”

“Tako je.”

I njen se pogled susretne s mojim. I naša se tijela dodirnu, iako vrlo površno. Na kauču, sa foto-albumom između nas na njenom krilu i djelomično u mojem.

Ellen me jedanput nazvala *neprijetećim muškarcem*. “Zato ti se žene lako povjeravaju”, rekla je. Nikad se nisam odlučio Jesam li zadovoljan zbog toga, ali sam prvi put u posljednjih nekoliko godina osjetio snažnu želju da pogazim to povjerenje na užasan način. Ali ne činim to. Čak se ni ne pomičem. Gledam sliku dječaka na svom traktoru. A trenutak prođe i ona okrene stranicu i zatim skupa gledamo sliku nje i Nikoa, kako se smijući bojuju zid.

Život je neprekidan niz preobražaja.

25

U jutro Boova osmog rođendana, ustao sam se u pet. Upalio sam svjetlo u kuhinji, pristavio vodu u čajnik, otuširao se. Još mokre kose, ispržio sam jaja sa slaninom, napunio veliku termosicu kavom i jednu manju čajem. Zurio sam u moj odraz u prozoru dok se maslac topeći razmazivao u tavi. "Pretvaraš se u staru usidjelicu", rekao sam sebi. Tada sam otišao i probudio Boa. "Bo! Bo! Sretan rođendan!"

Pojeli smo naš doručak, koji se sastojao od hrskave zobene kaše i voća, bez riječi, i dok se Bo odijevao napravio sam nam sendviče sa slaninom i jajima, s majonezom umjesto maslaca, i s mnogo soli, točno onako kako ih on voli.

Bo se zaista razbudio tek kada smo bili u automobilu. "Gdje je moj poklon? Zar neću dobiti poklon?" "Idemo na pecanje. Zar to nije poklon?"

Tijekom svih pet godina koje sam proveo s Monikom, nikada nisam otišao na pecanje. Bila je to jedina žrtva koju sam morao podnijeti zbog nje. Inače mi nikada ne bi oprostila. "Probosti udicu kroz usta žive životinje, samo zbog zabave", rekla je Monika nakon što je otkrila ribarske štapove u kutu moje sobe. "Mislim da ljudska bića ne mogu pasti niže od toga."

"Je li to razlog za predomišljanje?" upitao sam. Ona je upravo priznala Robbertu da postoji drugi muškarac u njenom životu. (Njene riječi, ne moje kada se radilo o ljubavi Monika je obožavala kićene izraze. Monika nikada nije govorila *Jebanje*: rekla bi *vođenje ljubavi* ili *spavanje s nekim*. Dok je, prema mom mišljenju, ono što je ona radila, ono što smo *mi* radili, bilo pravo jebanje.)

"*Trebalo* bi mi dati razloga za predomišljanje", rekla je. "Ali, bojim se da je i ovaj put duh slabiji od tijela."

"Bi li pomoglo ako obećam da neću peccati dok god si ti u mom životu?"

"To bi puno pomoglo", rekla je Monika. I tako je bilo. Ponovo sam otišao na pecanje tek kada je Bo napunio pet godina, a i tada samo jer je on to strašno želio. Ja sam smatrao da ne bi bilo pošteno ponovno početi mučiti nevine životinje, samo zato što je ona imala nesreću da umre mlada. Ta je smrt uzrokovala dovoljno patnje, bez dodavanja i patnje riba. (Pecanje je, naravno, oblik okrutnosti prema

životinjama ali tako *prekrasan* oblik, gotovo jednako lijep kao i borbe bikova, za koje tajno gajim simpatije.)

Kada sam mu rekao da je odlazak na pecanje poklon, Bo me sumnjičavo pogledao. Ali ja sam jednostavno nastavio gledati maglovitu cestu koja je većinom bila prekrivena velom tame, i nisam rekao ništa. Dok smo stigli do mjesta za iznajmljivanje čamaca, istočno je nebo bilo tamno ljubičasto. Oklijevajući, zemlja je dobila prve boje.

"Tvoj štap!" viknuo sam kada sam otvorio kovčeg. "Zaboravili smo tvoj štap za pecanje!"

Bo nije rekao ništa.

"Pretpostavljam da ćeš se jednostavno morati zamjenjivati sa mnom."

Bo je zurio u tlo.

"Dođi."

Vukao je noge, ali ne zadugo.

"Hej", rekao sam nakon što nas je čovjek koji iznajmljuje čamce odveo do našeg čamca. "Što je to?" Ležeći na dnu čamca, bio je dugi tamno zeleni predmet, sa žutom vrpcom na sebi.

"Moj poklon!" povikao je Bo u čudu.

1 tako smo odveslali do jezera. Obale su bile napuštene i mi smo pecali u tišini, a vidjela nas je samo jarebica koja se potom prestrašena povukla u šaš. Boova malena ruka je čvrsto držala novi štap za pecanje. Zglobovi prstiju su mu bili bijeli. Povremeno bi naši plovci potonuli izvan pogleda. Povremeno bi se voda uzburkala i bućnula.

U devet sati sam odveslao s brodom do obale, gdje je kafić upravo otvorio svoja vrata posjetiocima. Otamo sam nazvao Boovu školu.

"Sin mi je bolestan."

"Ništa ozbiljno, nadamo se."

"Ne, ništa ozbiljno."

"Baš dobro. Poželite mu sretan rođendan u naše ime, hoćete li?"

Do kraja dana uhvatili smo jedanaest crvenperki, četiri bijele deverike, šest deverika i šarana. Bo je ulovio šarana. Bio mu je prvi, i začudo, udica mu je izdržala. Dok je riba ležala na dnu čamca, boreći se za dah svojim velikim gumastim ustima, nagnuo sam se preko nje i ponjušio.

“Što to mirišeš?” upitao je Bo.

“Probaj.”

Nagnuo se do ribe i pomirisao.

“Miriše na ribu.”

“I prekrasan miris podvodnog svijeta”, rekao sam.

Ponovno je pomirisao i kimnuo. “Da”, rekao je. krasan miris podvodnog svijeta.”

Slijedećeg tjedna Bo će navršiti četrnaest godina. Po prvi put u životu, nemam pojma što da mu poklonim.

26

Svjetlost i tama, život i smrt, lijevo i desno, su braća jedno drugom”, pisao je apostol Filip. “Oni su neodvojivi. Zbog toga niti su dobri dobri, a ni zli zli. niti je život život, ni smrt smrt.”

Monika je Robberta P. F. Hubeeka varala sa mnom. Monika je mene varala sa Nikom Neerlnckxom. Ja sam prevario Moniku s Ellen. Ellen je prevarila Moniku sa mnom.

Ali samo jednom.

To se dogodilo šest mjeseci nakon one noći kada nas je Monika obavijestila da je trudna. Jedne hladne subotnje večeri u siječnju izašao sam sam u grad. Tijekom tih nekoliko dana Monika je bila umorna i razdražljiva. Ležala je na kauču pokrivena dekom, gledajući televiziju, dok joj je trbuh stršio ispod kariranog vunenog prekrivača.

“Bog”, rekao sam, i poljubio je u čelo.

“Uživaj.”

Nebo je bilo vedro, a drveće je u parku nepomično prisustvovalo toj mirnoj zimskoj večeri. Prvi su se slojevi leda stvarali na rubovima jezera. Patka je kvaknula. Odlučio sam da neću ići biciklom, nego ću se prošetati do grada. Grad mi zna biti najljući neprijatelj (kada se ulice začepi automobilima, kuririma na skuterima, mrzovoljnim pješacima i biciklistima zabrinutima samo za vlastito preživljavanje), ali i najbolji prijatelj. Te mi je večeri grad pomogao da se riješim nelagode koju sam vukao za sobom danima i koja je kuću na Ceintuurbaanu ispunjavala kao ustajao dim cigarete.

U Cafe de Kerku sam popio dva piva i slušao zbrkani razgovor starog glumca i otrcane žene s malim jorkširskim terijerom u torbici, koji je nervozno pogledavao uokolo svaki put kada bi glumac povisio glas.

“Konce naših života držimo u rukama, ali Bog je taj koji plete sag.”

De Kerk je bio idealno mjesto za započeti večer veselim pijuckanjem. Ili je završiti.

Na Muntpleinu sam vidio dječaka kako baca frape na prolazeći tramvaj. Ružičasti se frape razlio i ostavio neobičnu mrlju na prozoru. Jedan od putnika mu je pokazao srednji prst.

Pratio sam uski pločnik koji je odvajao ulicu od voda Rokina. Još je jedna patka kvaknula. Da nema ptica, grad bi bio apsolutno

nenastanjiv. Kao i uvijek, Kraljica Wilhelmina je sjedila zaleđena na svom konju. Izgledala je kao da bi joj dobro došao debeli kaput kojeg je imala na nekom drugom kipu, na drugom kraju grada, na trgu koji je nosio njeno ime.

U Zeppoa, u uličnom prolazu koji se zvao Molitva bez kraja, popio sam još dva piva i promatrajući studente čestitao si po tko zna koji put što smo Monika i ja zauvijek napustili fakultet. Bilo je bolno gledati svu tu buržusku eleganciju. Dobio sam poriv da nekolicini te djece u prugicama, sa naočalama zlatnih okvira, sve to zabijem u nos. (Nedugo prije toga sam rekao Monikinom ocu da postoji nekoliko stvari koje smatram neoprostivima, te da je biti inteligentan, a desničar svakako jedna od njih. Izjava koja je, prema riječima njena oca, samo pokazala strašan manjak moje vlastite inteligencije, te manjak razumne prosudbe njihove kćeri.) Ali, ovaj sam se put držao pod kontrolom, platio račun i otišao svojim putem. Večer je tek započela. Zašto bih tratio vrijeme na dečke koje uzbuđuju burzovni izvještaji, ili djevojke koje su smatrale da pulover služi da se nosi oko vrata, umjesto da se odjene (ili skine)?

Odlučio sam otići do De Stringa, na Nesu, da poslušam malo žive muzike, dok ne bude dovoljno kasno da se ode u disko. Monika i ja smo možda bili na granici roditeljstva, ali smo obećali jedno drugom da se nećemo pretvoriti u okorjele papučare. 1 te sam večeri želio dokazati naše obećanje. Malo popiti, malo zaplesati, malo flertovati, i konačno, umoran i pijan, ali zadovoljan, oteturati kući i uvući se u krevet pokraj toplog, trudnog tijela. To sam trebao učiniti i to bih i učinio da nisam naletio na Ellen u De Stringu.

Zarumenjela se kada me ugledala. (*Zarumenio si se kada si me ugledao*, rekla bi Ellen kasnije.) Bili smo se vidjeli samo jednom od one predivne večeri, a to je bilo u Monikinu društvu, u čijem smo se oboje osjećali ugodno, i u čijem je ono što smo osjećali jedno za drugo (štogod to bilo) bilo jednostavno i prirodno, kao i ono što smo osjećali za nju. Kao i prvog puta kad smo se sreli, Ellen je bila osunčana, svjetionik zdravlja u moru nizozemskog sivila.

Kvartet je svirao melodije i balade irskih pijanaca, pune morskih romanci i emigrantskih patnji. Ja sam naručio Jameson's, s jednom kockicom leda. Ellen je pila crno vino.

“I, kako si?”

“Dobro.”

“Došla si sama?”

“Da. Kako se čini, i ti si.”

“Monika je pretrudna da bi se skitala uokolo subotom navečer. Upravo si se vratila odnekud?”

“Ekvador.”

“Nemoj mi reći, ne s onim ... Kako se ono zove?”

“Niko. Ne, bila sam tamo u grupi. Iscrpljujuće. Ali zabavno. I manje frustrirajuće nego s kad si s nekim u koga si zaljubljen, ali koji ni ne zna da postojiš.”

Par za malim stolom u kutu digao se da će otići, i Ellen i ja smo se probili kroz gomilu da ugrabimo njihova sjedala. Neko smo vrijeme slušali glazbu ne pričajući. Tada me Ellen povukla za rukav, i ja sam se nagnuo prema njoj da ne bi morala nadglasavati glazbu. Sasvim blizu mog uha, rekla je, “Jesi li ikada prije spavao sa dvije žene u isto vrijeme?”

Nasmijao sam se i odmahnuo glavom. “A ti? Mislim ...”

“Ne.”

Neko vrijeme smo šutjeli, ali kada sam ponovno bacio pogled prema njoj vidio sam joj smiješak na usnama. Okrenula se prema meni, pogledala me ravno u oči i smiješak se pretvorio u široki osmijeh.

“Takve se stvari događaju samo kada je Monika u blizini”, rekla je.

A ja sam kimnuo i pomislio: još nije gotovo.

(Uvijek postoji prikladan razlog za preljub. Prema posljednjim sociobiološkim uvidima, nagon za preljubom je genetički ugrađen kod muškaraca i kod žena; preljub dok god ostaje neotkriven povećava uspjeh reprodukcije.)

Ostali smo do kraja nastupa. Tada sam predložio da odemo negdje drugdje. Kada smo izašli vani, Ellen je provukla svoju ruku pod moju i odvela me u kafić u kojem nikada nisam bio. Ne prepun, ali ni pretih. Kada smo došli svirala je neka stvar od Velvet Undergrounda, a do kraja večeri stari su se hitovi nizali jedan za drugim, Dr Hook and the Medicine Show, Credence Clearwater Revival i Rolling Stonesi. Klijentela se doimala kao pažljivo odabran presjek amsterdamskog noćnog života, koji je sa sobom donio netipično

drugarstvo (niti jedna subkultura nije bila toliko dominantna da bi svoj način ponašanja nametala drugima). Sjeli smo za stol

na podiju, u stražnjem dijelu kafića, i Ellen je naručila bocu crnog vina i dvije čaše još jedno jedinstveno obilježje ovog mjesta: mogla se naručiti boca vina, i za dvadeset guldena dobili biste više nego poštenu Riojau, umjesto one vrste kiselkastih Corbieresa ili Cotes-duRhône koji u supermarketu koštaju četiri guldena i sedamdeset i pet centi.

“Za novi život”, rekla je Ellen.

“Za novi život.”

“Koje su dvije najvažnije stvari koje bi ti htio prenijeti svom djetetu?” upitala je.

Morao sam razmisliti o tom pitanju. Rijetko sam o očinstvu razmišljao na tako konkretan način.

“Ljubav, i snažnu sumnju u javno mnijenje”, rekao sam tada.

“Za koje se mjesto u Nizozemskoj najviše raduješ da ćeš ga pokazati svom djetetu?”

“Plićine Waddena za vrijeme oseke, ujesen, kada sokol lovi plijen i kada je sunce doslovno zaklonjeno oblakom vivaka.”

“Koji glazbeni komad bi želio da čuje?”

“*Bachov St. Matthew Passion.*”

“To je tako žalobno!”

“Ali i utješno. I sve što je Dolly Parton ikada snimila, naravno.”

“Koje je tvoje najranije sjećanje?”

“Je li ovo ispitivanje?”

“Da.”

“Odijevanje kao princeza. Imali smo veliku pletenu košaru punu stare odjeće. Tamo je bio i veo od majčine vjenčanice. Stavio sam ga na glavu. Ne mogu se sjetiti što sam još odjenuo. Ali sjećam se da sam stajao ispred zrcala i mislio kako sam lijep i Jako šarmantan. Majka mi je rekla da sam tada imao tri godine.”

“Tko ti je bio prva prava ljubav?”

“Jacqueline van Essen. U vrtiću. Djevojčica sa naočalama i okruglog lica bucmastih obraza, nešto kao Kraljica Beatrix na ranim fotografijama. Zvala me jabukom svog oka. Mnogo sam razmišljao o tom izrazu: jabuka, oko, jabuka mog oka. Lijep izraz. Tajanstven. Zašto bi netko nekoga nazvao jabukom svog oka? Ali, to mi je jako

laskalo. I odmah sam se zaljubio. Mora da je trajalo barem šest mjeseci, što je čitava vječnost u toj dobi.”

Sjedili smo i tako pričali sve dok nismo popili vino. Tada sam ja popio pivo, a Ellen Spa, sa mjehurićima.

Kada smo izašli vani, rekao sam: “Otpratit ću te kući.” (“*She lives on Love Street, lingers long on Love Street*”, pjevao je Jim Morrison unutra.)

“Ali nije ti usput.”

“Monika mi nikada ne bi oprostila da joj pustim prijateljicu da se vraća kući sama usred noći.”

Nije bilo daleko do Ellenine kuće. Živjela je na rubu Jordaana. I naravno, pozvala me unutra da se ugrijem (temperatura je do tada pala ispod stupnja smrzavanja, istočnjak je puhao točno kroz moju jaknu, i uostalom, ovo nije bila jedna od onih večeri koje se završavaju pozdravom na vjetrovitom pločniku.) Kuća joj je bila mala i pristojno uređena. Drveni pod, sa ponekim sagom ili okruglim prostiračem iz Azije ili Latinske Amerike. Polica za knjige puna vodiča za putovanja. Drveni Buda na okviru kamina. Poster gvatemalskih Indijanaca na zidu. Pristavila je čajnik u malenoj kuhinji, a zatim došla i sjela pokraj mene na divan. I prije nego što je čaj bio i natočen, mi smo već ležali na podu i moja je ruka klizila preko njenih grudi, a ona mi je nježno stenjala u uho.

Sve je bilo poznato, i sve je bilo novo.

otišli smo u njenu spavaću sobu. Sa sobom je uzela čajnik i dvije šalice. Upalila je dvije svijeće. Svukli smo se i uvukli u krevet koji je bio hladan, ali se ubrzo ugrijao. Ljubili smo se i milovali, a ona je rekla, “Samo jednom. Ne više od toga.”

A ja sam rekao, “Da, jednom.” Pogledali smo se kada sam ušao u nju i ponovno rekli, “Samo jednom.”

Kasnije smo popili naš čaj, blizu jedno drugom, sa prekrivačem povučenim koliko je god to bilo moguće. A ja sam rekao, “Još nije bilo gotovo.”

I ona je rekla, “Ne.”

Ali, iznenada su naši glasovi zvučali drukčije. Iznenada više nismo bili toliko sigurni u sebe. Kada sam popio svoj čaj, brzo sam se odjenuo i poljubio je na odlasku.

Budi pažljiv je bilo zadnje što mi je rekla.

(Želja da se preljub zadrži u tajnosti također je genetski predodređena, kažu sociobiolozi. Otkriće povećava mogućnost nasilja i napuštanja, i stoga smanjuje mogućnost preživljavanja potomaka. Ali, prema Deesu, sociobiolozi pate od kroničnog nedostatka znanja o molekularnoj biologiji, i tako su njihove teorije klimave, izgrađene na temeljima od pijeska.)

27

Knjigovođe, to su oni”, kaže Dees. “I to ne baš kreativni.”

Pijemo treću čašu konjaka. Nakon Deesovih mudrih riječi o životu s pitanjima i životu s odgovorima, tema “Boova biološkog oca” (čiji se izbor u međuvremenu suzio na Nikoa Neerinckxa) više nije bila spomenuta. Preko otapanja polarnih pokrova, metode pojačanja snaga NK Feyenoorda, polako smo došli na Deesovu omiljenu temu. Priča. “Vode knjige za propalu ideologiju, isto kao što su i računovođe Trećeg Reicha pažljivo bilježile koliko je Ciklona-B potrošeno, dok su saveznički bombarderi već raznijeli pola zemlje u kamenčiće, a Rusi marširali u Berlin.”

Kad god se Dees uzruja, počne govoriti o ratu. To je naslijedio od oca. “To mi je u genima”, zaista priznaje, iako on, od svih ljudi, najbolje zna kolika je to glupost. Najveća svjetovna laž našeg vremena Jest da je sve u našim genima kaže Dees.

“Ti, takozvani moderni biolozi, imaju mnoštvo predrasuda o tome kako je svijet uređen, i sve što podržava te predrasude rastavljaju na dijelove i proučavaju sve dok se ne dokaže da je tako. Sve što čine Jest da dube na glavi da bi potvrdili vlastiti redukcijско-mehanistički pogled na svijet. Jednom u sto godina, naravno, pojavi se nekakav pametnjaković i predloži studiju koja bi mogla potkopati takav pogled na svijet. Ma što to pričam? jednom u sto godina nekakav luđak zaista započne takvu studiju i napiše članak o tome!”

Uzima Još Jedan gutljaj svog konjaka.

“Takvi članci ne nalaze svoje mjesto u našim izdanjima. Nećemo tolerirati pobune među redovima.”

Nema boljeg lijeka za depresiju, očaj, melankoliju i onaj oronuli osjećaj bespomoćnosti, od izlaska, meljući s Deesom o stanju u svijetu općenito, i konkretno, u znanosti. Već godinama Dees radi na knjizi koja će osporiti Darwinovu teoriju evolucije, jednom zauvijek.

“Mikrobiologija će Darwinu donijeti *coup de grace*, čekaj samo!” Isto je to rekao i kada me je onda protjerao iz izdavačke kuće, jer je smatrao da bih se trebao suočiti s gubitkom Monike, iako to nije rekao istim riječima. Neko smo se vrijeme znali vidjeti samo u barovima, gdje se mene znalo naći češće nego njega i to govori nešto. Nekada bih Boa ostavio kod roditelja. Pustili bi ga da spava u

mojoj staroj sobi, u mom starom krevetu, gdje smo se jednom Monika i ja poševili. (To se dogodilo dok su moji roditelji bili na odmoru. Brinuli smo se za poštu i biljke. Zbog toga smo se osjećali kao zločesta djeca. Kada smo bili gotovi, Monika me upitala, "Koje su bile tvoje adolescentne maštarije?" Kada sam joj ispričao, počela se smijati tako jako da se popiškila u moj krevet. Ali, moji roditelji nikada nisu saznali, a srećom, nije ni Bo.)

Ali obično bih poveo Boa sa sobom u bar. Tamo je dobro spavao, iako nitko ne bi primijetio; do tada je prestao zatvarati oči. Bo nikada nije imao noćne more u baru. On bi pio velike čaše mlijeka, ili sok od jabuke iz boce. I mislio je da lijepo miriše. "Ovdje jako lijepo smrdi", rekao je prilikom prvog posjeta. Tada još nitko nije spominjao pasivno pušenje PZ puritanizam još nije bio izmišljen.

"U Darwinovo doba", rekao je Dees, "nisu imali pojma kako izgleda unutrašnjost stanice. Zato je on mogao tvrditi da se oko razvilo iz fotoosjetljivih stanica. Što je on znao o tome što se događalo unutar fotoosjetljive stanice a posebno *kako* se događalo? Nije imao blagog pojma o tome koje se sve stvari moraju dogoditi da bi došlo do najjednostavnije funkcionalne promjene u stanici tog tipa, a da ne govorim ništa o strukturalnim *poboljšanjima*. Darwin nije mogao znati da su stanice pune neumanjivih složenih sustava a takvi su sustavi fatalni za teoriju evolucije."

(Neumanjivi složeni sustavi, kao što ml je Dees objasnio mnogo puta prije, ne mogu biti stvoreni korak po korak, u smislu manjih, slučajnih genetičkih mutacija. Oni rade kao mišolovka, na primjer: tek kada su svi sastavni dijelovi na pravom mjestu 1 obavljaju pravu funkciju u pravom trenutku. Ako je samo Jedan djelić odsutan, ili ne obavlja funkciju koja mu je predviđena, cijeli se sustav raspada i stoga čini beskorisnu prilagodbu, koja će nestati uslijed pritiska prirodne selekcije.)

"Danas", nastavio je Dees, "svaki molekularni biolog zna da je golema većina sustava koje proučava neumanjlvo složena. I stoga su stupovi cjelokupne moderne biologije truli do srži. Stvar je u tome da se oni to boje priznati. Zato jer bi se tada cijela neodarvinistička kuća od karata srušila!"

Dees je u tom trenutku pio margarite, što je bilo u vezi s nekakvom ljubavnom aferom tijekom godišnjeg odmora. Ja sam pio crno vino.

Intoksikacija koju uzrokuje crno vino čini tugu većom, ali i podnošljivijom. Mogao sam sjediti tamo slušajući Deesa i, u isto vrijeme, moja tuga zbog Monikine smrti bila je toliko velika da je mogla ispuniti cijeli kafić. Bilo je to kao da su buka, glasovi, muzika, do mene dolazili kroz zid od vune (samo je Deesov glas ostao isti; svaka riječ njegova uzbuđenog argumentiranja došla je jasno i glasno, tako da sam ga godinama poslije mogao citirati gotovo doslovno na njegovu zapanjenost). U isto vrijeme bilo je kao da nisam više sjedio za stolom nasuprot njega, s trogodišnjim sinom u krilu, nego kao da sam plutao kroz prostor, kroz dim cigarete i vonj ustajalog piva, oznojena tijela i jeftini parfem, i s visine gledajući uznemirenu masu, kao ptica, mrtva duša, kao Bog, glavom i bradom. I svuda oko mene moja se tuga nastavila širiti, ispunjavajući grad, zemlju, stratosferu. U trenucima kao što je taj, vjerovao sam da znam kako se Bo osjećao kada je rekao da je sanjao da je pao sa svijeta.

“Kažem ti”, rekao je Dees, “Hitlerove ideje o rasi bile su zasnovane na boljim argumentima nego Darwinova teorija evolucije.”

Nazdravili smo u to ime, i naručili smo još jednu margaritu i još jednu bocu crnog vina. A ja sam rekao, “Čuješ li to, Bo? Nemoj tražiti stvari koje potvrđuju tvoje omiljene stavove. Traži stvari koje im izmiču uporište. Tako tvrdi ujak Dees.”

Ali Bo nije čuo ni riječi. Bo je spavao širom otvorenih očiju. A sada, deset godina kasnije, ponovno sjedim s Deesom u baru, još jednom raspravljajući o bezumnim teorijama i pogledima na svijet koji se zadržavaju, iako svi znaju da nije tako, i pomislim; čovjek nije sposoban za učenje.

28

Studije su pokazale da je za posjetioce, koji dolaze čestitati roditeljima nakon rođenja djeteta, vjerojatnije da će reći da dijete sličići ocu, umjesto majci. Objašnjenje koje su znanstvenici naveli kaže da na taj način posjetioći nesvjesno pokušavaju uvjeriti oca kako nema razloga za brigu.

Postoje slučajevi, naravno, gdje je dijete pljunuti otac. Sličnost između George W. Busha i njegovog oca je toliko velika da se čovjek zapita je li je gđa. Bush uopće sudjelovala u procesu, ili se u ovom slučaju može govoriti o prvom uspješnom ljudskom kloniranju. Ali, da Jordijevo prezime nije bilo Cruyff, tko bi i pomislio da je on sin najboljeg nogometaša koji je ikada živio? I tko bi, na osnovu vanjskog izgleda, naveo Clausa von Amsberga kao biološkog oca kraljevića Willem-Alexandera od Oranje-Nassaua? Alex sličići na svoju majku. Kao i Bo, najstariji sin Nikoa i Anke Neerinckx. Dok Bo, sin jedinac pokojne Monike Paradies, sličići svojoj majci u istoj mjeri kao i čovjeku kojeg zove svojim ocem, ali koji to nije.

Ali, sličići li Bo Nikou Neerinckxu? Ne. Barem ne sudeći po fotografijama Nikoa Neerinckxa. 1 ne prema onome kako ga se sjećam, iako je to sjećanje maglovito i bez sumnje nepouzđano. Ali, značići li to išta? Možemo li, na osnovu različitosti u izgledu između oca i sina, izvućići nekakve zaključke o ljubavnom životu gdje. Cruyff ili Kraljice?

Za bilo koga tko je u potrazi za ocem svog sina, fizički je izgled nepouzđani pokazatelj. DNA test bi vjerojatno dao konačan odgovor, ali nisam siguran da se usudim gurati stvari u tom smjeru. Kao i obično, Dees je u pravu: nitko mi ne može jamčiti da će mi biti lakše živjeti s odgovorima nego s pitanjima. Tako da neću suočići Nikoa Neerinckxa s onim što sam doznao.

Ali neću odustati od mogućnosti da i dalje kopam po njegovom privatnom životu!

Nazovimo to osvetoljubivošću, ili nazovimo to perverzijom, ali nakon što smo Anke i ja onog poslijepodneva bezuspješno tražili imaginarno pismo u otvoru između greda, nakon što smo pogledali njene fotografije i nakon što mi je rekla da mora pokupiti djecu iz škole, kada sam se ustao i odjenuo svoj kaput, stajućići na vratima

okrenut prema njoj, pogledala me pogledom koji je u isto vrijeme bio i nevin i lukav (jer bio je to pogled djevojke u tijelu tridesetpetogodišnje žene) i rekla, "Ako opet budete prolazili susjedstvom, obvezno navratite. Uživala sam."

A ja sam odgovorio, "Učinit ću to."

Najveći klišeji u mitologiji moderne seksualnosti su usamljene kućanice koje idu u krevet sa peračima prozora, vodoinstalaterima ili poštarima. Ali, moglo se pretvoriti u taj klišeji samo zato što, seksolozi nas uvjeravaju, to predstavlja dnevnu praksu u našem seksualnom životu, koji je izravan rezultat naših sebičnih gena. Muškarac sa dobrim poslom u osiguravajućoj kompaniji može ponuditi stabilnost, koja je, povijesno govoreći, jedan od najvažnijih čimbenika za uspješno podizanje potomstva, ali inače, takav muškarac najvjerojatnije nije pobjednik. On se fizički ne može natjecati s muškarcima koji borave izvan kuće, muškarcima koji za život zarađuju svojim tijelima i rukama, umjesto svojim glavama (ili projektorima, papirima, kompjutorskim programima, video-kamerama i monitorima).

Perači prozora, vodoinstalateri i pošтари su idealni suparnici za dobar spermatski rat i nije nevažno što je mogućnost otkrivanja minimalna.

Pa kako se onda Erik Aldebos, alter ego kojim sam provalio u život i dom Anke Neerinckx, uklapa u sve ovo? Želi li Anke Neerinckx spavati s njim? Šalju li je njeni geni stazom preljuba i prijevare, ili u njemu prepoznaju inferiornog davaoca sperme koji zapravo nema dijete, pa stoga ona ne osjeća nikakvu požudu prema njemu?

Nikada nisam znao koliko je ugodno iznenada imati cijeli drugi identitet na raspolaganju. Ne morati više biti Armin Minderhout, s mrtvom dragom preljubnicom, s djetetom koje nije njegovo i ženom koja se želi udati za njega, ali kojoj nikada neće moći dati nasljednike. Erik Aldenbos je alternativa siromašnog čovjeka da kupi kartu za pošten dio svijeta. (Ta se misao, o kupnji jednosmjerne karte za drugu stranu svijeta, stvarala u mojoj glavi Još otkada sam prvi put čuo riječi *Klinefelterov sindrom*.)

Jednog sunčanog, proljetnog dana, tik prije podneva, Erik Aldenbos stoji ispred kuće Anke Neerinckx. Pod rukom nosi drvenu kutiju koja sadrži dvije boce izuzetno dobrog bijelog Bordeauxa: Chateau

Anniche 1992. godište. Snažno, suho vino, više cvjetno nego voćno, i s opojnom aromom koju može zahvaliti Sauvignon grožđu. Ovoga je puta prvo nazvao. Pitati odgovara li. (je li suprug kući.) Odgovaralo je. (Nije bio kući.)

Ona otvara vrata u svijetlim ljetnim hlačama i širokoj majici kratkih rukava. Opušteno, lagano, ali u isto vrijeme jako promišljeno i pažljivo usklađeno. Nježna plava boja njene majice slaže s bojom njenih očiju. Obula je lanene cipele, koje su nešto između espadrila i papuča. Ona je kućanica, ah svjetska kućanica. Uručujući joj bocu vina pomislim: ovo je film B kategorije. Filmovi B kategorije uvijek imaju sretan svršetak, ali gotovo ih nikada ne pogledam do kraja.

Na stol su postavljeni plastični crni prostirači, neravni keramički tanjuri i set krupnog, naglašeno dizajniranog pribora za jelo od nehrđajućeg čelika. Vinske čaše stoje na jasno plavim podlošcima. Na žuto ožbukanim zidovima ponad naših glava otkucava stari zidni sat.

“Uzdravlje”, kaže ona, nakon što je maslac stavljen na stol, te svježi losos, kapari, masline, chorizo i šlapa, zdjelica s pekmezom od ribiza i sa srebrnom žličicom, koju joj je baka ostavila, i naravno, svježi kroasani.

“Za dobar život.”

“Za opasan život kod kuće.” Kucnuli smo se čašama i pili, smijali se, jeli, i sunce je sjalo kroz prozor, a dok je ponad naših glava sat otkucavao vrijeme ona je željela saznati tko sam, pa sam i sam postao znatiželjan. 1 tako sam krenuo izdajničkim putem istine, laži i izmišljotina, koji su trebali dati odgovor na pitanje: tko je Erik Aldenbos, i hoće li poševiti Anke Neerinckx?

“Čime se bavite?” upita je.

“Radim kao nezavisni redaktor za izdavača znanstvene literature.”

“Oženjen, zaručen, razveden, slobodan?” “Slobodan.”

“Zašto?”

“Zašto ne?”

“Zato jer je ljepše biti dio para nego biti sam.” “Mislite?”

“Vi ne?”

“Ne nužno. Ovisi.”

“O čemu?”

“O partneru, za početak. Mislim, druga osoba mora biti toga vrijedna.”

“Vrijedna čega?”

“Svega čega se moramo odreći.”

“Imate li se odreći mnogo toga?”

“To bih ja vas trebao pitati. Jeste li se morali mnogo toga odreći?”

“Da”, odgovori ona.

“A sada ćete mi reći da ste dobili mnogo zauzvrat.” “Tako je.” Nasmije se i odgrize komadić svog kroasana, pri čemu joj se malo pekmeza zalijepilo na gornju usnu. Uskoro ga poliže vrškom jezika, te uzimajući gutljaj vina upita, “Jeste li ikada voljeli nekoga toliko da ste željeli podijeliti svoj život s tom osobom?”

“Da.”

“I, što je pošlo po krivu?”

“Ostavila me zbog drugog.”

“Znate”, kaže s iznenadnim žarom, “kada sam imala osamnaest godina, bila sam sigurna ujedno: da si nikada neću dopustiti da me se svede na klišej na koji su se sveli svi ljudi oko mene. A pogledaj me sad.”

“Kako ste upoznali svog supruga?”

“Na putovanju. On je bio turistički vodič. Koji klišej.” Nasmije se rugajući se sama sebi.

“Tada ste imali dečka”, kažem. “Vas dvoje ste pokušali spasiti vezu tim zajedničkim putovanjem.”

Pogleda me u čudu. Zatim prasne od smijeha. “Da, točno tako! Moj Bože, zar je to tako predvidljivo? Oh, to je užasno!”

“Nije važno”, kažem. “Govoriti sebi, kada imaš osamnaest, da nikada nećeš biti kao svi oni bezvezni ljudi, jednak je klišej kao i postati jedan od tih ljudi na kraju. Stvari koje pop zvijezde pričaju o ljubavi jednako su isprazne kao i brak roditelja prosječnog tinejdžera. Jedina je razlika što tinejdžer to još ne shvaća.”

“Što bismo onda trebali učiniti? Mislim, što učiniti nakon što to shvatimo? Trebamo li se predati, otpisati ljubav, baciti je gdje i drugo smeće?”

“Moramo je ponovno izmisliti”, kažem, nemajući pojma što time mislim.

“Kako to mislite?”

“Postoji vrsta ljubavi koju imaju naši roditelji, ili barem slika koju djeca imaju, i koju su uvijek imali, o takvoj vrsti ljubavi. Ljubav koja se zasniva na sporazumima, praktičnoj potrebi za preživljavanjem. Ona vrsta ljubavi

za koju mladi misle da se ne zaslužuje zvati ljubavlju. To je pragmatična ljubav, i zato je u najboljem slučaju polovična. Zatim, tu je ona vrsta ljubavi koju mladi osjećaju: bezuvjetna, velika, sveobuhvaćajuća ljubav koja izaziva divljenje, ljubav o kojoj je pjevano u sto tisuća hitova. Ali i to je polovična ljubav u najboljem slučaju, zato jer je utopijska ljubav. A utopije, nakon što se ostvare, u istom trenu postaju svoja suprotnost. Na način na koji se velike, zadivljujuće ljubavi, nakon što prerastu u nešto trajno, uvijek pretvore u pakao. Pročitajte Pintera. Zbog toga romantični junaci imaju samo jedan način preživljavanja: da umru mladi. Da su Romeo i Giulietta dobili priliku da se vjenčaju, nikada ne bi našli svoje mjesto u svjetskoj literaturi. Ili bi ga našli u *Tko se boji Virginije Woolf?*”

“Pa?”

“Pa što?”

“Pa, rekli ste da moramo ponovno izmisliti ljubav. Ali, kako to učiniti?”

“Ljubav koju imaju naši roditelji i ljubav koju osjećaju mladi ljudi imaju jednu stvar zajedničku”, kažem bez ikakve ideje o tome što ću reći slijedeće. “Oboje su sebične. Možda moramo izmisliti ljubav koja više neće biti samoživa. Možda je ljubav potpuno drukčija od onoga što o njoj pretpostavljamo. Možda uopće ne dolazi od

nas. Ne iz srca, kako vjeruju romantičari, niti iz našeg mozga, kako misle racionalisti, pa ni iz naših gena, kao što pričaju biolozi. Možda je ljubav ništa drugo doli ono što da je život. A u tome možete sudjelovati, ili se možete od toga ograditi. Možete pripomoći, ili boriti se protiv toga. Ali opet, možda je sve ovo gomila gluposti.”

(Bog je ljubav, rekao sam Bou dok je još bio malen, i ljubav je Bog. Ali kasnije, nakon Monikine smrti, nakon što sam mu pričao o Božjoj sobi tame u Kući znanja, vratio se iz škole kući jednog poslijepodneva i rekao, “Jedan je dječak iz mog razreda rekao da je Bog velika zraka svjetlosti, nešto kao sunce, samo različit I ako učiniš nešto loše, on se naljuti i grmi, baš kao oluja. je li to istina?” A ja sam mu odgovorio, “Ne, to nije istina.” Onda je upitao. “Pa što je

onda?" A ja sam mu odgovorio, "Ne možemo znati što je Bog. Bog je misterij koji ne može biti razriješen." Isto vrijedi i za ljubav.)

je li Erik Aldenbos spavao s Anke Neerinckx?

Ne.

Je li imao priliku?

Da, kaže Erik Aldenbos, nesmetan samoispitivanjem koje slijedi neizbježno nakon otkrića da vaše dijete zapravo i nije vaše.

Bi li konačna osveta bila poševiti ženu čovjeka koje je poševio vašu ženu?

Ne. Konačna osveta je ne učiniti to, iako je moguće. (Govorim si u vlaku na povratku u Amsterdam. Ne uspijevam više od toga.)

29

"Je li je Niko Neerinckx bio na pogrebu?"

"Oh, Armine, još uvijek misliš da je on taj?"

"Samo sam pitao je li bio na pogrebu."

"Naravno da jest. Svi iz Small Worlda su bili na pogrebu."

U pravu je. Svi su bili tamo. Izuzev dva turistička vodiča koji su u to vrijeme bili u Africi. Monika je prije smrti bila na putovanju. Za nekoliko je tjedana trebala krenuti na novi posao.

Ja sam bio taj koji je nazvao Small World onog dana kada je Monika umrla. Tog su poslijepodneva dvojica njenih kolega trebali doći posjetiti je u bolnici. Nazvao sam da kažem da više nije potrebno. Svi telefonski razgovori koje sam obavio tih dana još su mi svježiji. Bilo je to kao da sam isključio sve druge utiske i zabilježio samo te razgovore, s bolnom preciznošću. Na mene je najveći utisak imala tišina na drugom kraju žice, nakon što bih rekao što se dogodilo.

"Ne morate dolaziti u bolnicu. Monika je preminula jutros."

Tišina.

"Došla je svijesti za trenutak, jučer. Rekla je: *Umirem. Žao mi je.* I više se nije probudila."

Tišina.

"Monika je mrtva."

Tišina.

"Uzdahnula je jednom. Duboko. Zatim je sve bilo gotovo."

Tišina.

Svakog puta sam koristio druge riječi, ali je svaki put reakcija bila ista. Osim kod Monikine majke. Ona je odmah spustila slušalicu.

Moja je majka dugo šutjela. Tada je počela tiho jecati. "O, Armine. O, Armine, o Armine." Tada je moj otac uzeo slušalicu. "Reci mi da to nije istina!" "Istina je." "O Bože! O Bože! O Bože!"

Bilo je mnogo plača na drugom kraju linije.

Ali ja nisam mogao plakati.

Ėak ni kada je *Erbarme dich* iz *St Matthew's Passion* ispunio auditorij, odmah nakon *I Will Always Love You* Dolly Parton, i kada je došlo do mnogo prigušenih jecaja i šmrcaja. (Ellen još uvijek ne može slušati najljepšu Bachovu ariju bez da joj se oči ispune

suzama. Sjedimo skupa na divanu, i nakon što Peter odbija svog Gospoda po treći put, a evanđelist govori kako pijetao kukuriče i kukavički se učenik prisjeća riječi Isusovih *Prije nego što pijetao zakukuriče, ti ćeš me se već tri puta odreći* i nakon što on odlazi gorko jecajući, ja joj uzimam ruku i milujem je, i milujem, i milujem dok sve ne završi i zbor dođe da nas oboje utješi.)

Ako sam odmah uzmaknuo pred Tobom, vrati me natrag;

Ako nas je Tvoj sin svojim strahom i smrtnom patnjom darovao

Neću nijekati krivnju, ali Tvoja milost i dobrotu Su puno veće od grijeha koji se u meni nalazi.

Za Bacha, ne morate biti vjernik. Dovoljno je da imate srce koje se nije pretvorilo u kamen.

“Niko Neerinckx ima sina koji se zove Bo.”

“Kako to misliš?”

“Točno onako kako sam rekao: najstariji sin Nikoa Neerinckxa zove se Bo.”

“Niko Neerinckx nije Boov otac, Armine.”

“On ima petogodišnjeg sina koji se zove Bo. I drži Monikinu sliku u obiteljskom albumu.”

“O čemu pričaš? Odakle ti ta pomisao? Kako znaš sve ovo?”

“Posjetio sam njegovu ženu. Zove se Anke. Anke Neerinckx.”

“Njegovu ženu? Kada? Što to dovraga pokušavaš, Armine?”

“Pronaći neke odgovore. Posjetio sam i Robberta. Robberta Hubeeka, tipa s kojim je Monika bila prije nego je bila sa mnom. Nije on, u svakom slučaju. I nije ni njezin liječnik, također.”

“Njezin liječnik? Sumnjao si na njezina liječnika?” Ellen prasne od smijeha.

“Nije to tako neobično.”

“Ali, nije bio on?”

“Ne.”

“Pa, što si ga pitao? Kako si načeo tu temu? Jeste li vi otac mog sina?”

“Baš tako. Ali nije. Također sam ga pitao je li mu se povjerila. je li mu spomenula nešto o tome da postoji netko drugi. Ali nije.”

“A sada si iznenada uvjeren da je to bio Niko Neerinckx.”

“Da. Niko Neerinckx je Boov otac. Otac dvojice Boa, da budem precizan.”

“Moj Bože, Armine. I to si rekao njegovoj ženi?”

“Ne. Još ne.”

“Pa, ja ne bih. On nije taj, Armine. Nije postojalo ništa između Monike i Nikoa. Uopće se nije zanimala za njega. U to sam jako, jako sigurna.”

“Ma daj, Ellen. Ako ne znaš tko je bio, ako nikada nisi ni posumnjala da me je Monika varala, kako bi onda znala tko joj je bio ‘napet’ a tko nije? Što doista znaš o njoj, Ellen?”

“Armine, nemoj. Nije istina.”

“Daj mi onda jedan dobar razlog zašto bih ti trebao vjerovati. Jedan dobar razlog! Znaš li ti nešto što ja ne znam? Ne? E, pa vidiš! Zašto je Niko morao svog sina nazvati Bo, iako mu je žena smatrala da je to čudno ime? Objasni mi to, Ellen, kad toliko mnogo znaš. Nije li to malo previše slučajnosti? Ha?”

“Nemoj, Armine.”

“Pa? Odgovori mi! Ne želiš vjerovati da bi Monika ikada napravila nešto slično. Da bi se mogla ševiti s tipom u kojeg si ti bila tako beznadno zaljubljena. To ti slama srce. Ali, sranje, Ellen, što misliš da se dogodilo s mojim srcem? Ne mogu se sakriti od istine, ne mogu joj se izmaknuti kao ti. Ne mogu zatvoriti oči! Ne znaš kako je to izgubiti svog sina nakon trinaest godina. Ne znaš kakva je, ljubav roditelja prema djetetu. Oh, Bože, Ellen, nemoj! Nemoj to činiti! Ne sada! Isuse Kriste!”

Ostavio sam je u suzama. Izašao sam van. Na kišu. Tračnice su nekada prolazile ulicom gdje živim. Vagoni puni kave, kakaa i hladnih trupala iz klaonice su prolazili ovuda. Sada većinom prolaze kamioni za selidbu, dovozeći Ikea pokućstvo mladim ambicioznim parovima, kojima ovo susjedstvo služi kao stanica na putu prema neizbježnoj obiteljskoj kući. Živimo među ostacima slavne prošlosti, među ljudima punih snova o budućnosti. Nije prošlo mnogo od vremena kada sam to smatrao utješnim.

Hodao sam dok me noge nisu zaboljele. Tada sam se vratio kući. Ellen je još uvijek sjedila na divanu u dnevnoj sobi. Ali ja sam otišao u krevet bez riječi. Odmah sam zaspao. Sanjao sam da ševim Anke Neerinckx i da Ellen to gleda, i da plače, i plače, i plače, ali ja sam svejedno nastavljao sve dok Anke nije svršila, vrišteći. Slijedećeg

sam jutra imao užasnu glavobolju. Slijedećeg jutra, mjesto pokraj mene u krevetu je bilo prazno i hladno.

Odem u Boovu sobu. Još uvijek spava, ali kada sjednem na rub kreveta, on se probudi.

“Što se dogodilo?”

“Ništa. Ellen i ja smo se posvađali.”

Gleda u mene, kapaka još teških od sna. “Je li loše?” “Ne znam. Ne. Sve će biti u redu. Uvijek bude u redu.” Ali Bo ne vjeruje u to. U to ne vjeruje još otkad je imao tri godine, kada mu je umrla majka. Zabrinut je. Ne želi me pogledati. Sjedi na rubu svog kreveta. Odrasta, mislim. Počinju mu rasti dlake na listovima. I iznenada mi panika udari ravno u srce. Ja ne mogu bez njega! Ne smijem ga nikada izgubiti! Ne smiju mi ga oduzeti! Oni. Oni? Tko?

“U zadnje vrijeme si ... drukčiji”, kaže on. “Rastresen.” Još uvijek ne gleda u mene. Slijedim njegov pogled. Gleda u srebrnastog guštera koji nepomično stoji na stijeni, glave okrenute prema blijedom jutarnjem svjetlu koje dolazi kroz prozor. Boa krasi strpljenje njegovih omiljenih kućnih ljubimaca. Kao što gušter čeka trenutak da popusti pažnja muhe, Bo može čekati trenutak u kojem ću ja spustiti svoje ograde.

“Da”, kažem. “Bolničke pretrage su me pogodile više nego što sam očekivao.” Prezirem sebe zbog toga što mu lažem što mu moram lagati. “Možda”, kažem, “bi trebali nekamo otići, nas dvojica.”

Gleda me. “Nas dvojica? Što je s Ellen?”

“Ellen se može brinuti za sebe. Treba joj malo vremena za razmišljanje. A i njoj će biti drago da me ne gleda neko vrijeme.”

“Da”, reče. A zatim, nakon duge tišine, vrlo oprezno, “Da, to je u redu.”

Gušter okreće glavu za mrvicu prema suncu. Zatim se opet ukoči.

“Gdje ćemo ići?” upita.

“Na koliko dugo ćemo otići?”

“Na dugi vikend?”

“Otoci Wadden?”

“Koji?”

“Ameland?”

“Zvuči dobro.”

Armin je lud, napisala je na pijesku na Amelandu. “Što piše?” bio je upitao Bo. Taman je navršio tri godine. Postavljao bi pitanja po cijeli dan. Rekao sam mu što njegova majka tvrdi o njegovom ocu. On se u potpunosti složio s njom.

“Armin je lud! Armin je lud!” vikao je. A ja sam mu prijetio da ću njime nahraniti galebove, baciti ga u pjenu valova, zakopati ga u mokri pijesak. A on je vriskao i smijao se, i bježao od mene koliko brzo su mu to njegove čizmice dopuštale. A val je došao i isprao slova. I iznenada mu je lice opet bilo zamračeno.

“Što je, Bo?” upitala je Monika.

Ali on nije odgovorio. Zgrabio joj je ruku, i skupa su odšetali do dina. A ja sam ih gledao dok mi je more prelazilo po gležnjevima, i pomislio: sretan sam koliko to čovjek može biti.

30

Bo i ja stojimo na nasipu Enkhuizen. Voda IJsselmeera je duboka, tamno zelene boje. Bijeli konji i tamne sjene oblaka prelaze preko nje u brzom pokretu. Na udaljenom kraju mogu se vidjeti obale Friesland i zvonici Stavorena.

Bo uzima dalekozor i gleda. Od vjetra gotovo gubi ravnotežu.

“Dođi”, kažem. Hodamo branom do mjesta gdje voda udara u crni bazalt. Sada brana stoji između nas i najgorih vjetrova. Bo ponovno prinosi dalekozor očima.

“Jedan plavi automobil vozi uz nasip”, kaže on.

“Kojeg tipa?”

Ali on ne vidi tako dobro.

Bo ima velike crvene mrlje na obrazima, a kada je spustio dalekozor da mi ga doda, vidio sam blistavi pogled u njegovim očima. Smije se piskutavim smijehom sličnom hihotu. “Hi hi! Hi hi hi!”

Jato kormorana leti nisko ponad vode, u našem smjeru. Kroz dalekozor se može vidjeti kako lete boreći se s vjetrom.

“Bo, pogledaj”, povičem, “kormorani!”

Ali Bo je već odšetao. Čuči na bazaltnim gromadama čupkajući nešto između kamenja svojim tankim djetinjim prstićima. Tako je bilo godinama: ja sam gledao ptice kako lete u zraku, a Bo ono što mu je puzalo oko stopala. Da bismo vidjeli ono što se događa u svijetu nama ispred nosa, trebamo druge ljude, isto kao što slijepci trebaju pse.

Objasnio sam mu to u kući, na kuhinjskom stolu. Uzeo sam kompas i nacrtao krug na komadu papira. “Zamisli da je ovo Zemlja”, rekao sam. “Onda je ovo Sjeverni pol, ovo Južni pol, a ovdje je ekvator”, kažem i označim slovom S vrh kruga, J dno kruga, te prepolovim krug horizontalnom linijom.

“Stručnjaci tvrde da udaljenost od središta zemlje do površine iznosi otprilike šest tisuća i četiri stotine kilometara. TU udaljenost nazivamo polumjerom. Ali, puno je korisnije znati koliko iznosi npr. udaljenost od Sjevernog pola do ekvatora. Da bi to saznao, moraš koristiti formulu za koju kažu daju je izmislio Pitagora, starogrčki filozof. Formula glasi: opseg kružnice jednak je polumjeru pomnoženom sa dva, te pomnoženom s brojem pi. Što je broj pi?”

Pije slovo grčkog alfabeta, slično našem slovu *p*. Ali, pi je također i broj, sa mnogo znamenaka nakon decimalne točke, i približno iznosi 3.142.”

“Oh”, rekao je Bo.

“Dakle, ako opseg kružnice iznosi dva puta polumjer, pomnoženo sa pi, tada je lako odrediti udaljenost od Sjevernog pola do ekvatora. Zato jer tada iznosi dva puta šest tisuća i četiri stotine, puta 3.142, podijeljeno s četiri.” Dao sam mu kalkulator, i pustio ga da sam izračuna.

“Udaljenost od Sjevernog pola do ekvatora”, svečano je izjavio, “iznosi deset tisuća i pedeset i četiri zarez četiri kilometra.”

“Jako dobro”, nastavio sam. “Ako je Pitagora bio u pravu, u svakom slučaju. Idemo ga provjeriti.” Uzeo sam klupko konca iz kredenca i odrezao komad. “Položi to preko kruga što pažljivije možeš.”

Dok mu je jezik prelazio usnama, Bo je učinio kako mu je rečeno. Zatim smo ravnalom izmjerili komad konca koji je bio potreban da bi se zatvorio krug. Zatim smo izmjerili polumjer kruga.

“Sada ćemo podijeliti opseg koji smo upravo izmjerili sa dva, zatim sa pi, ili 3.142. I što smo dobili?”

“To je Jednako polumjeru!” povikao je Bo u oduševljenju.

Nacrtali smo još dvije kružnice, na praznim listovima papira, obje različite veličine. I ponovno smo iskoristili konac da bismo izmjerili opseg i polumjer. Još jednom. Bo je mjerenja upisao u kalkulator i izračunao. I svakog je puta rezultat bio ispravan.

“Zbog toga pi zovu božanskim brojem”, rekao sam. “Zato jer nam dopušta iznenađujuće točna predviđanja o opsegu kružnice, samo na osnovu onoga što znamo o polumjeru. A to nije sve. Broj pi je ugrađen u svakakve prirodne fenomene. U numerički odnos između glazbenih tonova, na primjer. Čak i u razmak mladih listova na grani. Ali, o tome ćeš saznati više kada za to dođe vrijeme. Zasad ćemo ga koristiti za nešto drugo.”

Nalio sam nam piće. Čašu Cole za Boa, viski za sebe.

“Znači, sada znamo da ćeš, ako hodaš od Sjevernog pola do ekvatora, prijeći deset tisuća kilometara. A ako uzmemo u obzir da je Sjeverni pol najviša točka zemaljske kugle, koliko kilometara moraš prijeći idući nizbrdo, govoreći otprilike?”

“Šest tisuća i četiri stotine!”

“Točno! Ali, sada stiže teži dio. Ako bi te postavili na Sjeverni pol” nacrtao sam čovječuljka pokraj slova S “prvo bi ti se činilo da se zemlja gotovo uopće i ne zakrivljuje prema dolje. Ali, što dalje ideš, to ona postaje strmija. Dok bi došao do ekvatora, hodao bi gotovo potpuno prema dolje. To je ono što stručnjaci zovu teoretskim nagibom zemaljske kugle. Proračun tog nagiba prilično je složen, ali ako je poznat polumjer, ishod je jednako računljiv kao i opseg kruga samo što se koristi druga formula. Prema znanstvenicima koji su izveli ove proračune, točka na zemlji koja je od tebe udaljena osam kilometara, na primjer. je nekih četiri metra niža. Kažu da to objašnjava zašto nam se, kada brod otplovljava od nas, čini da polako nestaje iza horizonta. Moglo bi se pomisliti da brod tone u valove, isto kao što su i stari Grci vjerovali da sunce nestaje iza zapadnog obruča zemlje. Oni su vjerovali da velika kola vođena vatrenim konjima tamo čekaju svaku večer da odvedu sunce na drugu stranu svijeta, tako da bi se moglo ponovno uzdići na istoku slijedećeg jutra.”

“Ali, ono što se stvarno događa”, rekao je Bo, “jest da se Zemlja okreće kao lopta, i brodovi ne nestaju u moru, a sunce zapravo ne ide gore-dolje.”

“Točno!”

Bo je uzeo gutljaj Cole i rekao, “je li to sve što si me htio naučiti? Ja već znam da je zemlja kugla, i da se brodovi ne potapaju na horizontu, nego silaze jer je more zakrivljeno, baš kao i zemlja.”

“U redu, ali još nisam završio”, rekao sam. “Vidiš, ovdje postoji pravi problem. Napokon, teoretski nagib zemaljske kugle se povećava s udaljenošću, kao što smo vidjeli na primjeru kružnice koju smo nacrtali. Za osam kilometara, nagib iznosi samo četiri metra, ali za šesnaest kilometara nije osam, već dvadeset. A za dvadeset kilometara iznosi trideset i pet. Drugim riječima, na osnovu proračuna koji pretpostavljaju da je zemlja okrugla, bilo bi nemoguće vidjeti branu, kuću ili čak crkveni zvonik na nekoj većoj udaljenosti. Sutra ćemo to pokušati. Kako bi bilo da odeš po atlas?”

Bo je skliznuo iz stolice i otrčao u svoju sobu. Nije čak morao ni upaliti svjetlo da bi pronašao atlas.

“Okreni na kartu Nizozemske. Vidiš li Enkhuizen? I Stavoren?”

Bo je prstom pokazao na dva grada na karti.

“Koja je udaljenost između njih?” Pomoću svog ravnala i skale na dnu karte, Bo nije imao problema s proračunom udaljenosti.

“Nešto više od dvadeset kilometara.”

“Dobro. To znači da bi teoretski nagib trebao biti nešto viši od trideset i pet metara. Što bi značilo da se iz

Enkhuizen ne bi smio vidjeti Stavoren, čak ni sa vrha brane. Sutra ćemo otići u Enkhuizen, da vidimo je li teorija doista objašnjava stvarnost.”

“Tata, znači li ovo da je svijet ustvari ravan?” upita Bo u automobilu, na putu kući.

“Ne vjerujem, Bo. Svi se slažu da je Zemlja okrugla. Barem, gotovo svi. To se može vidjeti prema slikama koje su slikane iz svemira. Ali važno je zapamtiti da ljudi misle da znaju mnogo stvari, ali većinom oni samo vjeruju u njih. U školi te uče da je svijet okrugao, tako da svi govore da znaju kako je to istina. Jednom sam upitao svog profesora iz zemljopisa zašto se Stavoren vidi s brane na Enkhuizen. *Ali, Armine*”, odgovorio mi je, *“to je sasvim jednostavno.”* Počeo je crtati nešto na ploči. To je bilo na početku sata. Do kraja sata, ploča je bila prekrivena matematičkim proračunima. Profesorovo lice bilo crveno kao cikla, znoj mu je curio niz lice, ali još nije mogao odgovoriti na moje pitanje. Dva dana kasnije sreo sam ga na hodniku. *“Ah, Armin Minderhout”*, rekao je. *“Što se tiče brane u Stavorenu. Razmišljao sam o tome, i odgovor je, naravno, da se može vidjeti iz Enkhuizen zahvaljujući refleksijama u atmosferi. Fatamorgana, u biti. Baš blesavo od mene što se toga nisam prije sjetio, ali sada se barem možeš opustiti. Vjeruj mi. Zemlja doista jest okrugla, a ne ravna, ne kao što si ti na trenutak pomislio.”* I Bo, to je točno ono što ljudi čine: pretpostavljaju stvari na određen način, jer im je nekakav autoritet tako rekao, i zbog toga što se drugi ljudi slažu da je to istina. je li to doista tako, jesu li stvari doista onakve kakvima ih smatramo, većina ljudi o tome nema blagog pojma. Nemoj to nikada zaboraviti.”

31

Moj otac je umro.

Telefon je zazvonio.

“Jesam li dobio gospodina Minderhouta? Gospodine Minderhout, vaš otac je preminuo.”

To je susjed mog oca, umirovljeni činovnik koji je radio u državnoj poreznoj službi, i koji je svake godine običavao pomagati mom ocu sa njegovom poreznom prijavom, u zamjenu za bocu dobrog vina.

“Vaš otac sjedi preko puta mene u svom naslonjaču kraj prozora”, kaže. “Išao sam odvesti Borisa u šetnju. Vidio sam ga kako sjedi tamo i mahnuo mu, ali nije mi odgovorio. Pomislio sam: mora da ponovo razmišlja o Marijke. Svakog dana osjeća kako mu vaša majka nedostaje, tako kaže. Ali, kada sam ponovo prošao onuda, još uvijek je sjedio u istom položaju. I još uvijek me nije vidio. Pa sam pomislio: nešto nije u redu. Otišao sam do stražnjeg dijela kuće. Vrata nisu bila zaključana. Rekao sam Borisu, *Boris, čekaj!* Jadno pseto nije razumjelo. Ali, mislio sam: ne želim tu životinju u blizini. Imao sam neki osjećaj. Svjetiljka u dnevnoj sobi Još je bila upaljena. Pa sam je isključio. Mora da je tako sjedio cijelu noć. Čaša vina je Još uvijek bila na stolu. Napola puna. Ili napola prazna. Zavisi kako na to gledate. Burgundac. Vaš je otac još uvijek imao nekoliko jako dobrih Burgundaca.”

Ne prestaje pričati.

“Jučerašnja pošta je na stolu. Dva bankovna izvještaja i prospekt proizvođača građevnih materijala. Čitao je knjigu. Nešto vjersko. Nisam znao da vam je otac

religiozan. Ali, opet, kad ostarimo i počnemo ... Mislim, možda je imao predosjećaj, tko zna? Nekada čitamo o takvim stvarima. Bach je znao kojeg će dana ... Kažu da je taj datum ubacio u mnogo svojih kompozicija. Ja se ne razumijem u glazbu, naravno, to sam negdje pročitao. Prije nekoliko godina. Ali nisam to zaboravio. Nekada se to događa, s takvim stvarima. Nastavljate razmišljati o tome dugo vremena. Pročitajte nešto slično i pomislite: je li to zaista moguće?”

Ėujem pasji cvilež u pozadini.

“U redu, dolazim! To je Boris. Ne razumije što se događa, jadni psić. Ostavio sam ga vani. Pomislio sam: ne treba mi taj pas u blizini.

Gospodine Minderhout?” “Da.”

“Pomislio sam: ne čujem vas više. Mislim, možda bi bilo dobro kad bi vi ... Mislim.”

“Stižem”, kažem. “Hodite do Borisa. Ja dolazim. Pozvonit ću vam kad dođem.”

“Oh, to je odlično. Da, to je odlično.” Glas mu je pun olakšanja. Nema više prizvuka panike u njegovu glasu. “Ne morate brzati. Mislim ...”

“To je u redu, gospodine Bruggeman. Puno vam hvala. Stižem.”

Ellen je na poslu.

Bo je u školi.

Moj otac je mrtav.

Nazovem Ellen da joj kažem loše vijesti.

“Dolazim odmah”, kaže ona.

“Ne, ja ću te skupiti. Možemo se skupa odvesti tamo.”

Ljubazna je prema meni u autu. Na način na koji samo ona može biti ljubazna. Malom gestom, dodirom, frazom.

“Čovjek se može na svašta naviknuti. Ali, ne i na stvari koje ne očekuje.”

Odvozimo se do Abcoudea. Ispred ulaza je mjesto za parkiranje. Moj otac sjedi gledajući kako parkiram auto na svoje mjesto. Pogrešno sam procijenio udaljenost od ruba pločnika. Stražnja desna guma zagrebe o beton. Podno prednjeg prozora cvatu žuti narcisi. Treba mi mnogo vremena da skupim hrabrost i izađem iz automobila. Moj otac ne ustaje. Ne otvara vrata.

Moj je otac umro. Mislim da mi to polako sviće.

Boris, čupavi crni mješanac, laje i uzbuđeno skače po mliječno-bijelom staklu ulaznih vrata gospodina Bruggemana. Starac se pojavljuje za minutu. Blijed je, a ruke mu dršću. U njegovim godinama, sigurno misli da je on slijedeći. (Ja razmišljam: zar nije zapravo bio njegov red? Zar nije očito da je on trebao umrijeti prije mog oca? Ali, sudbina je htjela drukčije. Prema mom iskustvu, sudbina često donosi neočekivane odluke.)

“Gospodine Minderhout. Gospođo”, kaže. “Drago mi je da ste stigli. Molim vas, uđite. Boris, dolje! Sjedi! Dobar pas! Vaš otac ...”

“Vidjeli smo ga.”

“Da, naravno. Boris, dođi Vamo!” Pas, koji je glasno lajao i mahao repom na putu prema vratima, vraća se u sobu. Starac se teškim hodom odvuče do kuhinje, otvori staklenku i izvadi nekoliko komadića sušene pseće hrane.

“Sjedni!” Pas sjedne.

“Čekaj.” Čovjek podiže emajliranu bijelu zdjelu na kojoj je crvenim slovima napisano PSIĆ. Pas gleda i plazi jezik. Ali se ne pomiče. Čovjek spušta zdjelicu na pod, a pas još uvijek čeka.

“Uzmi!” 1 životinja pohlepno navaljuje na pseću hranu.

Izlazimo iz dnevne sobe, u hodnik, i gospodin Bruggeman zatvara vrata za sobom. Na kraju hodnika su vrata koja vode u vrt. On hoda ispred nas.

“Pazite da zatvorite vrata za sobom”, kaže. “U zadnje vrijeme Borisu uspijeva otvoriti vrata hodnika.”

Dok ulazimo u vrt zaista čujemo glasno spuštanje kvake, a potom uzbuđeno lajanje iz hodnika. Borisova se crna glava pojavljuje na prozoru stražnjih vrata. Svi troje smo se morali tome nasmijati. Zatim smo u vrtu moga oca. Tu je sanduk ljubičica koje čekaju da ih se posadi. Gospodin Bruggeman otvara stražnja vrata i ulazi unutra. Pred vratima dnevne sobe, zastane.

“Molim vas. vi prvi”, kaže. Postrance prođemo pokraj njega, prvo Ellen, zatim ja. Uđemo u sobu i ugledamo mrtvog čovjeka u naslonjaču pokraj prozora. Nema sumnje da je to moj otac. Ali, nema sumnje ni da to više nije on. Soba ima nekakav čudan vonj, ili to možda umišljam, ali čini se da i Ellen oklijeva u približavanju mrtvom tijelu. Čeka dok ne budem pokraj nje. Uzima mi ruku. Znam da nikada nije imala neko visoko mišljenje o mom ocu. Rekla je da joj smeta njegova velika samouvjerenost. “Ponaša se kao da me prihvaća, ali me u najbolju ruku tolerira.”

Nikada se nisam previše brinuo oko toga što ona misli o njemu. Veza između mene i mog oca nikada nije bila toliko jaka. Samo u posljednjih nekoliko godina, nakon smrti moje majke, smo se počeli češće vidati.

Možda zato što smo opet bili u istoj kaši. Zato jer smo opet bili ravni jedan drugom: obojica udovci.

“Kako se čini, nije patio.” gospodin Bruggeman prvi prekida tišinu.

“Ne”, reče Ellen. “Samo je zaspao.” Zakorakne prema njemu. “Da mu zatvorimo oči?”

“Pokušaj”, kažem.

“Zar ti to ne želiš učiniti?”

“Ne, radije ne.”

Ona mu zatvara oči. Vidim kako drhti.

“Hladan je i ukočen.”

“Hoćemo li ga poleći na krevet?” upita gospodin Bruggeman. Prema tonu njegova glasa može se shvatiti da se nada da ćemo reći ne.

“Ne”, kažem. “Neka sjedi ovako. Nazvati ću pogrebničke, pa će se oni pobrinuti za sve.”

“Ja sam već ispraznio njegovu čašu”, kaže gospodin Bruggeman. “I oprao sam je. I knjigu sam spremio natrag na policu.”

“Hvala vam”, kaže Ellen. Još uvijek me drži za ruku. “Želiš li da ih ja nazovem?”

“Ne, ja ću to učiniti.”

Našao sam telefonski imenik i potražio broj pogrebnog poduzeća koje je uredilo pokop moje majke. Obećali su da će odmah nekoga poslati. 1 cijeli sata, svi sjedimo za kuhinjskim stolom, raspravljajući o stvarima o kojima je potrebno raspravljati u ovakvom trenutku, jednako kao i onda prije dvije godine. Čak je i čovjek isti. Samo što moj otac ne sudjeluje u ovom razgovoru. Sjedi u svom naslonjaču, zatvorenih očiju. Sve što je želio reći u vezi svog pokopa, pažljivo je napisao na papir. Čovjek iz pogrebnog poduzeća nam je to pročitao tihim, suosjećajnim glasom. Kada je došao do dijela sa glazbom i spomenuo *Ave Mariu*, koju su svirali na pogrebu moje majke, odjednom sam se naježio. Ispod stola, Ellen je položila svoju ruku na moju nogu.

“Vaš je otac želio biti kremiran”, reče čovjek.

To nikada nisam znao.

Na obredu nema mnogo ljudi.

Iza stalka za evanđelje, puštam da mi pogled prelazi njihovim licima. Ujak i ujna, stari i sijedi, sa smrti u očima, velik broj nepoznatih lica (vjerojatno bivši zaposlenici mog oca), dvije nećakinje, jedna lijepa i vitka, ali neuredna, druga ružna i debela, ali besprijekorno dotjerana. Njihovi muževi, koje sam zadnji put vidio na

pogrebu moje majke, očito nisu smatrali da je vrijedno izostati sa poslu i ovaj put, i tko sam ja da ih krivim? Mrzim sprovode, i prigrabit ću bilo kakvu ispriku da im ne moram prisustvovati. Za ovaj, zapravo, nije bilo prikladne isprike.

Gledam Ellen i Boa, koji sjede jedno pokraj drugog u prvom redu. Ellen kima ohrabrujuće. Već je vrijeme da kažem nešto.

“Imao sam trideset i šest godina da se priprelim za ovaj dan”, kažem. “Nedovoljno vremena. Što možete reći prihkom kremacije vlastitog oca? Da će vam nedostajati? Da vam je bio važan? Da ste ga voljeli, čak 1 u onim trenucima kada ste ga mrzili? Da se često uhvatite kako govorite svom sinu iste one stvari koje je on govorio vama? Sve je to Istina, ali kakva korist od toga?”

Bo gleda u vrh svojih cipela. Ellen gleda u mene. Dvije nećakinje gledaju u lijes. Gospodin Bruggeman gleda u ruke sklopljene u svom krilu. 1 opet misao bljesne u mojoj glavi: on je taj koji je trebao umrijeti, ne moj otac. To je ono što bih stvarno htio reći, ali to ne govorim.

Kažem, “Neću pokušati sažeti svog oca u nekoliko riječi. Time bih mu činio nepravdu, kao i svima vama, pa time i samim sebi. Život jednog čovjeka ne može se pretvoriti u riječi; što je dobra stvar. Pa, što onda reći? Prije nekoliko dana netko mi je rekao. *Čovjek se može na svašta naviknuti, ali ne i na stvari koje ne očekuje.* 1 tako stvari stoje. Na sve se možemo naviknuti, ali ne i na smrt.”

Dok svira *Ave Maria*, ja sam jedini koji plače. (Bo sjedi pokraj mene. Čujem ga kako guta, ali ne plače). Ellen mi ponovno stavlja ruku na nogu. Kad sam okrenuo pogled prema njoj, stisnula je usne samo na trenutak, kao da mi želi ublažiti bol poljupcem, na način na koji to majke čine maloj djeci.

Otac mi je mrtav, pomislim. Leži tamo u onom sanduku, i uskoro će ga kremirati. I tko mi onda preostaje? Ellen i Bo. Hoće 11 to biti dovoljno? One godine kada sam opijajući se došao do ruba bezdana, da, bili su mi dovoljni barem dovoljni da me natjeraju da prestanem i okrenem se prije ruba.

Moje je opijanje počelo u vrijeme kada sam, nakon dva mjeseca teškog rada i poricanja, napokon priznao sebi da je Monika mrtva. U početku sam pio većinom u kafićima, najčešće s Deesom, često s Boom. Zatim sam počeo piti i kod kuće. Najčešće viski, i crno vino.

Nakon nekoliko mjeseci, živio sam život kakav bi me dokrajčio da nije bilo Ellen. Ona je bila ta koja me spasila. Ona i Bo. Bilo je noći kada bih s Boom sjedio u baru do četiri ujutro, a nakon toga bih lutao gradom satima, dok mi je on spavao na leđima. Svađao sam se sa drugim pijancima i skitnicama, a samo zbog djeteta na mojim leđima, stvari nikada nisu postale ozbiljne.

Jednog ranog, ljetnog jutra, Bo i ja smo sjedili na klupici u Sarphatiparku. Ja sam ponovno tumarao cijelu noć, a Bo se upravo probudio. Gledali smo patke u jezeru, a Bo je upitao zašto patke kvaču, a liske pijuču.

Nisam imao pojma.

Zatim me pitao zašto liske miču svoje glave naprijed-nazad plivajući, a patke ne. I opet, nisam imao pojma. Neko smo vrijeme šutjeli.

Dva su patka jurili ženku po jezeru. "Zašto to čine?" upitao je Bo. Srećom, ovog sam puta znao odgovor. "Zato što je mužjacima", rekao sam, "nasmrt dosadno. Zbog toga što dobiju puno hrane od ljudi koji ovamo dolaze hraniti patke. U normalnim uvjetima, patke provode cijeli dan u potrazi za hranom. Ali, gradske patke vode lagodan život: ne moraju tražiti hranu, zato što im je bacaju dobri ljudi, kao što smo ja i ti. Stoga imaju mnogo vremena za druge stvari. Jedini je problem u tome što patke nisu baš maštovite. Ne znaju što bi sa svim tim slobodnim vremenom. Jedina stvar koje se mogu sjetiti je da ganjaju ženke. I to je ono što čine. Nekada mužjaci love ženku toliko dugo, da se ona na kraju utopi."

Bo je smatrao da je to prilično grozno. "Ne bismo ih smjeli više hraniti", rekao je.

"Možda si u pravu, možda ne bi trebali."

"Što je s galebovima?" upitao je tada. "Čine li to i galebovi?"

"Ne, oni to ne čine."

"Dobro", rekao je Bo.

Upravo tada sam ugledao Ellen kako dolazi u park. Nisam je bio vidio od Monikina sprovoda, osam mjeseci ranije. Dva puta me nazvala, ali ja sam bio osoran i rekao joj da ču je nazvati kad mi bude bolje. Ali, mjeseci su prolazili, a ja je nisam nazvao. Ustvari, nije mi bilo bolje.

Bila je odjevena za trčanje, ali nije trčala.

“Idemo”, rekao sam Bou.

Nisam znao je li nas je ona vidjela, ali bio sam siguran da nije vidjela da smo je mi vidjeli. Mogla je smatrati slučajnošću činjenicu da smo se žurno udaljavali od nje. Bo i ja smo izašli iz parka, i prešli Ceintuurbaan na putu prema našoj kući. Na ulaznim vratima sam se osvrnuo. Ni traga ni glasa od Ellen. Ali, tek što smo ušli unutra, kad je zvono zazvonilo.

Dugo sam oklijevao prije nego sam otvorio vrata, ali mislio sam da me ipak vidjela, pa bilo stoga bilo vrlo nepristojno ne otvoriti vrata. A uostalom, zbog čega bih je morao izbjegavati? Nisam se prepoznavao. Ili se nisam htio prepoznati.

Otvorio sam vrata. Stajala je na dnu stuba. “Bog, ja sam. Smijem li ući?”

“Bolje nemoj. Unutra je užasan nered.” To je bila istina. Bio je očajan nered.

“Želim razgovarati s tobom. Da čujem kako si. I kako je Bo.”

“Da. Dobro. Ili, logično. Hvala.”

Ostala je neodlučno stajati. Čula se zvonjava tramvaja.

“Bila sam u susjedstvu.”

“Znaš što?” rekao sam. “Znaš li onaj kafić gdje se skupljaju taksisti, kada se spuštaš Ceintuurbaanom? Uvijek je nekoliko taksija ispred u ovo doba dana. Ne možeš pogriješiti. Nađimo se tamo. Za petnaest minuta. Bolje dvadeset.”

“OK”, rekla je.

Ali, petnaest minuta kasnije, nakon što sam se obrijao, počeo sam odjenuti čistu odjeću, i dok sam pokušavao odjenuti Boa u čistu odjeću, on se bacio na sofu vrišteći. Udarao me rukama i nogama vičući, “Neću, neću!” I bez obzira koliko sam se trudio umiriti ga, nisam mogao učiniti ništa. Umor je ubirao svoj danak. Bio sam ljut i očajan i tužan i posramljen zbog svoje nemoći, i zato sam otišao u kuhinju i nalio si čašu viskija, sjeo na stolicu pokraj prozora, pijući, i čekajući i pijući.

Kada je telefon zazvonio, nisam se javio. A dvadeset minuta kasnije, kada je zvono na vratima zazvonilo, po drugi put tog jutra, nisam otvorio vrata. Dotada, Bo je već spavao na sofi, a nešto kasnije sam i ja zaspao. Kada sam se probudio, kasnije tog

poslijepodneva, Bo je sjedio s mojom čašom viskija u svojim rukama. Jako pažljivo, uzeo je gutljaj. I trenutno počeo strašno kašljati.

Uzeo sam ga u naručje, i čvrsto ga držeći tješio ga, obećavajući mu da ću si srediti život i riješiti se svog teškog alkohola iz kuće, i da više nećemo provoditi noći u barovima i da ćemo ponovno početi hraniti patke u parku, kao što smo nekad činili, ali on to nije htio. Tek mi se tada, jako polako, vratilo sjećanje na proteklo jutro, pa sam uzeo telefon i nazvao Ellen. Ali, Ellen nije bila kući.

Sanduk polako silazi u prostor ispod sobe. Zatim se pod zatvori. 1 to je to. Plačem bez prestanka, bez glasa, bez suza. Rukujem se.

“Moja sućut.”

“Hvala.”

“Moja sućut.”

“Hvala i vama.”

“Moja sućut.”

“Moja sućut.”

“Moja sućut.”

“Moja sućut.”

Od svih usranih riječi koje postoje, nema usranije od *sućuti*.

32

Na palubi, na suncu, zaštićeni od vjetra, dovoljno nam je toplo da skinemo jakne. Automobil smo ostavili u luci. Ruksaci stoje između nas na tvrdoj klupi. Tamnosmeđi oblak dima pluta preko naših glava prema kopnu. Galebovi lete pokraj nas, nepomičnih krila. Neko dijete uzima komadić kruha od majke i ispružene ruke ga pruža prema ptici. Ogromni galeb iznenada zakreće da se približi bliže. Visi u zraku udaljen samo nekoliko centimetara od djetetove ruke. Bez ikakva truda. Svojim proračunatim pogledom procjenjuje situaciju. Zatim napada, brzo kao munja. U istom trenutku, nekoliko drugih galebova počinje glasno kreštati i lov počinje.

Dijete počinje plakati.

Bo se smije i pogleda prema meni. Pogledi nam se susretnu. Ništa drugo nije potrebno.

Gavke poskakuju u luci na Nesu, mladi mušjaci napola predivno bijele boje a napola tamno smeđe slični ženkaama njihove vrste, kao da su se jutros odijevali u žurbi. Busom odlazimo do Holluma, gdje smo unajmili kuću, tj. dio kuće, staro predvorje renovirane farme. Ima dvije male spavaće sobe, jednu dovoljno veliku da u nju stane bračni krevet, a drugu jednokrevetnu sa prozorom koji gleda na kameni zid. Bo automatski stavlja svoje stvari u manju sobu.

“Želiš li spavati u velikom krevetu, za promjenu?”

Oklijeva za trenutak.

“Da”, kaže tada. Podiže svoj ruksak i u dostojnom ga luku baca na krevet u sobi nasuprot malog hodnika. Ruksak odskoči, a Bo se baci na leđa pokraj njega.

“Nije loše”, kaže.

Ja svoju torbu postavljam u mali ormarić koji je uguran između kreveta i zida u maloj sobici, i isprobam moj uski madrac.

“Fino i tvrdo”, povičem.

On dođe i stane na dovratku, sa širokim osmijehom na licu.

“Što?” upitam.

“Mogao bih se naviknuti na ovo.”

Bacim jastuk prema njegovoj glavi. Izbjegne ga.

“Kava?” poviče iz kuhinje.

Osim Amsterdama, otoci su jedino mjesto u Nizozemskoj gdje mogu biti zaista sretan. More, vjetar, prostor, a povrh svega nepromjenjivost. Iz autobusa nisam vidio niti jednu zgradu koja nije bila tamo prije deset godina, kada smo Monika i ja zadnji put bili ovdje. Napravili su novu biciklističku stazu, ili su možda samo popločili staru, ali to je jedini znak napretka. Mrzim *napredak to je* istrošena isprika za ružnoću. "Ti si konzervativniji od svog starog oca", uvijek kaže Ellen, i u pravu je. Moj bi otac postajao osjećajan kad bi se govorilo o majstorskoj izradi stolca Luja XVI., ali kada je namještao svoju kuhinju, odlučio se za Ikeine sklopive plastične stolce. "Lako za spremati, i lako se čisti." Nemam ništa protiv Ikee, ali zašto im trgovine moraju biti baš u plavoj i žutoj boji, koje se tako jako sudaraju sa zelenim nizozemskim krajolikom? Napokon, i bez tih bi boja znali da je to švedska tvrtka, zar ne? A uostalom, zar nisu sve te stolice i sofe, sagovi i pokrivači, koji se nalaze nagomilani unutra u zapanjujućim količinama, većinom izrađeni od strane nedovoljno plaćenih radnika iz tropskih zemalja? Ali moj otac je govorio da se patnja cijelog svijeta ne može nositi na ramenima, da se stvari moraju ostaviti jednostavnima. Borba protiv napretka, rekao je, uzaludna je kao i žaljenje na vremenske uvjete. Bio je u pravu. Ali ipak. Umiranje je isto jedan oblik napretka, i borba protiv smrti je jednako uzaludna kao i žaljenje na vrijeme, ali znači li to da smrt trebamo dočekivati otvorenih ruku? Slijedećeg ću tjedna morati isprazniti njegovu kuću. Plastične Ikeine stolce, krevet u kojem je spavao sa mojom majkom, naslonjač u kojem je umro. To što on neće biti tamo da mi kaže kako da podižem stvari, kako da rastavim policu za knjige, koje bih se odjeće trebao riješiti, a koje ni u kom slučaju ne je li to napredak?

Pijuckamo kavu koju je Bo spravio u ružnom točkastom bijelo-sivom aparatu za kavu, na jednako ružnom plastičnom pultu iz staronizozemskih šalica sa staronizozemskim motivima crkvenih zvonika i konzolnih mostova, i jedemo prhke kekse koje sam nosio za putovanje preko mora ali koje nismo pojeli, na proljetnom suncu u mirnim vodama pličina Wadden, zaposleni zračnim akrobacijama galebova.

"Što ćemo prvo?" upitam Boa, nakon što smo popili kavu. "Idi na plažu ili do blatnih zaravni?"

“Je li oseka?” upita umjesto odgovora.

Dobro pitanje. To je još jedan razlog zašto volim otoke: na otocima je priroda još uvijek važna. Bilo da je plima ili oseka. Bilo da vjetar razbija more o nasip, ili o dine. Bilo da ima dovoljno mjesečine za proučavanje sova. Bilo da se vivci kote. Bilo da su se male divlje guske vratile, ili tek otišle gnijezditi se u zapadni Sibir.

Odlučili smo poći u pličine. Vidjeti ćemo kako stoji plima. (Kada smo stigli trajektom bila je oseka, ali, je li je već bila oseka, ili je još bila oseka? glupi gradski šminkeri ne primjećuju takve detalje.) Ponio sam svoj dalekozor, a Bo staru limenu kutiju za kekse u koju je spremao zanimljive stvari koje je nekako nalazio u visokoj travi, ispod gustog grmlja, u skrovištima i pukotinama između cigli i bazaltnih blokova na svakoj našoj šetnji.

Dok se penjemo na nasip, među ovcama i vrištećim vivcima (legu mlade), mislim o tome kako je ovdje lako zaboraviti na sve brige koje nas tište u gradu. Ovdje, gdje se ništa ne mijenja osim vremena i razine mora, lako je vratiti se u vrijeme. (Je li to jedini razlog zašto prezirem napredak, zato jer se želim vratiti u vrijeme? Ne usudim se odgovoriti na to.)

Imamo sreće; močvarne ravnice su prazne i suhe. Stojimo jedan pokraj drugog na nasipu i gledamo svijet pod nogama. Iznad treperave linije bijelog svjetla, ugledamo frizijsku obalu kako lebdi nad horizontom. “Koliko je udaljena, zračnom linijom?” upita Bo. “Otprilike deset kilometara.”

“Nagib od osam metara.”

“Manje-više.”

“Fatamorgana.”

“Baš tako.” Nasmijemo se i spustimo s nasipa, zakoračivši na gusti, masni mulj. Par ostrizarki uzleti, glasno protestirajući.

Šetamo se neko vrijeme, u smjeru frizijskog kopna, bez riječi. Pokušavam naći riječ kojom bi opisao miris pličine, ali ne mogu je pronaći. Tada Bo kaže, “Ono što ja ne razumijem jest, kada si na polderu^{8}, nikada ne vidiš pola crkvenog zvonika. Ili pola rampe.”

“Molim?”

“Mislim, kada se jahta udaljava od obale, vidi se kako polako nestaje na horizontu, zar ne? Sve dok samo vrh jarbola ne bude vidljiv barem tako kažu. Ali, zašto se to događa samo na moru?”

Moralo bi se primijeniti i na suho kopno, zar ne? Na Flevolandu možeš cijelo vrijeme gledati prema horizontu, ali nećeš ugledati polovicu rampe kako strši. Zašto ne?"

Pogledam ga, u čudu. Nikada nisam razmišljao o tome.

"Ako se mene pita, to je izvrsno pitanje za tvog profesora zemljopisa."

Šetamo se po smeđim, blatnjavim ravnicama, sve dok nismo stigli do kanala gdje nevidljive ribe na površini plitke vode stvaraju uzorke u obliku slova V.

"Što misliš?"

"Cipli?"

"1 ja tako mislim."

Prije smo ih znali hvatati, Bo i ja, te brze, okrugle ribe. S posuđenim ribičkim štapom, plovka zelene boje, koji je trebao izgledati kao komadić plutajuće alge. Borba je bila spektakularna, ribe su skakale iz vode, impresivno jurile. 1 bile su jako ukusne.

Tako smo stajali neko vrijeme, s čežnjom promatrajući pokrete tik ispod površine, sve dok tišinu koja nas je okruživala nisu prekinuli povici. Sa zapada nam se približava pet osoba, obrisa jasno ocrtanih na blijedom proljetnom nebu. Vjetar donosi odlomke uzbuđenog razgovora. Piskutavi djevojački smijeh. Dječaćki glas koji uzvikuje *Kukavice* ili *Gade*. Kao da su nas uhvatili u nečemu neprimjerenom, Bo i ja smo u isto vrijeme krenuli. Kanal skreće u smjeru petoro mladih ljudi. Tri djevojke. Dva mladića.

"Bog", reče jedan od momaka kada smo se približili. "Jeste li vidjeli tuljane u ovom području?"

"Ne", odgovorim.

"Ali ima ih ovdje, zar ne?" upita jedna od djevojaka.

"Nekada", reče Bo.

"Vidiš?" reče djevojka. "Jednostavno ne znaš ništa o prirodi!" Zatim se nasmiješi Bou i upita, "One crno-bijele ptice s narančastim kljunovima, to su ostrizharke, jel' tako?"

"Tako je", odgovori Bo.

"Vidiš? Hvala lijepa."

Nastavili su u svom smjeru, mladići sada nešto tiši, a djevojke malo glasnije.

Bo ostane stajati, ukopavajući vršak svoje čizme u blato. Nakon nekoliko koraka okrećem se da ga pričekam. Vidim da djevojka koja ga pitala o ostrižarkama pogledava preko ramena. Nosi crnu šiltericu, a oči joj svjetlucaju u polusjeni šilta.

“Koketirala je s tobom”, kažem.

Ali Bo ne komentira. Izvadi nešto svjetlucavo iz blata i spremi u svoju kutijicu.

33

Ellen se otkotrlja na svoju stranu kreveta i povuče prekrivao preko golih grudiju. Miris seksa visi nad nama kao umirenje. Njena stopala miluju moja. Prvi put nakon nekoliko tjedana, stakleni zid koji nas je počeo odvajati nakon što smo doznali rezultate pretraga je nestao. Prvi put dok sam svršavao da nisam pomislio: kako bezosjećajno!

Ne znam je li je to ikada bila tema neke studije (ne mogu zamisliti da nije), ali ja vjerujem da ljudi koji su upravo bili na sprovodu, imaju puno veću potrebu za seksom nego obično. Smrt kao afrodizijak. Seks kao način ruganja Smrti: vidi nas kako slavimo život, ne možeš nas pokositi!

“O čemu razmišljaš?” upita Ellen.

“O onom putu, nakon još jednog sprovoda.”

“Još uvijek žališ zbog toga?”

“Ne ... ne, ne žalim. Ipak.”

“Ipak što?”

“Ipak, ni ovog puta nismo bili samo nas dvoje.”

“Bilo nas je troje.”

“Da.”

“1 ti si mislio o njoj?”

“Da.”

Oboje šutimo. Ona mi rukom miluje bok, prsa. Zatvorim oči i mislim na Moniku. Deset godina a još uvijek nije mrtva i pokopana. Osjećam kako mi suza curi niz obraz, za trenutak visi na bradi oklijevajući, a zatim kapne na moja prsa. Ellen mi poljubi čelo, oči, nos, obraze, usta. Privlačim je sebi.

“Ajde, plači”, kaže. “Samo plači.”

Ja zagnjurim lice u njenu kosu. Ljubim joj vrat. Ljubim vlastite suze sa njenih grudiju. Polažem glavu na njen trbuh koji je vlažan i ljepljiv.

“Dragi Armine, jadni, dragi Armine.”

“Poljubi me, samo me poljubi.”

Ona me ljubi i miluje. Grli me. Stišće me. A zatim joj srce napukne. Zatim brane, iza kojih je tjednima skrivala tugu, popuste. Osjećam kako joj tijelo popušta pred nasilnom bujicom emocija. Čvrsto je držim. Milujem joj kosu, leđa, pritišćem je uz sebe svom snagom koja postoji u mom tijelu.

“Ajde, plači”, kažem. “Samo plači.”

A ona plače, i plače, i plače, i ovog je puta mogu utješiti. Barem sam to postigao u ovih zadnjih deset godina: da je ne odbijem od sebe, kao životinja uhvaćena u stupicu.

Sjedila je na rubu kreveta. Gola, znojna i zapanjena.

“Bježi odavde!” vikao sam. “Idi! Idi! Idi! Prokletstvo, što još radiš ovdje?!” Pokupio sam joj odjeću s poda i bacio joj je u lice. “Odjeni se!”

Uskočio sam u svoje traperice, prebacio si džemper preko glave. Ona je ostala sjediti na rubu kreveta, kao drogirana.

“Odjeni se!” ponovno sam viknuo. Zgrabio sam je za ramena i podignuo je na noge. A ona se probudila iz stanja šoka, nježno me gurnula u stranu, te se odjenula. Mirno i učinkovito.

“Žao mi je”, rekla je na izlazu; zatim se okrenula i otišla. Otrgnuo sam plahte s kreveta i nagurao ih u perilicu. U hodniku sam pronašao naušnicu koja mora da je pala među plahte, podignuo je, otišao u spavaću sobu, otvorio prozor i bacio je. Zatim sam se razodjenuo, i pod tušem sam se oribao sapunom i vodom toliko vrućom da sam je jedva mogao podnijeti. Jako postupno, posta-

Jao sam mirniji, i nakon što sam se osušio, odjenuo sam Monikin ogrtač, sjeo na sofu, nazvao majku i upitao, “Kako je Bo?”

“Spava. Kako si ti?”

“Dobro. Loše.”

“Jesi li siguran da ne želiš prespavati ovdje?”

“Da, siguran sam.”

Ali nisam se usudio vratiti u spavaću sobu te večeri. Ostao sam na sof i umotao lice u ogrtač koji je još uvijek mirisao na Moniku, koju smo upravo pokopali tog jutra.

Kupio sam deset buketa bijelih ruža na tržnici na Albert Cuypstraatu. A Bo i ja smo otkinuli pupoljke sa stabljika i stavili ih u malu plastičnu kanticu s kojom se Bo igrao uvijek kada je bilo pijeska.

“Ovo cvijeće je za mamu.”

“Kada ću joj ga dati?”

“Sutra. Sutra ujutro.”

I tog jutra, pokraj svježe iskopanog groba, u kojeg su ljudi iz pogrebnog društva upravo spustili lijes, rekao sam Bou, “Da joj damo

cvijeće sada?”

“OK.”

Bo je uronio svoju ručicu u kanticu, i kada su prvi ružini pupoljci, sa zvukom laganog udarca, sletjeli na pokrov lijesa, čuo sam kako se Monikina majka rasplakala iza nas, ali mi nismo obraćali pažnju na nju i nastavili smo bacati cvijeće sve dok kantica nije bila prazna, a Bo je koraknuo prema naprijed i rekao, “Zbogom, mama.” A ja sam ga uhvatio za ruku i skupa smo pošli prema dvorani, prema kavi, kolačima i sućutima. Monikini roditelji su primali izraze sućuti, ali nisu ih davali. Sve što su učinili jest da su primili Boa u naručje za trenutak. Skoro su ga stisnuli kao palačinku. Tada su otišli bez pozdrava.

Kada je sve bilo gotovo, moja je majka rekla, “Dođi s nama.” A ja sam rekao, “Ako sada ne odem kući, nikada neću. Ali, možda bi Bo mogao prespavati kod vas večeras, da se ne moram brinuti za njega?”

I tako je Bo otišao s mojim roditeljima. Kimao je s velikim razumijevanjem kada sam mu rekao da se baka o djed Minderhout za njega danas mogu pobrinuti bolje nego ja. Zamolio sam nekoga da mi naruči taksi. A Ellen, koja je došla s kolegom iz Small Worlda, rekla je, “Nazvat ću te večeras.” Ali umjesto da je nazvala, nekoliko sati kasnije je stajala na mom kućnom pragu.

“Ludjela sam u kući. Ali, ako radije želiš biti sam, samo reci.”

“Drago mi je da si tu”, odgovorio sam, i bio sam, jer je bez Boa i Monike kuća odjednom izgledala neprijateljski, mjesto na kojem me uspomene napadaju iz svakog ugla, kao otrovne strelice.

Skupa smo kuhali, skupa jeli, skupa otvorili bocu vina, skupa zurili u televizor ne gledajući ga, skupa smo razmišljali o Moniki bez ijedne izgovorene riječi.

“Mogu li prespavati ovdje večeras?” upitala je Ellen.

“Naravno, to je u redu.”

Ušuljali smo se u krevet i Ellen se stisnula uz mene, okrenuo sam je na leđa i legao na nju, ona je raširila noge i pritisnula svoju zdjelicu o moju, a ja sam zatvorio oči i mislio Monika, Monika, Monika, dok mi je ona zarivala nokte u leđa. Ugrizla me za rame i ja sam zadrhtao od boli i užitka, bijesa i tuge, i moje su ruke kliznule pod njenu stražnjicu i silom sam ušao u nju, dok je ona drhtala i

stenjala i stiskala me, kao što utopljenik hvata spasioca. A kada je svršila sva je snaga napustila njeno tijelo i počela je plakati. Tada sam se uspravio, gledajući njeno uplakano lice, i očajnički, nerazumni bijes me svladao; odvojio sam se od nje, iskočio iz kreveta, a ona je sjela, preplašena, gola, drhtureći i još uvijek cmizdreći, a ja sam vikao, i vikao, i vikao.

Post mortem seks je složeni oblik sadomazohizma.

“Ne smiješ više bježati kada se svađamo”, kaže Ellen nakon što je plakanje prestalo.

“Ne”, kažem. “Žao mi je.”

“Jako sam se bojala da ćeš me izbaciti iz kuće.”

“Ja, izbaciti tebe? Zašto bih to učinio?”

“Da me pretekneš. Zato što se bojiš da ću te ostaviti, jer mi ne možeš dati dijete.”

Legnem natrag na jastuk.

“Jesam li u pravu?”

Uzdahnem i kimnem. “Možda bi trebala naći nekog da ti napravi dijete.”

“Ne budi blesav.”

“Jako sam dobar u tome, zapravo. U odgajanju djece drugih ljudi, mislim.”

Ona se nasmije, ali sam polusrčano. “Jadni Armine.” Pogledam je. Izgleda umorno. I tužno. Ima trideset i četiri godine. Bila bi dobra majka. Ona *jest* dobra majka. Bou. Ali Bo nije njeno dijete. Kažem, “Ni ti nisi tako loša u tome, također.”

“U čemu?”

“U odgajanju djece drugih ljudi.”

“Čudno da mi to nikada nije palo na pamet.”

“Što?”

“Da smo sada jednaki na taj način. Da zajednički odgajamo tuđe dijete.”

“Njeno dijete.”

“Da, njeno dijete.”

34

Bo je napravio večeru. Krumpir s brokulama i riblji štapići. Ja sam napravio salatu, i natočio nam bijelo vino. Sada sjedimo za stolom pokraj prozora. Vani polako pada noć. Farmer prolazi na biciklu i maše nam. Život na otoku.

Podižemo zdravicu. “Za život na otoku”, kažem. “Sjećaš li se”, reče Bo, “kada smo jednom nas troje otišli na pecanje? Djed, ti i ja?”

Sjećam se.

“Nije bio baš dobar u tome.”

“Bio je očajno loš.”

“Da. Ali ipak je uhvatio najveću deveriku toga dana.” “Početnička sreća.”

“Da, početnička sreća.”

Mora da je to bilo prije osam godina. Otprilike u vrijeme kada se Ellen uselila kod nas. Bo i ja smo postali očajnički ovisni o pecanju (koje je, nakon pustog alkohola, za mene bilo stvarno poboljšanje). Jedva da bi prošao vikend bez da nas dvojica izađemo. Tijekom pecanja naučio sam Boa razliku između pjeva trstenjaka cvrkutića i velikog trstenjaka cvrkutića, razliku između kokošje grabljivice i Montagueove grabljivice. Pričao sam mu o kukavici koja leže svoja jaja u gnijezdu drugih ptica. I o stanovnicima Bornea, koji vjeruju da se budućnost može vidjeti prema letu ptica. Pričao sam mu o velikim misterijima najranijih civilizacija.

“Prije šest tisuća godina”, pričao sam, “pripadnici neolitičkog plemena u jugozapadnoj Engleskoj podigli su golemi kalkulator danas poznatiji kao spomenik u Stonehengeu. Sudeći po službenim arheološkim procjenama, to je hram u kojem su se prinosile žrtve prirodnim bogovima. Ali Stonehenge je mnogo više od toga. On je također i sunčana ura i mjesечеva vrata. On predstavlja matematički model svemira kako ga shvaćamo sa stajališta Zemlje. Precizna mjerenja pokazala su da su graditelji Stonehengea bili upoznati sa izvanrednim svojstvima pravokutnih trokuta, i da su znali za božanski broj pi. Mora da su mogli predvidjeti pomrčine mjeseca i solsticije, kao i pomrčine sunca i raspored plime i oseke. Postoji samo jedan mali problem: prema povijesti zapadnjačke civilizacije, nema teorije

da su barbari kamenog doba mogli znati sve to. Zbog čega sva zapanjujuća otkrića o Stonehengeu nisu ušla u službene udžbenike.”

“Hoćemo li otići tamo jednom, u Stonehenge?” upitao je Bo.

Rekao sam da hoćemo, i nedugo nakon toga podsjetio sam se da bih napokon trebao održati to obećanje.

To su bile stvari koje sam pričao Bou dok smo zurili u naše plovke. To, i još mnogo više. Pričao sam mu o ludilu utrke u naoružanju, i o bogohuljenju kršćanskih političara koji su koristili lukave isprike da bi zadržali svoje milijune izvan dohvata porezne službe, te o aroganciji ljudi koji su vodili multinacionalne naftne kompanije i poslovali sa apartheidnim režimom Južne Afrike, s jednakom neusiljenošću s kojom su opravdavali onečišćenje okoliša. I pričao sam mu o njegovoj majci. O bjelini njene kože i crvenoj boji njene kose. O tome koliko se naljutila kada je pročitala članke koje sam uređivao za izdavačku kuću, u kojima se pisalo o laboratorijskim životinjama koje su mučene i ubijane u znanstvene svrhe. A Bo je upitao, “Pa, zašto to čine, muče životinje?”

A ja sam mu rekao, “Za ispitivanje lijekova, na primjer. Lijekova koji mogu spasiti ljudske živote.”

A Bo je rekao, “Ali ne i njen život.”

“Ne, ne i njen život.”

Jednog je dana moj otac rekao, “Volio bih poći s vama, kad budete išli na pecanje. Želim vidjeti što je u tome zabavno.”

Moj otac nikada nije razumio moje oduševljenje pecanjem. (U biti, moj otac me nikada i nije razumio. Sve do dana kada sam doveo kući Moniku.)

“Kako se sprječavate da ne umrete od dosade, sjedeći tamo pokraj vode?” uvijek bi pitao moj otac.

“Zar vam ne bude hladno?”

“Nije li ti neugodno šetati ulicom s jednim od tih štapova?”

“Kako ne shvaćaš da nikad nećeš naći neku slatku mladu ženskicu, s takvim mrzovoljnim hobijem?”

“A onda ta stvar s promatranjem ptica. Samo Bog zna odakle si nadošao na tu suludu ideju; u svakom slučaju nisi je dobio od mene.”

To što sam na neki način uspio zadržati Moniku, ostalo je istinski misterij mom ocu, ali je neporecivo podiglo i moj položaj u njegovim očima. A kada je zatrudnjela samnom ali, o tome sam već pričao.

Kao i o tome kako se sve okrenulo nakon što je Monika umrla. Kao da je Monika imala značenje naočala koje je moj otac trebao da bi vlastitog sina gledao kao odraslu osobu. To što sam ponovno počeo pecati nekoliko godina nakon njene smrti samo je pogoršalo stvari. Ponovno sam postao onaj njegov čudan sin koji je odbijao uspjeti u životu. Ponovno I sam postao majčin sin.

Bilo je to baš u stilu mog oca, da ulovi najveću ribu tog dana. Jednako kao i da cijeli dan impresionira Boa veselim i bučnim pričama o građevinskom poslu, općinskoj politici koja se vodi daleko od očiju javnosti, te o lopovskoj praksi vijećnika, mitu i pijankama.

“Sjećaš li se njegove priče o poreznom inspektoru?” upita Bo.

Sjećam se.

“Bože, kako me nasmijao.”

Bila je to priča koju je moj otac pričao mnogo puta nakon toga, na rođendanskim zabavama i tijekom božićnih večera. Bila je to priča na čijem je kraju pijani porezni inspektor ostavio svoj dosje u otrcanom noćnom klubu, a zatim ponizno nazvao mog oca slijedećeg jutra pitajući je li ga je vidio. Ali, moj je otac hinio da ništa ne zna, i ništa se nikada nije izrodilo iz slučaja *Narod protiv Minderhout Constructiona*.

“Zašto se vas dvojica niste slagali?” upita Bo iznenada.

“Slagali smo se.”

“Niste. Ne na način na koji se nas dvojica slažemo.”

“Ne, ne na takav način, ne. On je bio ...” pokušavam naći prave riječi. “Kada sam bio dijete uvijek sam se osjećao manje vrijednim u odnosu na njega. Da nikada neću moći postići one stvari koje je on postigao. I bio je u pravu. On je bio jedan od onih ljudi koji sve mogu.”

“Nije znao pecati.”

“U pravu si, ali ipak je uhvatio najveću ribu. Što je bilo baš u njegovu stilu.”

“Nije bio baš hrabar.”

“Kako to misliš?”

“Uvijek je bio jak na riječima, ali u stvari se Jako bojavao. Bojavao se promjene.”

Pogledam ga, kako sjedi nasuprot mene. Tek je napunio četrnaest godina. Pažljivo pijucka svoje vino.

“Zašto to misliš?”

On slegne ramenima. “Zbog svega. Nakon što je baka umrla, nije mnogo ostalo od njega.”

E, pa. Unuk je rekao svoje. (Unuk?) Prasnem u smijeh.

“Što je?”

“Ništa.”

“Zašto se onda smiješ?”

“Zato jer si u pravu. Jer govoriš stvari koje se ja ne bih usudio reći na način na koji ih ti govoriš.”

“Zato jer je on tvoj otac”, reče Bo s razumijevanjem. “Bio je moj otac.”

“Da, bio, naravno.”

35

Držao sam Ellen na distanci dugo vremena. (Dugo sam vremena i pio). Nekoliko dana nakon što je uzalud kucala na naša vrata, i nakon one večeri kada sam je uzalud pokušavao dobiti na telefon, napokon se javila. Ispričao sam se zbog svog nedruštvenog ponašanja, ona je rekla *U redu*, i pozvala nas na večeru. Otišli smo i pričali smo, smijali se i umjereno pili. Bo i ja smo krenuli kući u pristojno vrijeme, a na izlazu smo se poljubili u obraz.

Prošli su tjedni a da se nismo vidjeli, niti razgovarali jedno s drugim, ali onda bi se ona odjednom stvorila na vratima, ja bih je pozvao da uđe, i opet bi pričali, i smijali se, i umjereno pili, i uvijek bi se opraštali kako to dolikuje: kao prijatelji. Nekada bi odvela Boa u park, ili u zoološki vrt. Nekada bi Bo prespavao kod nje. (Upoznao sam jednu curu u disku. Nisam bio zaljubljen u nju, ali je ona bila zaljubljena u mene, i to sam koristio da bih spavao s njom kad god mi se prohtjelo što na duže staze često nije bilo dovoljno da bi ona bila zadovoljna, pa me ostavila. Što me rastužilo mnogo više nego što sam si htio priznati.)

Ellen je također imala kratku vezu, s drugim muškarcem. Rekao sam joj da mi je drago zbog nje, i da zaslužuje svu ljubav svijeta. Ipak, kad ju je on ostavio, i kada se činilo da ona ne baš i ne pati zbog toga, meni je laknulo. Idući put kada smo je Bo i ja posjetili ponio sam bocu šampanjca, da proslavimo ponovno vraćenu slobodu.

Kako je vrijeme prolazilo, moj se život vraćao u normalu. Počeo sam manje piti, a Bo je počeo provoditi više vremena u školi i stekao je prijatelje, s kojima se igrao ili kod kojih je znao prespavati. Ja sam se vratio korekturi tekstova o učinku oksalata na glukogenezu izoliranih pilećih hepatocita, i drugim uzvišenim temama. Skupa sa Deesom sam suzdržanog daha čekao rezultate istraživanja o molekularnim sličnostima između različitih vrsta kao što su voćna mušica, šaran, svinja i čovjek.

“Sve se vrti oko”, objasnio mi je Dees, “strukture proteina citokroma C. To je protein koji postoji kod gotovo svih živućih organizama, pa se očekivalo da će se pronaći uzajamna zavisnost između mjere do koje se taj protein razlikuje od jedne do druge vrste i geoloških

točaka odakle su te vrste potekle. Vrste koje su relativno blizu na evolucijskoj ljestvici bi trebale više sličiti jedna drugoj u smislu proteinske strukture nego vrste koje su udaljenije. Naposljetku, razlike su uzrokovane slučajnim mutacijama. Dakle, što više vremena prođe između pojave dviju vrsta, to su njihove razlike veće. Barem se tako mislilo. Ali, to nije baš tako. Citokrom C šarana, na primjer, je šezdeset i četiri posto identičan onome kojeg ima *Rhodospirillum rubrum* bakterija. Isto vrijedi i za svinju. A citokrom C čovjeka i voćne mušice je zapravo šezdeset i pet posto identičan bakterijskom. Što znači”, ovdje je Deesov glas zadobio trijumfalnu notu, “da sa gledišta *Rhodospirillum rubrum* bakterije, ljudska bića su u jednako bliskom ili jednako dalekom srodstvu kao i voćna mušica. Prilično gadan udarac teoriji evolucije.”

Kao protutežu poslu i obiteljskom životu, i poticajnim ali prilično zahtjevnim razgovorima s Deesom, bacio sam se naglavce u dva duga, vruća, ljetna mjeseca noćnog života. Imao sam nekoliko jednonoćnih afera, a neko sam vrijeme čak mislio da sam zaljubljen. (U crvenokosu djevojku, koja je išla na policijsku akademiju i koja je glasala za europske liberale. *Neće potrajati*, slavodobitno se nasmiješila Ellen, i bila je u pravu.) I baš kada sam pomislio: za mene neće postojati nitko osim Monike, pa neka bude, upravo tada se, naravno, ipak dogodilo.

“Ti si započeo”, Ellen bi govorila kasnije.

“Nitko to nije započeo”, rekao sam. “Kao i obično.”

Šest mjeseci kasnije doselila se k nama.

“Hoće li biti u redu ako se Ellen doseli s nama?” upitao sam Boa.

On je smatrao da je to OK.

Moja je majka plakala od sreće kad je čula. A moj otac je rekao da je i njemu drago zbog mene, ali po njegovom sam ponašanju primijetio da ga Ellen nije impresionirala na način na koji je to činila Monika. Ellen je također to primijetila. U svakom slučaju, uvijek je imala određenu dozu suzdržanosti prema mom ocu.

“Jednostavno se ne slažem najbolje s takvim tipom muškaraca”, jednom mi je rekla ispričavaj učim tonom.

“Kakav je to moj otac tip muškarca?” upitao sam ju.

“Previše samouvjeren. Previše uspješan. Previše ... jednostavno previše, *previše*. Na svaki mogući način.”

“Volim te”, rekao sam. Bilo je to prvi put da sam joj to rekao.

36

Sada slijedi plan bezbrižnog proljetnog dana na Wadden otocima:

7.45h Ustati. Otuširati se. Probuditi Boa.

8.03h Otići u pekaru. Ispržiti jaja. Postaviti stol za doručak svježim publicama, sokom od naranče i jakom kavom.

8.28h Pojesti doručak.

9.33h Napokon završiti doručak. Ostaviti svo prljavo suđe na pultu.

9.50h Otići do mjesta gdje iznajmljuju bicikle. Odabrati par krupnih nizozemskih dvokotača.

10.04h Ići voziti bicikle. Kroz polja i uz nasip na strani plićaka, prema Nesu. Skakutavi vivci, histerične crnorepe muljače, jato patki, dvije nilske guske u dugom, ravnom, sivom jarku. "Kad bi mogao birati između Nila i ovog jarka ..." "Kad bi mogao birati između Amsterdama i Amelanda ..." "Tada bi mi još uvijek bilo drago da živim u Amsterdamu."

11.28h Kafić u Burenu. Tek što smo pronašli stol, unutra uđe pet mladih ljudi koje smo sreli jučer na močvarnim ravnicama. "Jesi li vidio još kojeg tuljana jutros?" upitao je onaj isti mladić. "Ne obraćaj pažnju na njega", kaže ista djevojka djevojka s crnom šiltericom. "Jeste li odsjeli ovdje, u Burenu?" "Ne, u Hollumu." "Je li tamo lijepo, u Hollumu?" "Da, prilično lijepo." "Ima li se gdje izaći uvečer?" "Hmmm, pa, mi smo tek stigli jučer."

12.15h Spremni smo za poći. "Bog", kaže Bo. "Ciao." "Vidimo se", kaže djevojka s kapom. "Koketirala je s tobom", kažem mu nakon što smo izašli. "Ar-min", Bo uzdahne.

12.43h Prošetati preko pijeska na Het Oerdu. Crne morske patke iza velikih valova koji se razbijaju o obalu. Bolestan zec, koji čeka jastreba ili lisicu. Čekajući smrt. Bo pronalazi lubanju galeba, čistu i potpuno netaknutu. Sprema je u svoju kutijicu.

13.30h Ručak na vrhu dine. "Što misliš, da raznesemo onu proizvodnu platformu?" "Dobra ideja."

14.07h Vratiti se na bicikle. Zaputimo se prema zapadu, zaklonjenom stranom dine. Drozdovi koji se kasno kote. Nadamo se ugledati kratkouhu sovu, ali vidimo samo jastreba koji se poluuspješno spojio s okolinom koji nisko leti preko ledine poluuspješne, jer sam se ipak zaustavio i izvadio dalekozor.

“Jastreb”, kažem Bou. “Tako sam i mislio.” Pravi se važan, pomislim. Ali ne komentiram.

14.50h U blizini Balluma, svratiti na plažu. Mrtve meduze. Vivci. Bo je pronašao ražinu ikru. Ja sam pronašao desnu cipelu. Kako se ono kaže? U Engleskoj se na Sjevernoj obali nalazi više lijevih cipela; u Nizozemskoj i Belgiji više desnih cipela ili obrnuto? U svakom slučaju, to je vezano uz morske struje i osebujne aerodinamične oblike lijeve i desne cipele. Složimo se da, bez obzira kako bilo, moralo je biti obrnuto.

15.34h Vratiti se na bicikle. Uputimo se *kući*. 16.09h U selu kupujemo bocu viskija i nekoliko piva. I novine *Voetbal International* i *Bild Zeitung*.

16.16h Kući. Čitati. Piće nadohvat ruke. “Feyenoord razočarao odane navijače.” “*Shadenfreude in Bonn*”.

18.30h “Što ćemo pojesti?” prenem se. “Izađimo van.” “Dobra ideja.” “Gdje?” “Ovdje u selo.” “List Picasso.” “Tako nešto. Tuljan?” “Cipli.” “Izvršno.”

19.07h Lokalni restoran s muralima tematike morskog krajolika i ribarskim mrežama koje vise sa stropova. “Ja ću List Picasso.” “A ja ću kapuna u blagom umaku od gorušice. I butelju bijelog vina, molim.”

Takva vrsta dana. Vrsta dana koja vas ni na koji način ne priprema na ono što će donijeti večer.

37

Da se barem nisam toliko napio.

Da se barem nisam toliko napio, nikada se ne bih prepustio samosažaljenju.

Da se barem nisam toliko napio, shvatio bih da je spavao zatvorenih očiju.

Da se barem nisam toliko napio, ja ...

Nakon što smo večerali i popili kavu, prošetali smo se kroz polja, prema plićacima. Na zapadu je svjetlucao svjetionik. Na istoku je magloviti sjaj najavljivao mjesec. Svako malo bi se crvenoroga prutka nervoznim krikom oglasila u tami, čuli smo i potisnuto kivi-i-i-it uzburanog vivka. Prošli smo pokraj polja punog ovaca koje su zurile u nas dok smo prolazili, kao da smo mi prva ljudska bića koja su ikad vidjele. Ne pričamo mnogo.

Bo kaže, "Stvarno je mirno."

Ne odgovaram.

Bo kaže, "Što ćemo sad?"

Kažem, "Prošetati malo. Otići popiti kavu."

Hodamo tamnim asfaltom između dva jarka koja održavaju noćno nebo. Svježi zrak nema željeni učinak na mene. Umjesto da se razvedrim, svakim korakom postajem sve tužniji. Možda zbog toga što se u mraku moram snalaziti bez utjehe ovog nepromjenjivog pejzaža. Možda zbog toga što je u mraku smrt stvarnija od života. Možda zbog toga što Bo ne prati moj ritam hoda nešto što mi nikad prije nije smetalo, ali sada mi smeta.

Vraćamo se natrag u selo zaobilaznim putem. Kuće nas čekaju osvjetljenim prozorima koji su pozivajući, ali i odbijajući u isto vrijeme. Uđemo u prvi kafić na koji smo naletili i sjednemo za stol pokraj prozora. Nema mnogo gostiju.

"Večer."

"Dobra večer."

Mladić rumenih obraza i golemih ruku uzima našu narudžbu: jednu kavu i jednu vruću čokoladu sa šlagom. Ja sam uz kavu naručio konjak, Bo čašu vode. Dok je mladić stavljao šalice s vrućim napicima koje smo naručili ispred nas, skupina mladih ljudi ušla je u kafić. Dva mladića i tri djevojke, koje smo već dvaput sreli. Izgleda

da su odlučili sami provjeriti je li Hollum zabavan kao što je Bo rekao jutros. Sudeći prema izrazu na licu jedne od djevojaka, odgovor je već potvrđan djevojka s crnom kapom. Dok polagano prolazi pokraj našeg stola, dobaci Bou blještavi osmijeh. Razvedrio je čak i moju mrzovolju. Bo promrmlja jedva čujno "Bog" i počne energično miješati svoju vruću čokoladu.

Šutim.

Bo reče, "Misliš li da nedostajemo Ellen, barem malo?" To je pitao i za večerom.

"Zadovoljna je što je odvojena od nas neko vrijeme. Ili barem od mene." To sam mu odgovorio i za večerom.

Pijuckamo u tišini. Petoro mladih sjedi iza nas za šankom. Djevojka s kapom se smjestila tako da u isto vrijeme može pričati s prijateljima i držati pogled na Bou. Vidim kako joj pogled redovito bježi prema našem stolu.

Ne komentiram. Razmišljam. Koliko dugo djevojke padaju na njega? Nikad to prije nisam primijetio, a Bo ne bi ni mrtav pričao o tome ako je on uopće primijetio. Oh, ta strašna, užasna nesigurnost puberteta, u kojoj čak i najjasniji ženski signal nikada nije dovoljno jasan. U kojem je svako iskušenje ujedno i razlog za uzbunu, li kada je samopoštovanje ranjivo kao i dvorac od pijeska.

Zato što ono što se u jednom trenutku čini vjerojatno i na granici sigurnog, u slijedećem može postati apsolutno nemoguće. Zato što ništa ne znaš i ništa ne razumiješ. Ili su to samo riječi jednog starca? Jesu li današnji adolescenti mudriji? Pogledam Boa i pomislim: ne, ta nesigurnost još uvijek postoji. Ali ne smijem biti previše siguran. Napokon, što ja znam o njemu osim da nije moj sin?

"Moram na WC."

Ustaje. Oči djevojke-s-kapom bijesnu u njegovu smjeru. Bo pogleda oko sebe oklijevajući. Gledajući izraz na njenom licu, znam točno u kojem se trenutku njihovi pogledi susretnu. Ponovno onaj osmijeh. (Čimpanze također pokazuju zube jedno drugome kao znak ohrabrenja za razliku od drugih životinja, uključujući pse. Smijuljenje zločestom psu može imati loše posljedice. Izostanak osmijeha zločestom psu također može imati loše posljedice. Smiješak nekome za kim žudite gotovo je uvijek dobar prvi potez.) Ne vidim je li se Bo njoj osmjehuje, ali polagano prolazi pokraj nje na putu prema WC-u.

Uхватim se kako mu zavidim. Uzmem dobar gutljaj svog konjaka i okrenem se prema prozoru, iako moj pogled uvelike zamagljuje odsjaj na staklu.

Bo očijuka.

Bo više nije dijete.

Oh, kvragu, ionako sam ga izgubio.

Koja smiješna, prezira vrijedna pomisao!

Dobro za njega. Tako je, dobro za njega. I štoviše, ona je fina djevojka.

Što ti znaš o tome, ti stari lajavče?

Pa, fina djevojka je fina djevojka. To se nikada ne mijenja. Još uvijek imam njuh za to.

Ali, Boov ukus je možda drukčiji.

Ukus naslijeđen, ili naučen? Činjenica da muškarci vole velike sise je biološki određena, prema sociobiolozima. Velike sise i jaki bokovi. Proučavano je. Bacim pogled prema dijelu kafića gdje je sjedila djevojka s kapom. Više nije tamo. Smiješno od mene što se tome čudim. Čak ni ne volim velike sise.

Gdje je ona?

Otišla je u WC, očito. Jesu li vrata ženskog WC-a u istoj niši kao i vrata muškog WC-a? Moralo bi biti. S mjesta gdje sjedim ne mogu vidjeti nijedno od njih dvoje. Čeka li ga ona? U ono vrijeme ja se to ne bih usudio učiniti. Ali opet, vremena su se promijenila. Nisu li? Ne. Monika je vjerojatno činila takve stvari. Izgubila je nevinost kada joj je bilo trinaest godina. Trinaest! Kad mi je to rekla ostao sam bez riječi. Trebalo mi je šest mjeseci da skupim hrabrosti i priznam joj da mi je bila prva.

Trinaest ... Osjećao sam se kao takav magarac. Ali, moje neiskustvo, kada sam se napokon usudio priznati, je imalo iznenađujući učinak na Moniku.

“Stvarno?” upitala je.

“Stvarno”, odgovorio sam.

Upitno me gledala neko vrijeme. Tada se nasmiješila (taj osmijeh, taj osmijeh!) i rekla, “Onda si talent.” Bilo da je to zaista mislila, ili rekla samo da mi ugodi, nije me uopće bilo briga; nakon toga smo se ševili još više.

“Moraš nadoknaditi izgubljeno”, rekla je Monika.

“Da si sve to čuvao za mene”, rekla je Monika.

“Kako slatko!” rekla je Monika.

Ona me naučila sve što treba znati o seksu. Nakon toga sam ja nju naučio što znači kada seks dolazi iz stvarne ljubavi, jer je to, kako mi je ona rekla, bilo nešto što ona nikada nije iskusila.

Na taj način smo se približili.

Što Bog spoji, kažu svećenici i pastori, neka nijedan čovjek ne rastavi. Ali, ono što čovjek spoji, kažem nasuprot tomu, Bog ne može rastaviti. Čak ni ako unajmi ubojicu. Čak ni ako ... ni tada? Ne, čak ni tada, kažem si. I naručim još jedan konjak. U nađi da ću nastaviti vjerovati u to.

Bo se još uvijek nije vratio iz WC-a.

Sjećam se tri stvari u vezi zadnjeg puta kada smo Monika i ja bili zajedno na Amelandu. Prva je u vezi fotografije na plaži *Armin je lud*. Druga ima veze s kratkouhom sovom. Ležimo na proljetnom suncu, u zavjetrini dine udaljene od obale. Bo spava između nas. Monika žvače vlat trave. Kosa joj je puna trave. Naslonjena je na lakat, glave oslonjene na ruku. Reče, “Što tebi znači to što si otac mog djeteta?”

Bilo je to tipično Monika-pitanje. “Što misliš kada kažeš: volim te?” “Kako si se osjećao kada si Boa prvi put držao u naručju?” “Što tebi znači *vjernost*?” Monika ništa nije uzimala zdravo za gotovo barem ništa što se tiče ljubavi. Zahvaljujući njoj saznao sam što najviše ubija ljubav: kolotečina.

Razmislim o tome. Zatim joj odgovorim, “Znači da nam se životi više ne mogu rastaviti. Da se više ne može reći: moj život završava ovdje, a tvoj počinje ondje.”

“Osjećaš li da te to ograničava?”

“Ni najmanje. To da je najviši životni cilj individualna samorealizacija, je samo prodajna fora psihoterapeuta i kvazigurua. Najviši cilj je završiti, jednom i zauvijek, s ekskluzivističkim razmišljanjem.”

“Molim? Što je to: ekskluzivističko razmišljanje?” “Vrsta razmišljanja koja ističe razlike i izolira. Vrsta razmišljanja koja služi kao izvrstan alat za potvrđivanje činjenica, ali koja je nažalost unaprijeđena da i sama postane cilj. Ona vrsta razmišljanja koja predstavlja najveću zapreku postizanju mudrosti.”

“Sereš na usta, Armine. Možeš li se izraziti na način da te smrtnici mogu razumjeti?”

“Ti si me pitala”, žestoko sam odgovorio. Ali tu sam joj foru pokušao podvaliti već mnogo puta prije, i još uvijek nije pala na nju. Ni ovoga puta.

“Znaš koliko mrzim te puste apstrakcije. Samo sam te pitala je li ti smeta to što Bo znači da se naši životi više ne mogu razdvojiti. To je jako jednostavno pitanje, nije li?”

Tijekom prve dvije godine dok smo bili skupa, razgovori kao ovaj su često znali odvesti do žestokih prepirki. Njen sam kritičizam shvaćao kao stopostotnu agresivnost, i nisam shvaćao čime sam ga zaslužio.

S druge strane, ona je moje apstrakcije smatrala uvredljivima, kao da sam je svjesno nastojao poniziti, napuhujući najjednostavnija pitanja na filozofske razmjere. Ali, toga poslijepodneva na Amelandu, na ranoproljetnom suncu, prepoznali smo znakove opasnosti i oboje smo dolili vode u vino.

Otjerala je insekta koji joj je zujao oko glave i rekla, “Što zapravo pokušavaš reći?”

A ja sam nastavio, “Da bismo razumjeli kako tijelo radi, može biti jako korisno secirati ga i proučavati dijelove dio po dio. Da bi se bolje razumjeli genijalnost i ludilo, od velike pomoći može biti uočavanje razlika između tijela i uma. I naravno, naši uvidi u munje, duge i pomrčine sunca su se povećali nakon što smo ih prestali smatrati manifestacijama božanskih emocija. U tom smislu, može biti jako korisno razmišljati ekskluzivno. U smislu ili jedne ili druge stvari. Ali, ono nezgodno kod ekskluzivističkog razmišljanja Jest to da, na duže vrijeme, ono počinje samo sebe gledati kao Jedini ispravan način razmišljanja zbog toga, napokon, i jest ekskluzivno. A to vodi intelektualnoj paralizi, pa čak i otvorenoj gluposti.” “Na primjer?”

“Na primjer, uzmi rasprave o tome što određuje tko smo; geni ili okolina. Razmahane akademske bitke su se vodile oko ovakvih tema, iako bi svima trebalo od početka biti jasno da oba faktora igraju ulogu i, štoviše, čak utječu jedan na drugog. Stalno se susrećemo s takvim sve-ili-ništa debatama. Tržište nasuprot planirane ekonomije. Homeopatija nasuprot alopatrije. Muškost nasuprot ženstvenosti. Čovjek kao proračunati egoist nasuprot čovjeka kao društvenog stvorenja. Dobro nasuprot zla.”

“Vratimo se sada na tebe, mene i Boa.”

Smiješi se dok to govori, čimpanzin kod za “dobronamjerna sam”.

Nastavim, “Prema sljedbenicima ekskluzivističkog mišljenja, ljudi gube svoju individualnost kada se vežu s drugim ljudima. Ali, ja vjerujem da ljubav zapravo omogućava ljudima da postanu više svoji baš sjedinjavanjem s drugom osobom. Kroz Boa, ti i ja smo neodvojivo povezani do kraja naših života. Ali zbog te se veze ja osjećam slobodnijim nego što sam ikad bio. Suprotnost ekskluzivističkom mišljenju, vjerujem, leži u stvarnom prihvaćanju paradoksalnog. Ključ svakog dijela mudrosti jest paradoks.”

I baš u tom trenutku kratkouha sova proleti brzo, niskim letom ponad okolne živice, skrene prema nama, nakrivi krila čim nas ugleda i nestane, jednako tiho kako je i došla.

“Čista slučajnost”, kažem, “ali, naravno, ne i bez nagovještaja.”

A Monika kaže, “Pih!” i kreštavo se nasmije. A ja uspužem preko Boa i gurnem joj glavu u travu i ljubim je sve dok ne utihne.

Treća stvar koje se sjećam ima veze s večeri koja je slijedila taj dan. Godinama sam se usuđivao misliti o tome jedino kada je Ellen bila u blizini. Zbog toga jer Ellen razumije. To što sam o tome morao misliti te večeri u kafiću u Hollumu, dok je Ellen bila tako daleko, to mi je trebalo biti upozorenje.

39

Vraćaju se skupa. Djevojčine oči još sjajnije svjetlucaju. Na Bou se ne može ništa primijetiti. Djevojka se vraća za svoju barsku stolicu. Bo prilazi našem stolu, ali ne sjeda. Kaže, "Idem tamo." I kimne prema šanku. "Ovo su oni ljudi koje smo sreli jutros, sjećaš li se?" "Naravno da se sjećam. Uživaj."

Zurim u odraze u prozoru i pokušavam ne misliti o ničemu što mi ne ide od ruke, *nikada* ne ide od ruke. Kada podignem pogled, nešto kasnije, jedan od momaka vodi živahan razgovor s Boom. Povremeno, Bo mu nešto odgovori. Djevojka-s-kapom, koja je odmah iza njega, uopće ne skida pogled s Boa. Naručujem čašu crnog vina od mladića s radničkim rukama.

"Crno vino za gospodina."

"Hvala lijepa."

Dvije čaše vina kasnije, neki čovjek iznenada stoji pokraj mog stola.

"je li ovo mjesto zauzeto?"

"Ne, izvolite."

Ogroman je. Pomaknem stol malčice prema sebi, da napravimo mjesta za njegov trbuh. Smijulji mi se. Bistre plave oči na licu za koje se čini da ima stalno rumenilo od boravka vani. Tamna, ne pretjerano uredna brada. Zubi koji ukazuju na teškog ovisnika o nikotinu. Čim je sjeo, iz džepa izvlači zgužvanu kesicu tamnog duhana i počinje smotavati cigaretu.

"Smeta vam ako pušim?"

"Samo izvolite."

"Na odmoru?"

"Trodnevni vikend."

"Da pogodim: Amsterdam?"

"Dobar pogodak."

"Naglasak. Odjeća. Samouvjerenost koja graniči s ravnodušnosti. Mogu ih skužiti u gomili, mogu, Amsterdamce."

"Hollum?" upitam.

"Ballum." Zapali smotanu cigaretu. Otpuhne dim prema stropu.

"Ono je vaš sin?" Kimne glavom prema šanku, baš kao i Bo, prije pola sata.

"Da."

“Isti je vi. Isti pokreti. Ista samouvjerenost koja graniči s ravnodušnosti.”

Tomu se moram nasmijati.

“Što je toliko smiješno?”

“Jedna od onih djevojaka je bacila oko na njega. Pa ne vjerujem da se osjeća baš samouvjereno zbog toga.” (Sve ostalo što sam mogao reći o sličnosti između ljudi koji nisu u srodstvu, i što to govori o utjecaju okoline i gena, sve te stvari ne spominjem.)

Okreće svoje veliko tijelo prema šanku. Od toga se stol zatrese. Vino se prospe preko ruba moje čaše. Za svaki slučaj, uzimam čašu sa stola. Sjedi tako neko vrijeme promatrajući skupinu mladih ljudi. I ja skupa sa njim.

Bo još uvijek priča s istim mladićem. Tj. mladić priča s Boom, uzbuđeno gestikulirajući, i Bo mu svako malo nešto odgovori. Ali sada, kada progovara, ne gleda više u mladića nego u djevojku-skapom. A ona mu odgovara očima, a povremeno i ustima. I iznenada onom mladiću sviće što mu se događa ispred nosa. Zakorakne unatrag. Gleda u djevojku. Gleda u Boa, koji joj upravo u tom trenutku nešto priča. Tada se u protestu okrene prema djevojci, ali ona ga ni ne pogleda. Još uvijek gleda u Boa. A Bo priča ne dajući se smesti. Mladić opet pokušava preuzeti razgovor, ali mu opet ne uspijeva. Zatim se naglo okrene i naruči nešto od barmena.

Ėovjek koji sjedi nasuprot mene za stolom se okreće. Stol se ponovno zatrese. Vinska čaša je sigurna u mojim rukama.

“Dječja ljubav”, kaže, tako glasno da se bojim da ga je Bo čuo. (Ali Bo ne reagira.)

“To znači ljubljenje u mraku. I pipkanje-štipkanje. Ha ha ha!”

Smijem se s njim, ali ne potpuno iskreno. Pretvaraš se u čangrizavo staro govno, pomislim. Ali kažem, “Mogu li vam platiti piće?” Kaže da može.

Moj se družbenik za stolom i partner u piću zove Bas. I nije ribar, nije farmer, nije prostak, nije skiper, nije skitnica, nije gostioničar i nije kuhar. Bas je biolog. Proučava učinke lova vaganja na gavke u Wadden plićacima. Učinci su katastrofalni. Deseci tisuća ptica su umrli od gladi u posljednjih nekoliko godina; rezultati novih metoda intenzivnog ribolova, kojeg posebno prakticira flota nizozemskog Zealanda koja dolazi u plićake.

“Prvi put u nekoliko godina”, kaže Bas, s pjenom trećeg piva na bradi, “da mi je moj posao ostvario određenu popularnost na otoku. Čuvari okoliša nisu baš obožavani ovdje. Otočani često misle da se ptice smatraju važnijima nego što su oni sami. A to boli. To mogu razumjeti. Ali sada kada je krivnja pala na Zelandane, naravno sve se mijenja. Gomila stranaca koja uništava morsko dno, to je prokleta granica.” Njegov je smijeh zarazan, kao i njegov entuzijizam. O gavkama priča kao da su vrhunac svih stvorenja.

“Odrasli mužjak gavke u svom najboljem nedjeljnom izdanju mi još uvijek može izazvati suze na oči”, priča. “Čak i nakon svih ovih godina. Nisam pjesnik, nažalost, ali da jesam napisao bih odu gavkama. Nezgrapno crno- bijele, a bočno nježnih pastelnih boja. Ja prema gavkama osjećam isto što i prema lijepim ženama. Kada vidim zaista lijepu ženu, obično pomislim: kako ona može pripadati istoj vrsti kao i debeli ružni grmalj kao što sam ja? A kada vidim one tamne, zdepaste ženke gavki pokraj prekrasnih mužjaka, s gotovo tropskim perjem, također se pitam kako je to moguće. Ako se mene pita, Bog je jedna velika šaljivčina.”

Smije se onim gromoglasnim smijehom i okreće se da vidi Boa i djevojku-s-kapom, koji vide samo jedno drugo. (Oboje piju crni porto nikada nisam vidio Boa da to pije!)

Razgovor sa Basom s trbuhom, bradom i pivom je raspršio moje tmurno raspoloženje, pa sam se odlučio sa crnog vina prebaciti na nešto veselije. Naručio sam dupli viski s ledom.

“Ustvari, bez leda.”

Bas mi se pridružuje.

“Ne želim zabadati nos gdje mu nije mjesto”, reče kad su nam stigla pića, “ali, gdje je gospoda?”

“Gospođa je ...” Zamalo sam rekao *mrtva*. Ali bojim se da ću se vratiti u onu melankoliju i samosažaljenje. “Kući, u Amsterdamu. Bilo je vrijeme da muškarci malo pobjegnu.”

“Jako dobro”, kaže Bas. “Muški Izlazak. Kladam se da se vaš sin ... kako se ono zove? Bo, da, Bo ... Kladam se da se ne bi osjećao ni približno ugodno s onom djevojkom tamo, kad bi mu majka sjedila za ovim stolom.”

I iznenada ugledam Moniku za stolom preko puta mene. S čašom crnog vina u ruci, crvene kose razbarušene od vožnje bicikla po

vjetru. Zar nismo jednom sjedili ovdje, u ovom istom kafiću, za ovim istim stolom? Moguće. Nosila je jabuka-zelenu jaknu. I ljubičasti šal. Bila je najživlja osoba na otoku. I znala je to. Taj poluironični osmijeh koji je namijenila svijetu, bio je njen način da kaže, *“Tako je, dobro pogledajte u što je odrasla ona ružna mala crvenokosa s pjegicama, ona koju ste svi zadirkivali kad je bila dijete. Sada vam je žao, sada biste me željeli upoznati, sada me želite dirati, ali prekasno je. Više vas ne trebam. Savršeno sam sretna bez vas. Imam muškarca koji me voli, koji voli samo mene. I imam dijete s kojim plačem, i s kojim se smijem. I svi se mi smijemo vama. Nas troje protiv ostatka svijeta. I možemo pobijediti zatvorenih očiju.”*

Tako je Monika gledala na svijet, u proljeće 1987. godine.

Zašto je Bog naredio da se to uništi?

Eksam svoj viski. Bo me pogleda u čuđenju. Ali ne komentira. Muški izlazak.

Sjećam se da je u Jednom trenutku Bo došao do mene.

“Idem s njima. Negdje drugdje.”

“Dobro. Zabavi se.”

Bas i ja smo se smijali, i pili, i pričali. Ispričao mi je urnebesnu priču o pijanom ribaru, ali zaboravio sam glavni dio. Ili ga možda nije ni bilo. Pričao mi je o svom ocu, koji je radio na brodovima u smjeru skandinavske obale. O olujama na Kattegatu i Sontu. O mirisnim pismima iz Švedske zbog kojih je njegova majka očajavala. Pričao je o sanducima skupog vina koje je našao na plaži kao dječak. O podbuhlom truplu koje se iznenada pojavilo na plaži prije nekoliko godina, i to usred skupine djece koja se tamo igrala. Pričao je otočne priče. A ja sam ga slušao. I napokon me pitao o životu u Amsterdamu. A ja sam se vratio u godine svog pijanstva, koje su mi iznenada bile pred očima (kao što se i zlatna ribica sjeća trikova koje je naučila pod utjecajem.)

Rekao sam, “Jedne kišne noći u listopadu šetao sam kroz četvrt crvenih svjetala{9}. Mora da je bilo četiri ili pet izjutra. Bilo je tiho. Nosio sam Boa na leđima, i gledao žene koje su sjedile u svojim izlozima, i one su mene gledale. Jedna od žena je kucnula o prozor i rukom mi pokazala da uđem, i pomislio sam: ovdje je hladno i mokro, a unutra je sigurno ugodno i toplo. Posegnuo sam rukom u džep i izvadio nekoliko novčanica i, ne znajući jesu li to desetice ili

stotice, svejedno sam prišao vratima. Žena nam je otvorila vrata i ja sam ušao, položio Boa na jedinu stolicu u sobi, a ona je zatvorila zastore i pitala me kako se zovem. Pričao sam s ljudima cijelu večer, u barovima i na ulici, i nitko me nije pitao kako se zovem. Žena je bila Njemica; imala je Jak naglasak. Ime joj je bilo Andrea. Barem se tako zvala. Mislila je da su Armin i Bo njemačka imena, pa sam je pustio da tako misli. Upitala je Boa želi li skinuti svoj kaput, ali on je spavao. Pa sam joj rekao, "Bo spava otvorenih očiju." Isprva mi nije vjerovala. Otišla je do njega i stala ispred njega, u crnom negližeu, i pažljivo je mahнула manikiranim prstima ispred njegova lica. Nije reagirao. Tada mi je povjerovala. "Zašto to čini?" upitala je. "Zbog noćne more", odgovorio sam. "*Arme Jungen.*" Sjeli smo na krevet, Andrea i ja. "Gdje je njegova upitala je. "Mrtva je", odgovorio sam." A zatim sam objasnio Basu, "Boova je majka umrla prije deset godina."

Bas je kimnuo, kao da je posve normalno da je majka, koja je bila kući u Amsterdamu, iznenada mrtva deset godina. A, u biti i Jest. Da ljudi o tome ne govore istinu jedna je od najnormalnijih stvari na svijetu.

"Zato sam puno pio u ono doba", rekao sam. "Zato sam lutao kroz četvrt crvenih svjetala u pet ujutro sa sinom na leđima."

Barmen nam je donio još piva. Izgleda da nismo više pili viski.

"Dugo smo vremena sjedili na tom krevetu", nastavio sam. "Bila je divna djevojka. Rekla mi je da ima kćer koja je velika skoro kao i Bo. Pitao sam je koje su prve riječi koje je naučila kćer. "*Mein Vati ist ein arschloch*, odgovorila je. Kćer joj se zvala Maria. Nadala se da će Maria ostati djevica do kraja života. Dao sam joj dvjesto guldena. Ali, kada smo došli kući, i kada sam spremio Boa na spavanje, našao sam taj novac. Spremila ga je kod Boa. To je bio Jedini put da sam posjetio kurvu."

Kada smo popili naša piva, ustao sam da krenem.

"Oprezno", rekao je Bas.

A ja sam mu odgovorio, "Naša je kuća odmah iza ugla. Bit ću dobro." Ali, dugo mi je trebalo da je pronađem.

Bo nije bio tamo.

40

Probudio sam se s užasnom glavoboljom. Jezik mi je bio kao od olova, a imao sam osjećaj da mi se u trbuhu nalazi radioaktivna bačva koja se upravo sprema eksplodirati. Sjedio sam na stolici u dnevnoj sobi kućice. Vani je svitalo. Na ogradi ispred kuće stajao je kos. *Ćuk-ćuk-ćuk-ćuk*, pjevušio je kos. Otišao sam u kuhinju i napunio si veliku čašu vode. Tri puta. Tada sam se vratio do svoje stolice, uzeo bocu viskija s poda i popio dva velika gutljaja.

Nije pomoglo.

Otišao sam u zahod, popišao se i popio još malo vode. Tada sam otišao do sobe s bračnim krevetom, otvorio vrata i... Bo i djevojka-s-
kapom su ležali u krevetu. Ona više nije nosila kapu. Kapa je bila na podu, skupa s ostatkom njene odjeće. Ona je na sebi imala majicu kratkih rukava. Boovu majicu. Bo je također nosio majicu kratkih rukava. Nije to bio šokantan prizor, više romantičan, čak nevin. On je spavao. Ona je spavala. Jedna njena ruka bila je prebačena preko njega. Zatvorio sam vrata i sjeo u svoju stolicu. Natočio sam si još jedan viski i pitao se zašto mi se ruke toliko tresu.

Sjećam se da sam primijetio kako se djevojka šeta kućom tog Jutra, u gaćicama i onoj Boovoj majici. Sjećam se da je Bo kuhao kavu. Kasnije je šalica hladne kave bila pokraj moje stolice. Sjećam se da sam si želio natočiti Još jednu čašu viskija da se riješim glavobolje. Ali viskija više nije bilo. Srećom, imao sam Još jednu bocu piva.

Vratio sam se u sobu s bračnim krevetom. Bila je prazna. Krevet nije bio spremljen. Pao sam na leđa. Pivo se prosulo iz boce. Ono što je preostalo popio sam u jednom gutljaju. Osjećao sam kako mi se hladna tekućina spušta niz bradu i vrat. Zatvorio sam oči. Svijet se okretao. Mislio sam na Moniku. Razmišljao sam o Ellen, kojoj nisam mogao dati ono što je željela najviše od svega. Razmišljao sam o sinu koji nije bio moj sin, koji se sa četrnaest godina usudio činiti stvari koje sam se ja usudio tek kad mi je bilo dvadeset. I pomislio sam: to je naslijedio od oca. A tada sam pomislio na Nikoa Neerinckxa i na Anke. Prokleo sam se što je nisam poševio. Što sam Još uvijek kukavica, polovina čovjeka. I pokušao sam zamisliti kako bi izgledala bez odjeće, kako bih joj otrgnuo odjeću s tijela, kako bi

mi se podala, kako bi se uzaludno opirala, želio sam erekciju. Erekciju na nju. Ali, bio sam prepijan za to.

Okrenuo sam se na trbuh i zakopao lice u jastuk. Jastuk je mirisao na djevojku. Zaplakao sam.

“Armine! Armine! Što radiš ovdje? Ovo je *moj* krevet! Odjebi Armine! Pijan si! Povratio si! Svinjo! Armine!”

Bo me povlači za rame. Viče mi na uho. Ja se okrenem. Svijet mi se okrene na suprotnu stranu. Bo visi u zraku, od gore prema dolje. Usprkos svojoj nevolji čini se da mu nije problem pljusnuti me. Udara me dlanom ravno posred lica. Čujem udarac. Bo se okrene na mjestu za sto i osamdeset, i posrne. Zidovi sobe se urušavaju na mene.

“Što je bilo?” povičem. Ali ne čujem si glas.

Očito me ni Bo ne čuje. “Idi u svoju sobu, svinjo jedna!” poviče.

Pokušavam sjesti. Nešto mi se zalijepilo za obraz. Rukom obrišem lice. To je moja ruka, pluta kroz prostor. Sada je nešto ljepljivo na mojim prstima. Nešto žuto. Pogledam prema mjestu na kojem sam upravo ležao. Osjećam val žuči kako mi se penje u grlo. Jastuk je prekriven bljuvotinom.

“Isuse.”

“Da, Isuse, da!” viče Bo. Zašto tako viče? Boji se da ga neću čuti? I zašto me udario? Udario me! Kurvin sin! Gad!

“Koji kurac misliš da radiš?” sada zvuk izlazi iz mojih usta. Grebe me i draži mi grlo, ali mene nije briga. Sada će me čuti. “Što ti misliš, tko si? Udaraš me jer sam povratio u tvoje malo ljubavno gnjezdašce? Neugodno ti je ispred djevojke, u tome je stvar? Zato što je tvoj otac pijanica! Pa, stari, dopusti da ti olakšam stvari. Ja nisam tvoj otac! Jesi li čuo? ‘Si čuo? Ja nisam tvoj otac! Tvoj je otac jedan podmukli ženskaroš iz Haarlema koji se nije mogao zasititi tvoje majke. To je iznenađenje, zar ne! I on je vjerojatno ševio djevojčice kad mu je bilo četrnaest!”

Bo je zakoraknuo tri koraka prema unatrag. Probljedio je dok sam bjesnio u toj teatralnoj tiradi. “Koje je to sranje?” viknuo je. A zatim je iznenada skočio na mene. I koliko god je snažno jedan dječak mogao udariti, udario me. Osjetio sam njegove šake na prsima, na licu, na ušima. Držao sam oči zatvorenima, a sva je snaga nestala iz mene.

Izgovoreno je. Napokon je izgovoreno.

41

Na naslovnici NRC *Handelsblada* od 24. ožujka 1983. godine stoji fotografija fotografije. U prvom se okviru vidi američki predsjednik Ronald Reagan. U jednoj ruci ima gomilu papira. Drugom pokazuje na nešto što je izvan pogleda fotografa, stoga i izvan pogleda čitatelja. Odmah iznad uperene ruke stoji druga fotografija, na tronožnom postolju, u crnom okviru. Ta fotografija pokazuje velik broj slabašnih bijelih linija na sivoj pozadini. Tiskanim crnim slovima naslov objašnjava: *Sovjetski MIG-ovi, Zapadna Kuba. Špijunska fotografija vojnog postrojenja na slatkom otoku Fidela Castra.*

Onog dana kad se Bo rodio, Hladni rat je ušao u novu fazu. Ronald Reagan je upravo pokrenuo svoj Star Wars program. Bo je rođen u svijetu koji više ne postoji.

Gledam fotografiju, i fotografiju unutar nje, u dnevnoj sobi mojih roditelja. Začudo, sačuvali su novine od onog dana kad se moj sin rodio. I to nije sve. Te sam novine pronašao u kutiji za koju se ispostavilo da je puna uspomena na Boovo djetinstvo. Fotografije. Crteži. Školska knjižica. Udžbenik. Odakle im sve ovo?

Pokazujem fotografije Deesu koji mi pomaže u ispražnjavanju kuće.

Bo kao dijete, dok ga Monika doji.

Boova prva školska slika: snimljena u vrtiću.

Bo na krilu moje majke.

Bo rukom u ruci s mojim ocem u zoološkom vrtu.

Bo, lica umrljanog čokoladnim pudingom.

Bo, u odjeći prekrivenoj blatom i pijeskom.

“Jesi li znao za to?” upita Dees. “Jesi li znao da imaju sve ovo?”

“Ne, nikad ovo nisam vidio.”

Rastvorimo novine preko poda. "Liberalima prijete kriza zbog smanjenja potrošnje." Kako uzbudljivo. "Preminuo čovjek s umjetnim srcem." Jadničak. (Barney Clark, prvi čovjek s umjetnim srcem, preminuo je Jučer u Salt Lake City-Ju, izvijestila je bolnica. Clark je 112 dana živio sa srcem izrađenim od plastike i aluminijske.) "Otrcanim balom otvoren Nacionalni tjedan knjige." "Belgijanci rekli ne nizozemskom otpadu." "Irak dobio zajam od 500 milijuna dolara." (Iraku je odobren internacionalni zajam u iznosu od 500 milijuna dolara. Supotpisnice zajma su trideset i četiri velike internacionalne

banke, uključujući i jednu od najvećih američkih financijskih institucija, Chase Manhattan. Rečeno je da je ova banka, čiji je upravni odbor u bliskoj suradnji s velikim brojem arapskih čelnika, odlučno lobirala za američku participaciju u projektu. Što vi znate o tome?) A u 19.00h, Holland 1 je udarni termin otpočeo sa Kakav otac, takva kći, dok je u 20.10h Avro televizijska kompanija na Hollandu 2 uzvratila udarac sa Kako ide moj tekst? O, ta predivna, buržujaska Nizozemska, u kojoj je Bo ispunio svoju prvu prljavu pelenu!

“Rekao sam mu”, kažem bez nekog uvoda.

“Što? Kome?”

“Bou. Da nisam njegov otac.”

“Ti si lud.”

“Bio sam zapravo pijan, većinom. On me udario. Zato što sam povratio na jastuk na kojem je prvi put poljubio djevojku. IH možda čak poševio.”

“Što? Što, što dovraga?”

Ljutito zatvori novine. Sjeda na stolicu. “Ispričaj mi ponovno. Po mogućnosti nekim logičkim redosljedom.”

I tako mu ispričam. O djevojci-s-kapom koju smo sreli na šetnji. I kako smo naletjeli na nju ponovno te večeri u kafiću. I o Basu, sa svojim trbuhom, bradom i pivom. I o viskiju. I o bračnom krevetu. I što sam tada rekao. I što je Bo zatim učinio.

“Sranje!” kaže Dees. “Sranje, čovječe! Prokletstvo, sranje!”

Sjedim na podu, skupljajući Boove slike i vraćajući ih u kutiju.

Drago mi je da moj otac ne mora slušati sve ovo. Dobro da me ne može vidjeti sada.

Promašaj kojeg zove sinom.

Dees zuri u mene mračnim pogledom. Ustajem. Odem do prozora.

“Ajde, reci”, kažem.

“Seronjo.”

“Da.”

“Nevjerojatni seronjo.”

“Da.”

U sobi vlada tišina dugo vremena. Vani prođe žena s ružnim psom na smiješno dugom povodcu. Sjetim se susjeda, gospodina

Bruggemana, i Borisa. Danas ih nisam vidio. Možda je umro, pomislim. Napokon pravda. Dees uzdahne. "Kako je Bo to podnio?"

"Nemam pojma. Ne baš dobro, mislim. Kada me prestao udarati, skočio je s kreveta i otišao iz kuće bez riječi. Ja sam zaspao. Kad sam se probudio te večeri, još uvijek ga nije bilo. Očistio sam krevet. Napravio nešto za jelo. Tada sam pokušao čitati knjigu, ali nisam mogao. Vratio se oko jednog sata. Nije rekao ništa. Otišao je ravno u svoju sobu. Slijedećeg sam ga jutro probudio, sa svježim kroasanom i sokom od naranče. Rekao sam mu da moramo razgovarati. Rekao sam mu da razumijem da je ljut i uzrujan. I da treba pustiti da prođe nešto vremena. Da me zatraži objašnjenje kad ga bude spreman čuti. Ništa me nije pitao cijeli taj dan. Ranije tog poslijepodneva ukrcali smo se na brod natrag kući, pola dana ranije nego što smo bili planirali. Cjelim putem kući nismo rekli niti riječ. Bila je to najduža, najužasnija tišina otkad je Monika prestala pričati."

"Bože sveti", kaže Dees.

"Da."

"Kako je Ellen reagirala?"

"Ellen još uvijek ne zna. Nije bila kući kad smo se vratili. Nije očekivala da ćemo se vratiti ranije. Kad je došla kući te večeri, Bo je već bio u krevetu. Pitala je kako je bilo, a ja sam joj odgovorio, "Dobro." Onda me pitala, "Nešto nije u redu?" Nisam izgledao baš presretno, naravno. Ali rekao sam joj, "Ne, samo sam umoran. I Bo također. Već je otišao spavati." Uvukao sam se u krevet do nje. Bila je nemirna, nije mogla zaspati. Zna da nešto nije u redu. Ali Jutros sam izašao ranije, prije nego me stigla nešto pitati o tome."

Još Jedna duga šutnja između mene i Deesa.

Uzdahne nekoliko puta, kao da želi nešto reći. Ali, ne kaže ništa. Ja konačno prekinem šutnju.

"Znaš li što je najčudnije? Kada su Bo i ona djevojka spavali u krevetu, njegove su oči bile zatvorene. Kunem se Bogom. Ali, u tom trenutku, to mi uopće nije sinulo. Toliko sam bio pijan."

Dees se nasmije. Ali ne baš od srca.

Dva sata kasnije.

Šest velikih kartonskih kutija puno je stvari koje želim zadržati. Boove uspomene. Ploče klasične glazbe. Mnogo Beethovena. Ne volim Beethovena. Mnogo Brahmsa. Ne volim Brahmsa. Ali to su

ploče uz koje je moja majka plakala. I koje je moj otac slušao zadnjih dana svog života. Ne mogu ih ostaviti ovdje uz ostale stvari za Crveni križ. Tri kutije su pune knjiga. Stare dječje knjige. Majčina Biblija. Polica očevih nizozemskih klasika. Louis Couperus. Frederik van Eeden. Arthur van Schendel. Vestdijk, naravno. Vestdijk devet puta. Također sam našao i vjersku knjigu, koju je susjed vratio na policu, zadnju knjigu koju je moj otac čitao. Susjed ju je stavio uz Vestdijkove *“Posljednje dane Pilata”*, za što sam smatrao da je fina gesta. Na moje iznenađenje, ispostavilo se da je to ista knjiga koju sam prije deset godina pronašao među Monikinim knjigama, *“Tajna učenja Isusa od Nazareta”*, koja je uključivala *“Jakobova objavljenja”*, *“Evandjelje po Tomi”* i *“Evandjelje po Filipu”*.

Kao što se sve što prođe ponovno vraća.

Spremio sam knjigu s majčinom Biblijom, jer mora da ju je moja majka kupila možda je čak i dala Moniki. (Monika nije bila religiozna, ali moja je majka govorila da se po njoj vidi da pripada katolicima s juga. A to je definitivno smatrala komplimentom.)

Kada smo napunili zadnju kutiju, gospodin Bruggeman je svratio s Borisom, samo da vidi što ima i da popriča s nama. Pas živahno juri po kući. A gospodin Bruggeman priča i priča i priča.

“Prije dva dana”, kaže, “iznenada sam se probudio usred noći. Čuo sam glasove i buku. Zvučalo je kao da se dvoje ljudi svađa muškarac i žena. Mogao bih se zakleti da je dolazilo iz ove kuće. Ali, to je, naravno, nemoguće. Da, to je nemoguće. Ležao sam tako slušajući, dok mi je srce tuklo kao ludo. Ali, koliko god sam se trudio, nisam ništa mogao razabrati. Ustao sam i upalio svjetlo. Pomislio sam: možda je to samo u mojoj glavi. Ali, u jednom je trenutku postalo tako gadno da je Boris počeo lajati. Tada sam odjenuo ogrtač i izašao vani da vidim jesu li upaljena svjetla susjedima preko puta. Ali, sve je bilo mračno. I izvana više nisam ništa čuo, to svađanje. Unutra je Boris i dalje lajao. Kada je napokon prestao, sve je utihnulo. Ostatak noći nisam mogao zaspati.”

Dees reče, “Nekada je po noći teško razabrati odakle zvukovi dolaze.”

“Da”, rekao je gospodin Bruggeman. “Da, naravno.”

“Očev vinski podrum”, kažem mu, “ostavljam vama.”

Pokušava odbiti. Ali ne zadugo.

Nakon što je otišao, još Jednom posljednji put obilazim kuću, da budem siguran da mi ništa nije promaklo. Dees počinje iznositi kutije i stavljati ih u auto. Sve što ostavimo za sobom ide Crvenom križu. Polica za knjige. Stolić. Kožna sofa. Krevet. I krevet? Da, i krevet.

Naslonjen na dovratka spavaće sobe pokušavam zamisliti roditelje, zajedno u tom krevetu, koji sada, bez plahti i pokrivača, izgleda golo i negostoljubivo. Prije dvije godine su posljednji put spavali na njemu. Jesu li znali, onu večer prije nego što je moja majka otišla u bolnicu, da im je to i posljednji put? Jesu li pričali o tome, on u jednoj od svojih mnogih prugastih pidžama (i one idu Crvenom križu), a ona u skromnoj spavaćici? (Nisam pronašao majčinu odjeću, niti šal, čak ni par zaboravljenih rukavica, ništa. Što je moj otac učinio s njom, nemam pojma.) Otrgnuo sam se iz svog sanjarenja, i sagnuo se da Još pogledam ispod kreveta stara putna navika. Ugledam nešto ispod. Kutijica koju sam ranije previdio. Izvučem je vani. Izrađena je od tropskog drveta, mahagonij s intarzijama od ebanovine i sedefa. Sjednem na rub kreveta i otvorim je. Pisma. Razglednice. Od mog oca mojoj majci. Od moje majke mom ocu. Razglednica iz Bretanje, od mene i Monike. Pismo koje sam napisao majci kada je već bila bolesna. Čuo sam lupanje vrata u prizemlju. Moram pomoći Deesu. Ovo će morati sačekati trenutak kada ću za to biti sposoban. Trenutak kada će Ellen biti pokraj mene, da me čvrsto zagrlji, ako mi se učini da ću pasti sa svijeta. Odsutno puštam da mi pisma i razglednice kliznu kroz ruke. Tada mi pogled padne na malu omotnicu. Na njoj je velikim tiskanim slovima pisalo *COR*. Očev nadimak. Ništa drugo. Omotnica je bila otvorena sa strane. Istresem papir iz nje. To je pisamce, s kratkom porukom. Ispisano ženskim rukopisom, pisalo je: *Trudna sam. M.*

Koji je najbolji način da se primi udarac? Prihvatiti ga. I pobrinuti se da puna jačina udarca ne dođe odjednom.

Trudna sam. M.

Monika je mom ocu napisala pismo u kojem mu je rekla da je trudna. To je sve.

Što bi to moglo značiti?

To ... bi ... moglo ... značiti ... samo ... jedno.

Moglo bi?

Samo jedno.

Pokušavam ugurati pismo natrag u omotnicu. Ali ruke mi se previše tresu. Stavljam ga na hrpu, skupa s omotnicom. Zatvaram kutiju. Spuštam se niz stube.

“Što je to?” upita Dees.

“Pisma i razglednice.”

Skupa smo odnijeli zadnje kutije u automobil. Nakon mnogo manevriranja, uspjeli smo ih sve smjestiti. Drvenu kutijicu s pismima sam stavio na pod iza suvozačevog sjedala. Sjećam se da sam gledao u retrovizor dok smo se udaljavali. U malom pravokutnom otvoru gledao sam kako se kuća mojih roditelja lagano udaljava dok sam okretao automobil i izlazio iz ulice. Po posljednji put prolazeći kroz starogradsku jezgru sa dvije ogromne crkve, sa mostićima preko Geina. “*Abcoude stari ABC*”, kao što je to moj otac običavao reći. Glupa šala, koja me iznenada grohotom nasmijala.

Dees nije reagirao. Dees je još uvijek bio ljut na mene.

Ili duboko razočaran, u najmanju ruku. Pomislim: da samo znaš što sam sada otkrio. Ali ne kažem ništa. Odvezli smo se do A2 i trebala mi je sva snaga koju sam imao da sa stodvadeset ne okrenem volan i zabijem se automobilom u zaštitnu ogradu.

Nakon što sam Deesa odbacio kući (“Javi mi što je bilo”, kaže, “i drži se.”), odvezem se do Amsterdamse Bos-a. Ne želim još ići kući, ne mogu ići kući.

Trudna sam. M.

Što bi to još moglo značiti osim ... osim *toga!* Riječi još ne žele izaći. Ne mogu čak ni sebi reći što mislim. Što znam.

Parkiram automobil na zemljištu na početku stare veslačke staze, gdje su prije mnogo godina dva amsterdamska policajca susrela sumnjivi, kanarinac-žuti Renault 5. Odem u šumu. Izdaleka se čuju tugaljivi mijauci paunova s farme koja označava granicu između šume i starih pašnjaka. Nakon farme skrenem lijevo, prijeđem mali drveni most i uđem u močvarni teritorij slavuja. Hladan je dan kasnog travnja, i izuzev monotonog zova vrbova čižka, ne čuje se pjev ptica. Možda slavuji još nisu stigli. One se posljednje, od svih migracijskih ptica, vraćaju s juga. Kad se začuje pjev slavuja, ne vraća se proljeće, već ljeto.

Voda Ringvaarta je crna i uzburkana. Žestoki udarci vjetra nose valove u svim smjerovima. Glasno cijukajući, glave nisko ponad

vode, liska zapliva prema smiješnoj patki jarkih boja. Kad je stigla do na nekoliko metara blizu gradskog šminkera, pojuri. Svojim perajama prska po površini, snažno zamahujući krilima, prskajući vodu posvuda. Patka odleti, glasno protestirajući. Liska pliva oko mjesta koje je upravo preotela uljezu, kao da se želi uvjeriti da je patka stvarno otišla, da je opasnost završena. (Koja opasnost? Zašto liske sve druge ptice gledaju kao prijetnju? Potpuno su paranoične. Ali možda im zato tako dobro ide u gradu.)

Odlučujem se za šetnju obalom Nieuwe Meera, zatim ravno preko polja, natrag prema šumi i veslačkoj stazi. Zapravo, ne odlučujem ništa. To mi se samo događa.

Hodaju me obalom jezera, a zatim me upućuju desno, uskim putem kroz polja. Vidim kako se farma uzdiže među svježom zelenom travom. Vidim kako prolazi. Vraćam se do automobila i stavljen sam ispred upravljača, motor se upali, automobil kreće i netko sigurno upravlja sa mnom kroz promet, zaobilaznom cestom okolo grada na putu kući. Paralelno me parkiraju bez problema.

Dok stojim ispred ulaznih vrata, s ključem u ruci, kroz glavu mi prođe: što sada? Ali, ne čekam odgovor na to pitanje. Odgovora nema. Vrata se otvore. Stube me vode prema gore. Još jedna se vrata otvaraju, i još jedna. Stojim u dnevnoj sobi svoje kuće najsigurnijem mjesto na svijetu. Ovdje gdje su vreće kave jednom ležale nagomilane do stropa. Sada su tu police za knjige, stol, stolice i sofa. Na sofi sjede Ellen i Bo. Na sofi sjedi sin mog oca.

42

Āovjek se na sve moēe naviknuti, āak i na ono Ńto ni najmanje ne oēekuje.

Ellen i Bo su plakali. Crvenih oēiju. Vlaēnih tragova na licu. RaŃcupane kose. Ali, sada se smiju. Bo reēe, "To je tako umobolno!" Ja stojim na dovratku gledajuēi ih. Treba mu trenutak da shvati da sam tu. Odmah se prestaje smijati.

"Bog", kaēem smeteno.

Bo Ńuti.

Ellen ustaje, dolazi do mene, baca mi ruke oko vrata i grli me. "Kako je bilo u oēevoj kuēi?"

"Bilo je teŃko."

"Bolje da sjedneŃ, Armine."

StuŃtim se u stolicu, s osjeēajem da viŃe neēu ustati.

"ēeliŃ li kavu?"

ēelim kavu.

Bo zuri u stol. Na stolu je omotnica. Na omotnici je napisano. *Za Boa*. Odmah prepoznam rukopis. IŃti rukopis koji je bio i na maloj omotnici u kutiji s pismima.

O, Boēe!

Ellen stiēe s kavom. Stavlja Ńalicu na stol ispred mene. Toēno pokraj omotnice. Taj uredni, pravilni rukopis, odakle joj to uopēe? ēini se suŃta suprotnost onome Ńto je bila za Ńto se ispostavilo da je bila.

ēekam.

U sobi je tiho. Ellen mijeŃa svoju kavu. Bo uzdahne.

"Bo mi je ispriēao Ńto se dogodilo", reēe Ellen.

Ja ne kaēem niŃta, samo zurim u omotnicu.

"To pismo", poēne Ellen, "mi je jednom dala Monika. Ako bi Bo ikada trebao saznati Ńto se dogodilo. Trebao je saznati."

Bo se nagne naprijed i uzme omotnicu, te je preda meni. Pogledam ga u oēi za trenutak. Pogledam Ellen, ali Ellen gleda u Ńalicu kave u svojim rukama. Izvadim pismo iz omotnice i poēnem ga ēitati. Nisam stigao dalje od petog reda. Pismo mi je ispalo iz ruke. Zatvorio sam oēi ēekajuēi. NiŃta nije doŃlo.

Prvi su redovi pisma iŃli ovako;

Dragi Bo,

Dok ovo pišem, gledam u tebe. Igraš se s nekom plastičnom stvari za koju ne znam odakle ti. Gledam te i razmišljam: ne moram pisati ovo pismo, Jer ti sličiš na svog oca, jednako kao što i tvoj otac sličī na svog oca. A kako se to dogodilo, nitko ne mora saznati. To je tajna između mene i čovjeka kojeg zoveš svojim djedom i bilo bi bolje za sve da stvari ostanu takvima kakve Jesu. Ali Bog zna da se ono što je bolje za ljude obično ne događa.

Gledam dugo, usredotočeno, vrh moje lijeve cipele. Ima malo blata na njoj, a za to blato je zalijepljeno perce. Pokušavam prepoznati kojoj ptici pripada, ali prilično je neodređeno. Sivo. Ili prljavo-bijelo. Nakon što sam dovoljno dugo zurio u pero, pogledam Boa. Ali, Bo zuri u vlastito pero. Kažem, "Sada i ti znaš."

Ellen me pogleda. Zbunjenog pogleda. On pogleda Ellen da mu da potporu.

"I ti?" upita Ellen.

"Da", kažem. "U očevoj kući. Našao sam još jedno Monikino pismo."

Uzmem gutljaj kave.

"Znala si za to sve ove godine?" upitam je. Ali ne zvuči kao pitanje. Više kao prihvaćanje.

"Da."

Složim pismo, vratim ga u omotnicu i predam ga Bou. Ustanem. Svi me mišići bole.

"Gdje ćeš?" upita Ellen.

"Vani. Prošetati se."

"Onda i Ja idem s tobom."

Želim se pobuniti, ali nemam snage.

43

Evangelist Filip je napisao slijedeće: “Kada biser biva bačen u blato, on ne postaje prezren, niti premazan melemom postaje vrijedniji. Ali njegova vrijednost ostaje uvijek ista u očima njegova vlasnika.”

Moja je majka podcrtala te riječi. Jednako kao i stihove o preljubniku, koje sam u svom neznanju jednom pročitao sinu moga oca (mom bratu!), iz knjige koja je pripadala nekadašnjoj voljenoj njegova oca, mojoj voljenoj Moniki. Mora da je moja majka znala za to tijekom svih ovih godina. *Možda ga nisam voljela dovoljno. A kasnije ga nisam mogla.* Što je to? Zašto tolike žene krive sebe zbog nevjere njihovih muževa? Ja sam spreman bilo što uzeti u obzir, ako će mi to pomoći da razumijem što se dogodilo, ali ne i to da sam ja bio kriv. je li moja majka našla poruku koju je Monika napisala mom ocu? I je li odmah shvatila kao što sam i ja? je 11 moj otac znao da je moja majka znala, ili je tek saznao čitajući Evanđelje po Filipu, kada je ugledao stihove koji su bili podcrtani. (*“Dijete koje žena nosi nalikovati će njenom voljenom. Ako je to njen muž bit će mu sličan. Ako je to njen preljubnik, nalikovati će njemu.”*) Riječi koje su bile previše za srce mog oca. Trebao sam mu ih urezati na nadgrobni spomenik.)

Sjetim se Basa, trbušastog, bradatog biologa, i onoga što mi je rekao u onom kafiću na Amelandu: *“Bog je velika šaljivčina.”* Ali, ne smijem se.

Stotine je pitanja dobilo svoj odgovor, ali tisuće novih ih je zamijenilo. Što više znam, to sam sve više svjestan da ništa ne znam. Ono što znam jest kako se dogodilo, manje-više. Sudeći prema onome što kaže Ellen.

Počelo je s munjom. (“To je gore od Hollywooda”, rekao sam Ellen. “Život jest gori od Hollywooda”, odgovorila mi je.)

Moj otac i Monika su radili na kući na Ceintuurbaanu. Moj je otac žbukao zid, dok je Monika bojala strop spavaće sobe. Nakon što je završila, otuširala se da ispere kreč iz kose. Nakon toga se moj otac otišao tuširati, dok je Monika pravila čaj i sendviče. Već je bilo kasno poslijepodne, a još nisu ručali, toliko su naporno radili. Dok su sjedili za improviziranim kuhinjskim stolom (vrata oslonjena na kozličice za

piljenje drva, s tri Ikeine sklopive stolice oko), vani se iznenada smračilo. Za nekoliko trenutaka, veliki ljetni pljusak se spuštao s neba. Monika je otišla do otvorena prozora i stala ispred njega. Koliko često sam je vidio da to čini? Imala je djetinju fascinaciju pljuskovima i olujama. Stajala je tamo, gledajući velikih očiju, sa smiješkom koji je igrao na njenom blijedom licu. Još blijedem na neobičnoj svjetlosti oluje. Ja bih obično stao iza nje, blizu iza nje, mora da je i moj otac to učinio. Onda bi se ona lagano povukla prema natrag. Naslonila bi se na moja prsa. Njena bi crvena kosa bockala moje lice. A ako bi došlo do proloma oblaka udarom munje, tako da prozori zazveckaju u svojim okvirima, ona bi naslonila svoju glavu na moje rame i podigla pogled prema meni. A Ja bih uvijek pomislio: ona ima najljepše, najsenzualnije oči koje sam ikada vidio. Pitam se je li moj otac dijelio to mišljenje?

“Prema Monikinoj priči”, rekla je Ellen, “grom je iznenada udario negdje u blizini. Eksplozija ju je preplašila, i ona je automatski koraknula unatrag. Sudarila se s tvojim ocem, i tvoj Ju je otac prihvatio da ne padne.” Zatim Ellen zastane.

“1 onda?” upitam.

“Zaista želiš znati?”

“Da, zaista želim znati.” Iako radije ništa ne bih želio saznati.

“Monika mi je ispričala kako je postojala određena napetost između nje i tvog oca, koja je trajala danima. Da je osjećala žudnju koju nije željela osjećati, koju si nije dopuštala osjećati, ali koja je jačala u njoj. Onog trenutka kada ju je prigrlio, bilo je to kao da je srušena brana iza koje je skrivala svoje osjećaje. Tako mi je to opisala.”

Ponovno, Ellen je prestala pričati. A ja sam je zamolio da nastavi. Da mi kaže sve što zna, jer iako nisam želio, morao sam znati.

“Monika se okrenula i poljubila tvog oca. On je rekao da to ne bi smjeli činiti. Ali, uzvratio joj je poljubac ... I ... pa, da. Tada su to učinili.”

“S poljupca ravno na ševu?”

“Pa, ne odmah. Ali... ubrzo.”

“Ali ... ali, gdje? Nije bilo ... nije bilo ničega u kući gdje bi mogli ... mislim, ničeg udobnog.”

“Ne.”

“Na podu?”

“Ne.”

“Stoječki?”

“Kriste, ne! Moj otac?” Mislim da sam se tada nasmijao. Na trenutak. Šetali smo se uz U, nedaleko od naše kuće. Kormoran je proletio pokraj nas i sjećam se kako se njegova tamna silueta polako rasplinula u suzama koje su mi navrle na oči. Sjeo sam na tlo, na hladni, mokri asfalt. Pomislio sam: nikada više neću ustati. To je to. Svršeno je. Ali, Ellen se sagnula pokraj mene, grleći me i milujući, i privukla me k sebi. Tako smo skupa tamo sjedili dok se noć spuštala, a kosovi počinjali sa svojim pjevom, i hladnoća mi se polako uvukla u kosti. A da mi Ellen nije pomogla da se ustanem, da mi nije rekla da moramo ići kući, vratiti se Bou, sadašnjosti. Još uvijek bih sjedio tamo. Na tom mjestu bih umro od slomljena srca, kao kakav tragični Junak nekog romana iz devetnaestog stoljeća.

To sam želio, ali Ellen to nije htjela.

Evangelist Filip je napisao i slijedeće: “Neznanje je ropstvo. Znanje je sloboda. Ako znamo istinu, njene ćemo plodove pronaći u nama samima.” Stih kojeg moja majka nije podcrtala. Ni Monika također.

“Je li imala orgazam?”

“Armine!”

“Moram znati. *Ti* znaš. U to sam siguran. A ne mogu podnijeti pomisao da znaš više od mene.”

“Da.”

“Je li joj bilo žao?”

“Da. Ne. Bilo joj je žao kada je saznala da je trudna. I osjećala je krivnju prema djetetu, čak i prije nego se rodilo.”

“Zašto ti je rekla?”

“Zato što je morala nekome reći. Zato što je osjećala da će poludjeti.”

“Zašto meni nije ostavila pismo?”

“Ostavila je mene, nije li?”

“Je li bila zaljubljena u mog oca?”

“Ne.”

“Je li on bio zaljubljen u nju?”

“Mislim da nije.”

“Je li joj se svidjelo?”

“Armine!”

“Mislim da jest.”

“*Misliš?*”

“Da. Da, svidjelo joj se.”

“Bože svemogući.”

“Molim te prestani, Armine.”

“Osjećala je krivnju samo prema Bou? Ne i prema meni?”

“Ne. Da, i prema tebi isto.”

“Je li to ona rekla, ili ti to govoriš samo zbog mene?” “Ne, naravno da ne. Naravno da je osjećala krivnju. Što ti misliš?”

“Što ja mislim? Ne želiš čuti ono što ja mislim. Čak ni ja sam to ne želim čuti.”

“Osjećala je užasnu krivnju.”

“Ali, upravo si sada rekla da joj nije bilo žao zbog toga.” “Ne. Žaliti za nečim je nešto sasvim drugo. Osjećaj žaljenja dolazi iz tebe samog. Krivnju dobivaš od drugih ljudi.”

“Oh, to je lako, nije li? Znači da sam joj tu krivnju nametnuo ja!”

“Ne razumiješ.”

“Ne, ne razumijem.”

“Ja razumijem.”

“Oh, hvala ti.”

Iskaljujem sav svoj bijes na Ellen. Jad. Tugu. Frustriranost.

Kao da je ona tražila da se ovo dogodi. Samo malo, ona jest ovo tražila! Lagala mi je! Znao sam da zna. Znao sam, ali ona je uporno poricala. Sada mora platiti za te laži.

Koja gomila govana! Koja bešćutna gomila govana. Kao da je imala izbora. Kao da bih ja postupio drukčije da sam bio u njenom položaju? Je li bih postupio jednako da sam bio u Monikinom položaju?

Kako je topao bio Ellenin krevet one hladne zimske noći, kad je Monika bila kući trudna, trudna s čovjekom s kojim se golog dupeta prislonjenog uza zid poševala samo jednom.

Samo Jedan put.

“Jesi li znala za to u ono vrijeme?”

“Jesam li znala što kada?”

“Kad smo spavali skupa, onaj put, Jesi li već znala za Moniku i mog oca?”

“Ne.” Šuti neko vrijeme. Tada reče, “Nazvala sam je slijedeći dan. Osjećajući krivnju, pretpostavljam. Pitala sam je kako je. Ne baš dobro, rekla mi je. Pitala sam je želi li da svratim. Htjela je. Navrati sutra, rekla je. Tog si dana bio u izdavačkoj kući. Tada mi je rekla. Mogla sam joj reći da ne treba osjećati toliku krivnju. Da ona nije bila jedina. Da ponekad svi činimo stvari za koje bi nam bilo bolje da ih ne činimo, ali da ne žalimo što smo ih učinili. Mogla sam joj sve to reći. Ali nisam. Nisam se usudila.”

Gledam je. Spusti pogled. Više nisam ljut. Više nisam ništa. Nisam otac. Nisam sin. Nisam voljeni. Nisam prijatelj. Ništa. Prestao sam postojati. Moram se ponovno izmisliti.

Je li na to evangelist mislio kada je rekao da će nas istina osloboditi?

Bo spava zatvorenih očiju. Ne mogu vjerovati, ali istina je. Sjedim na rubu njegova kreveta slušajući ga kako diše. Pauza između izdisaja i uzdisaja je najčarobniji trenutak. Zato što tada, za moment, život stane.

Je li to ono što ja želim? Da život zastane? Da. To je ono što želim.

Govoreći sa stajališta statistike, Bo i ja vjerojatno dijelimo četvrtinu naših gena, iako taj postotak može biti veći, ili čak manji to je ono što ne valja kod srednjih vrijednosti: pojedinac nikada ne zna u kojoj se mjeri one odnose na njega. (Ali pokušajte to objasniti agentu osiguravajućeg društva.) Stoga, to što Bo ima oblik čeljusti kao i ja vjerojatno nije nikakva slučajnost. To što su mu stopala različite veličine, kao i moja, također vjerojatno nije. Prema onome što sociobiolozi kažu, sada kad sam svjestan naše krvne povezanosti, moći ću ga više voljeti. Iako upola nego što bih ga volio da je moje vlastito dijete, jer otac i dijete dijele polovicu gena u prosjeku drugim riječima, dvostruko manje nego polubraća.

Ovaj dramatični uvid u odnos između krvnih veza i ljubavi predočio nam je stanoviti William Hamilton, koji je 1964. godine objavio članak u *Vijesniku teoretske biologije*, pod naslovom "*Evolucija društvenog ponašanja*". Hamiltonov su članak mnogi smatrali najvažnijim otkrićem u teoriji evolucije još od otkrića Gregora Mendela o nasljednim svojstvima graška. Prije Hamiltona, Darwinova se teorija mogla primijeniti samo za objašnjenje egocentrizma društveno se ponašanje nije uklapalo u teoriju, i stoga biologima nije bilo popularno područje istraživanja. Jedini je problem bio to što nitko nije mogao poreći da društveno ponašanje zaista postoji, i kod životinja i kod ljudi. Hamilton je prvi dao evolucionističko objašnjenje takvog ponašanja.

Ukratko, Hamiltonov je pogled na stvari bio slijedeći: društveno ponašanje može osigurati evolucijsku prednost kada pogoduje izravnim krvnim rođacima. Količina gena koju dijele krvni rođaci je odlučujući faktor. S genetičkog stajališta, što je bliže srodstvo, veća je nadmoć društvenog ponašanja nad sebičnošću. Dakle, egocentrični geni mogu poslužiti nesebičnim pojedincima.

“Postoji samo jedan problem s Hamiltonovom teorijom.” Dees je naravno načeo ovu temu. “Ona je kao zmija koja grize svoj rep. On dokazuje ono što mora biti dokazano na temelju pretpostavke da je teorija evolucije ispravna, i sa stajališta da uopće postoji društveno ponašanje.” Ali, ovog puta mu nisam dopustio da se tako lako izvuče. “Ti bi mogao”, rekao sam, “iznijeti hipotezu na temelju Hamiltonove teorije. Na primjer, da će ljudi ili životinje biti egoističniji u odnosu na mjeru u kojoj su drugi pojedinci u eksperimentu u daljem srodstvu. Uglavnom, čini se da eksperimenti potvrđuju tu hipotezu.” “Sve je to divno i krasno”, uzvratio je Dees, “ali jedino što ona dokazuje jest da će župnik uvijek svoje dijete krstiti prvo a to, da ne budem grub, baš i nije znanstveno otkriće. Ako je Hamilton u pravu, trebala bi postojati izravna veza određenog gena ili u najboljem slučaju para gena i navedenog društvenog ponašanja. Štoviše, mi bismo trebali vjerovati da naši geni negdje sadrže informacije koje nam omogućuju *nesvjesno!* da razlikujemo bliske rođake i one iz trećeg ili četvrtog koljena. Ali, onda možeš vjerovati i u Boga, ili male zelene iz svemira.”

Morao sam priznati da ne mogu pronaći razumni argument koji bi se nosio s ovim. Ali, problem Deesova kritizma teorije evolucije je u tome da, iako odbija da- rvinističke odgovore na pitanja o životu, on sam ne da je nikakve odgovore.

I lako Ja sjedim ovdje, pokraj mog usnulog polubrata, koji mi slič, ali i ne slič. Kukavičje jaje koje moj vlastiti otac položio u moje gnijezdo. Otkad je Bo iskusio ljubav djevojke-s-kapom, više se ne boji noću. Ljubav cijelim. Ali, može li ljubav ikada nadomjestiti ono što se raskinulo između nas dvojice? Hoću li ga ikada moći voljeti na isti način kao što sam ga volio svih ovih godina? A što je s njim? Jedini iskreni odgovor je: ne znam, Boga mi - i Darwina mi.

45

Bila je to Boova ideja. Bila je vulgarna, šokantna i apsurdna, ali čim ju je predložio znao sam da ćemo to izvesti.

Ėetiri je mjeseca prošlo od onog ludog dana kada je on otkrio da mu je otac brat, a djed otac. Po svemu na njemu, moglo se vidjeti da su to bili najteži mjeseci njegova života ništa to nije moglo promijeniti, čak ni razglednice od djevojke-s-kapom. Cijelog je ljeta izgledao kao da je još uvijek zima. Cijelo je vrijeme imao podočnjake, i bio je ćudljiviji nego inače. Nekada bi satima sjedio u dnevnoj sobi bez ijedne izgovorene riječi. Ellen nas je pustila da to sami riješimo, na način na koji je jedino ona to mogla. Bila je tu, čak i kada nije bila tu. I nikada nam nije zasmetala, čak ni kada je sjedila između nas u biti, posebno ne tada.

Prvih nekoliko tjedana nakon tog apsurdnog otkrića u kući mojih roditelja, bio sam toliko nevjerojatno ljut da bi me na kraju dana bolio svaki mišić u mom tijelu. Često bih ustao usred noći i tuširao se po sat vremena, u nadi da ću nakon toga zaspati. Nekada je pomagalo. Obično nije. Međutim, jedna se stvar promijenila u odnosu na sve godine prije toga: prestao sam piti. Posebno loših dana bih udarao glavom o zid i po nekoliko minuta. Danima uzastopce ne bih uopće mogao jesti. Svakog je dana Ellen govorila, "Volim te."

Nekada bih ja rekao, "I ja tebe volim."

I polagano je jačalo shvaćanje da je, iako se sve promijenilo, u isto vrijeme sve ostalo isto.

Jednog petka poslijepodne u kolovozu, Bo je upitao, "Kako bi bilo da nas dvojica sutra odemo na pecanje?"

Naravno da sam pristao.

Upravo je izvadio udicu iz prve deverike toga dana, a zatim ju je pustio da lagano klizne u vodu kada je spomenuo svoju ideju.

"Želim da djedov pepeo raspemo preko Monikina groba. A zatim želim da nastavimo sa životom."

Slijedećeg smo dana stajali pokraj Monikina groba, Ellen, Bo i ja. Bilo je Još uvijek rano. Osim nas, jedini posjetioc je bio drozd cikelj, koji je živahno tražio crve u svježe iskopanom grobu. Bo je donio urnu i odvrnuo poklopac. Bijes i očaj davnih dana nije izbljedio sa natpisa na Monikinom nadgrobnom spomeniku: "*Monika Paradies*."

Lijepa. Mlada. Majka. Mrtva.” Nekada sam se sramio sebe što nisam smislio dostojanstvenije riječi. Ali, sada mi su se opet činile savršenima, s obzirom na ono što sam znao o njoj. Nekoć ljubav mog života. Sada četiri riječi uklesane u granit.

Bo je podignuo urnu što je više mogao. Zatim se počeo okretati. Sitni je prah letio po groblju na jutarnjem povjetarcu. Mala se bijela planina stvorila na podnožju Monikina groba.

notes

- {1} novopečeni bogataši*
- {2} nacionalni ples Dominikanske Republike i dijela Haitija*
- {3} prodavačica ribe*
- {4} sardine na žaru*
- {5} pohani finokijo*
- {6} "rijeka mržnje", u grčkoj mitologiji rijeka koja je pravila granicu između zemlje živih i podzemlja mrtvih, Hada.*
- {7} lat. Gerris sp .*
- {8} U Nizozemskoj, plodni dijelovi isušenog kopna koji se nalaze niže od morske razine*
- {9} područje s izlozima u kojima se nalaze prostitutke*

Table of Contents

[Karel Van Loon - Plod strasti](#)

[Od početka skoro...](#)

[1](#)

[2](#)

[3](#)

[4](#)

[5](#)

[6](#)

[7](#)

[8](#)

[9](#)

[10](#)

[11](#)

[12](#)

[13](#)

[14](#)

[15](#)

[16](#)

[17](#)

[18](#)

[19](#)

[20](#)

[21](#)

[22](#)

[23](#)

[24](#)

[25](#)

[26](#)

[27](#)

[28](#)

[29](#)

[30](#)

[31](#)

[32](#)

[33](#)

[34](#)

[35](#)

[36](#)

[37](#)

[38](#)

[39](#)

[40](#)

[41](#)

[42](#)

[43](#)

[44](#)

[45](#)

[notes](#)